

Erika Serna i Joan Serra

Fortià

QUADERNS
de la
REVISTA
de
GIRONA

67 MONOGRAFIES LOCALS

FORTIÀ

Erika Serna i Joan Serra

110 QUADERNS de la REVISTA de GIRONA

DIPUTACIÓ de GIRONA
CAIXA de GIRONA

Quaderns de la Revista de Girona. Núm. 110

Sèrie: Monografies locals (Núm. 67)

Primera edició en català: Desembre de 2003

Tiratge: 1.100 exemplars

Edició:

Diputació de Girona/Caixa de Girona

Director de la col·lecció:

Joaquim M. Puigvert

Consell assessor:

Gabriel Alcalde, Narcís-Jordi Aragó, Pepa Balsach,
Xavier Besalú, Maria Antònia Canals, Josep M. Cortadellas,
Xavier Cortadellas, Jordi Dalmau, Joan Domènech,
Maria Carme Domènech, Marta Franch, Rosa Maria Gil,
Glòria Granell, Àngel Jiménez, Montserrat Manén,
Jordi Mascarella, Enric Mirambell, Joan Miró, Joan Nogué,
Marina Puig, Josep Pujol, Josep Pujolràs, August Rafanell,
Dolors Reig, Anna Ribas, Josep Maria Rus, Joan Sala,
Antoni Solà, Narcís Sureda, Xavier Terradas,
Montserrat Vayreda, Eva Vázquez, Anna M. Viader,
Antoni Vilà, Mariàngela Vilallonga, Dani Vivern.

Cartografia:

Salvador Oliva

Maquetació:

Pep Caballé

Redacció administració:

Pujada de Sant Martí, 5. Telèfon 972 18 50 00.

Apartat de Correus 11. 17080 Girona

Infografia i impressió:

Palahí Arts Gràfiques, SL. Girona

ISBN: 84-95187-62-0

Dipòsit legal: Gi-1.546/03

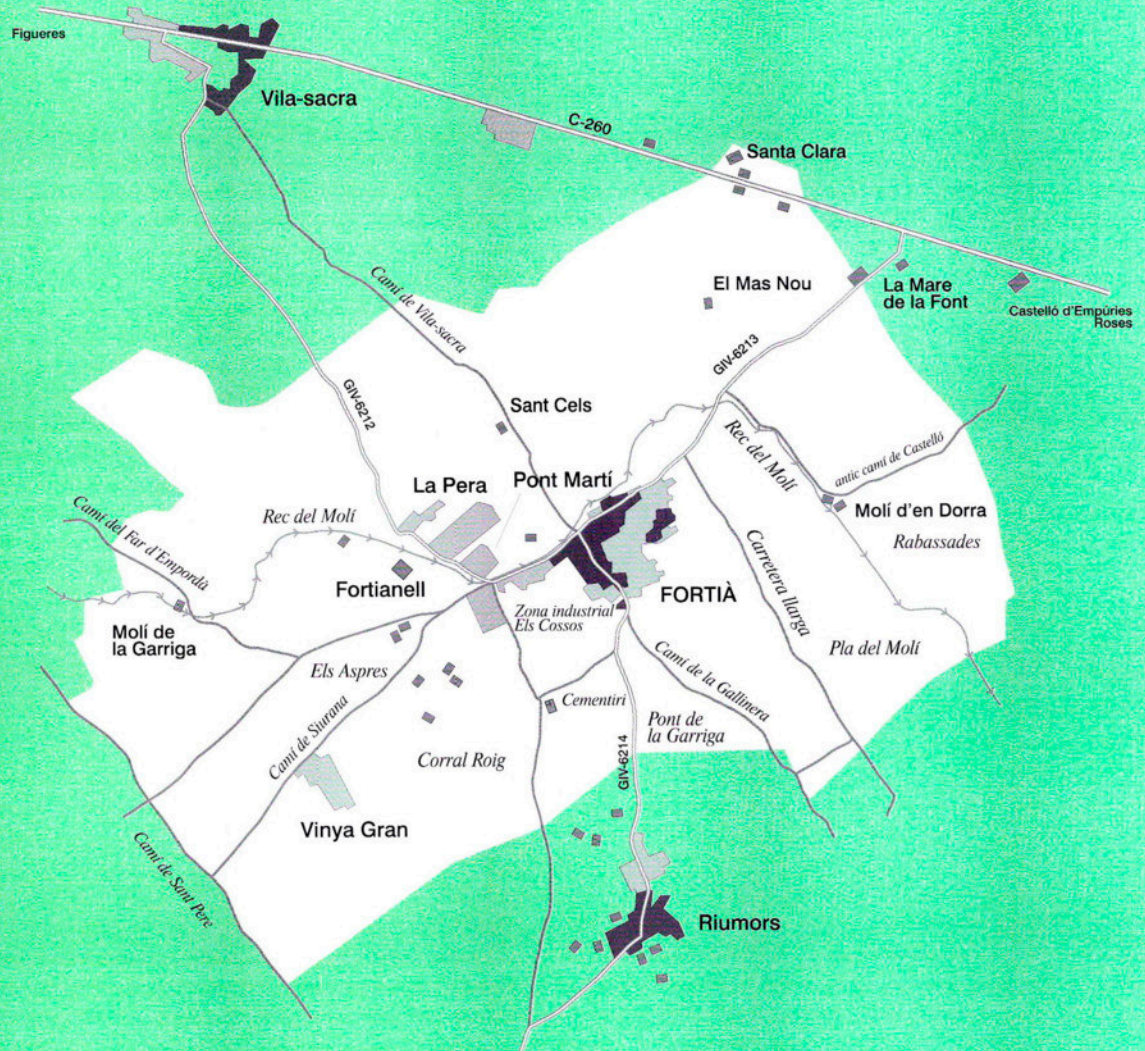
LA NOSTRA PORTADA

Vista panoràmica.

(Foto: Josep Algans Colls).

Índex

Situació	5
Cronologia.....	6
1. El medi natural	8
2. La recerca documental	10
3. Els primers documents	12
4. El privilegi de 1282	14
5. La nissaga Fortià i la reina Sibilla	16
6. Llindes i inscripcions	18
— Actes de l'antiga universitat	20
7. Demografia.....	22
8. L'església parroquial de Sant Julià i Santa Basilissa	24
9. La vida parroquial.....	26
10. La vila (segles XVI-XVII).....	28
— L'arrendament de la gabella	30
11. Conflictes amb els francesos	32
12. La bonança del segle XVIII	34
13. El cementiri.....	36
14. Els molins.....	38
15. La primera meitat del segle XIX	40
16. La granja-escola de Fortianell.....	42
17. La segona meitat del segle XIX.....	44
18. L'ensenyament.....	46
19. L'escola Teresa de Pallejà	48
— Alcaldes i mestres	50
20. Els masos.....	52
21. Escuts i segells emprats	54
22. Nomenclàtor	56
23. L'electricitat i el telèfon	58
24. L'agricultura i la ramaderia	60
— Toponímia.....	62
25. Personalitats fortianenques.....	64
26. La vida associativa	66
27. Els primers 30 anys del segle XX	68
28. El Centre Agrícola Social de Fortià.....	70
29. La Segona República (1931-1936).....	72
30. La Guerra Civil	74
— El govern local en època de guerra.....	76
31. La postguerra	78
32. El franquisme.....	80
— Resultats de les eleccions democràtiques	82
33. El Club Esportiu Fortià.....	84
34. La transició i la democràcia.....	86
35. El convent de les clarisses	88
36. Festivitats i l'agermanament.....	90
37. Fortià avui.....	92
— Fonts documentals, bibliografia, agraïments i procedència de les il·lustracions.....	94

Situació

El terme municipal de Fortià, de 10,79 km² i a 8 metres d'altitud, que comprèn el poble de Fortià, cap del municipi, i l'agregat de Fortianell, es troba al bell mig de la plana al·luvial de l'Alt Empordà, a l'interfluvi de la Muga i el Fluvià, a uns tres kms a migdia de Castelló d'Empúries. Travessa el terme de ponent a llevant el rec del Molí o rec del Molí d'en Dorra, que pren les aigües del riu Manol, prop del Pont del Príncep -al sud de Figueres- i les porta a la desembocadura del Fluvià. Fou construït per proporcionar força hidràulica als nombrosos molins fariners d'aquesta contrada i ara s'han desenvolupat a la seva vora molts sectors de regadiu que, juntament amb la ramaderia (bestiar boví i porcí, principalment), són la base econòmica del poble.

Es comunica per carreteres locals amb les comarcals d'Olot a Roses, al nord, i de la Bisbal a Portbou per Figueres, al sud, i limita amb els termes de Castelló d'Empúries a llevant, Riumors a migdia, Siurana d'Empordà, Vilamalla i el Far d'Empordà a ponent, i Vila-sacra i Vilanova de la Muga al nord. El poble de Fortià forma un agrupament no gaire compacte de cases i masies disperses. Hi ha dos nuclis, un al voltant de l'església i l'altre a la carretera de Castelló d'Empúries. Hi ha alguns grans masos, tant al poble com esparsos, formats per l'habitatge i una sèrie de dependències al voltant del pati central, com Can Brugués o el Mas d'en Dorra, ja fora de la població, a llevant i prop del rec del seu nom. Als afores hi ha un petit eixample o urbanització -la Pera i la Vinya Gran- on s'han traslladat famílies que abans habitaven en cases velles del poble o ha acollit persones de fora. El veïnat de Fortianell està situat a només un quilòmetre a ponent de Fortià. S'hi destaca el gran edifici de la Granja Experimental i d'Ensenyament Agrícola, promoguda per Narcís Fages de Romà, un dels pioners de la renovació a la comarca, de mitjan segle XIX, d'aspecte casernari. Posseeix una capella dedicada a Sant Josep. Ha pertangut com a demarcacions històriques a la sotsvegueria de Besalú fins al 1716 i després al Corregiment de Girona (1716-1833). Actualment pertany al partit judicial de Figueres.

Cronologia

- 971** Primer esment de Fortià i de Fortianell a una epístola del papa Benet VI.
- 1093** Testament de Pere Guerau, on lega el mas d'Estruc de Fortià al monestir de Vilabertran.
- 1150** Primer esment de l'església de Sant Julià de Fortià.
- 1163** Berenguer de Fortià apareix citat com a marmessor en el testament de Ponç Adalbert.
- 1282** El comte Ponç Hug IV confià al monestir de Sant Pere de Rodes, que hi tenia possessions, el repoblament d'un lloc nou dins el terme.
- 1377** Sibil·la de Fortià es casà amb el rei Pere III el Cerimoniós.
- 1421** Importants inundacions de la plana empordanesa que afectaren seriosament Fortià.
- 1563** Primera inscripció del registre de batejos de la parròquia.
- 1601** Joan Malet de Setcases sol·licità llicència al bisbe per obrir una escola a Fortià.
- 1715** Donació d'un *lignum crucis* per part dels cònsols de Castelló d'Empúries el dia de Santa Quitèria.
- 1717-1718** L'anomenat "Vecindario de Campoflorido" atribueix 186 habitants a Fortià.
- 1794** Els francesos entren al poble i maten quatre fortianencs. La resta fugí a poblacions veïnes.
- 1836** Desamortització de Mendizábal, que posa a la venda totes les propietats que posseïa el monestir de Sant Pere de Rodes al terme.
- 1843** Un escamot de partidaris de la insurrecció centralista saquejà l'Ajuntament.
- 1855** Inauguració de la Granja-escola d'agricultura de Fortianell.
- 1872** Un grup de carlins saquejà l'Ajuntament.
- 1893** Es constitueix la Societat de Socors Mutus "Santa Quitèria".
- 1914** Inauguració de la carretera de Fortià a la general de Besalú a Roses per Castelló d'Empúries.
- 1922** Arriba l'enllumenat, i l'any següent s'instal·la el primer telèfon.
- 1923** Inauguració de la carretera de Fortià a Vila-sacra.
- 1930** Fortià compta amb 564 persones empadronades, que han estat el padró més alt.
- 1931** El Centre Agrícola Social de Fortià aprova els seus primers estatuts.
- 1931** Fortià celebra la proclamació de la República amb una manifestació pels carrers.

- 1934** Inauguració de l'actual edifici escolar.
- 1934** Destitució dels membres de l'Ajuntament a conseqüència dels fets del Sis d'Octubre.
- 1936** El mobiliari i la imatgeria de l'església varen ser destruïts durant els primers dies de la Guerra Civil.
- 1936** Fortinanell acull una colònia de refugiats de guerra.
- 1939** Constitució de la Delegació Local de la FET i de les JONS.
- 1942** Reparació dels danys ocasionats per la guerra en els ponts de la Sínia i Rec del Molí.
- 1949** Finalització de les obres de reparació de l'església.
- 1953** Inauguració de la nova casa de la vila.
- 1962** Obres de condicionament del Pont dels Burros.
- 1973** Construcció del convent de les Clarisses.
- 1979** Primeres eleccions municipals de la transició democràtica, que atorgà l'alcaldia a Joan Ferrer Tibau.
- 1987** Guanya les eleccions municipals el socialista Joan Via Ferrer.
- 1990** Agermanament amb Terraube (França).
- 1994** Inauguració del dispensari mèdic i de la pista poliesportiva.
- 2001** Inauguració de la instal·lació de la xarxa de gas, juntament amb Riumors.
- 2001** Entrada en funcionament d'una nova xarxa d'abastament d'aigua, amb Riumors.

Vista aèria del terme.

EL MEDI NATURAL

1

*Fita de terme amb el municipi
veí de Castelló d'Empúries,
datada l'any 1771.*

8

L'horitzontalitat de les superfícies en tots aquests municipis que conformen el golf de Roses domina els paratges, ja que únicament s'alcen escassos metres per sobre el nivell del mar. En el cas de Fortià és de només vuit metres.

El golf de Roses ocupava l'espai de l'actual terme i d'altres situats més terra endins, però, des del quaternari recent, els rius que baixen de les muntanyes han anat aportant materials sòlids en arrossegament i suspensió que s'han sedimentat als fons de les aigües, durant un procés molt llarg que encara continua. Aquests sòls, qualificats d'al·luvials pel seu origen, són molt fèrtils.

El municipi de Fortià s'estén al sud de la Muga. No es pot dir que aquest riu condicioni directament les activitats, però, juntament amb el riu Fluvià i de manera poc ostensible, contribueix que els mantells aquífers del subsòl del municipi siguin rics en aigües subjacents.

Des dels temps més vells, tant la gent del municipi de Fortià com d'altres que li són veïns s'han aprofitat de les aigües del rec del Molí.

Els vents procedents de la mar, com són el llevant, el gregal i el xaloc, circulen sobre les aigües dels aiguamolls i aporten humitat terra endins. En altres temps, en mantenir-se per períodes considerables les

aigües embassades sense circular i practicar-se la pesca i la caça sense control, s'incrementava en gran mesura l'aparició de mosquits.

La riquesa en aigües dels aquífers que es troben sota la plana de la comarca és considerable. En alguns indrets hom pot trobar l'aigua a només cinc metres de profunditat. L'enriquiment dels aquífers del sector prové de les aigües de pluja que s'infiltra –cosa que és prou coneguda pels propietaris dels pous– i també per les aigües procedents de les lleres dels

rius Fluvià i la Muga, així com de llurs respectius afluents.

Els aqüífers del subsòl del municipi de Fortià poden considerar-se prou prometedors i permeten la perforació de nous pous. En tot cas, no s'haurien d'explotar més de 100 hm³ anuals, que és el volum valorat de recàrrega.

El clima de la plana empordanesa és mediterrani de litoral. En aquestes terres el vent de tramuntana, fred i sec, pot batre amb força els mesos d'hivern; i el garbí, humit i càlid, durant els mesos d'estiu. Les èpoques de fortes pluges corresponen a la tardor, i, en segon lloc, a la primavera. És en aquestes

estacions climàtiques quan solen produir-se inundacions.

L'Alt Empordà està sotmès a l'acció de tota la rosa dels vents ja que es tracta d'una plana oberta espaiosament a la mar. Així, en determinats indrets de la plana, no només a Fortià, determinats conreus solen estar protegits de la tramuntana amb rengleres d'arbres -normalment xiprers- que es toquen l'un amb altre formant una tupida barrera que obstaculitza que el vent escombri la terra.

Les temperatures per sota els 0° es registren durant els mesos que van del desembre al febrer; això no obstant, es poden presentar glaçades durant els

A Banyuls varen anar de tabac a carregar tota una companyia, i en passant per Fortià allí varen encontrar la refumada espia. I a Figueres se'n va anar a contar-ho al capità havia vist contrabandistes.

Cançó popular recollida pel folklorista Joan Amades.

mesos de novembre i de març. Hom estima una mitjana de 29 dies de gelada l'any. Escassegen les nevades.

El mes més calorós sol ésser el juliol. Als mesos d'estiu la temperatura a l'ombra pot estar per sobre dels 30°; a l'hivern, pot haver dies en què la màxima no superi els 2°. Mentre que al gener la mitjana tèrmica és d'uns 9°, al mes de juliol puja als 24°.

La proximitat de la mar respecte al terme de Fortià i el fet que cap mena de relleu eviti el lliure pas del vent fan que la temperatura sigui moderada per la humitat atmosfèrica, estretament relacionada amb les aigües del mar.

Vista general del poble.

LA RECERCA DOCUMENTAL

2

Imatge actual de l'Arxiu Municipal de Fortià.

10

Encara que l'extensió del present volum no permet aplegar tot el fruit de les nostres investigacions, ha estat obligada la visita a alguns arxius, atesa la manca de qualsevol estudi general que fes referència a Fortià.

L'arxiu municipal ha estat aquell fons documental en el qual més esforços i hores hem esmerçat, ja que recull el batec quotidià del poble des del segle XIX. El seu origen té a veure amb el naixement i l'expansió d'aquesta institució: a mesura que els municipis podien elegir els seus representants i prendre acords amb caràcter executiu, es veien en la necessitat de conservar la documentació exterior que

justificava els privilegis, costums i altres drets, així com els papers produïts per la pròpia institució.

Malauradament diverses circumstàncies -conflictes bèl·lics, canvis d'edifici i despreocupació general- han fet que, com la majoria d'arxius municipals de la comarca- el recull documental comenci, de manera continuada, a mitjan segle XIX, encara que conserven documentació esparsa anterior. Hem llegit pacientment tots els llibres d'actes de l'Ajuntament (1851-2000) on es registren els esdeveniments referits a la comunitat administrativa, presos pels seus legítims representants.

Les sèries de les diverses contribucions o impostos que gravaven diferents aspectes de la riquesa de les persones són sempre presents i tracten d'amillaraments (relació numerada i alfabètica de tots els propietaris o usufructuaris de béns immobles i ramaderia sotmesos a contribució); els padrons de la contribució urbana comencen l'any 1879; la matrícula industrial aplega tots els contribuents gravats per la indústria, la manufactura i el comerç des de 1845; l'impost sobre consums reunia els diferents tributs indirectes sobre articles de primera necessitat i comestibles (oli, sabó, vi) i els

testimonis més antics daten de l'any 1855, com a exemples més significatius.

L'apartat de demografia, amb els padrons i censos d'habitants (1833) ha estat també de lectura obligada, així com la documentació generada per les diferents consultes electorals, els expedients de quintes o lletes, i la correspondència rebuda i enviada pel consistori.

Però, tot i que l'arxiu municipal de Fortià és important, no ens ha estat suficient, i hem hagut de recórrer a altres arxius públics gironins. L'arxiu parroquial conserva, entre altra documentació, els següents volums: baptismes des de 1574, matrimonis des de 1589 i defuncions des de 1563. L'estat de conservació és

desigual i la lectura d'aquests documents no sempre és fàcil. Es troben dipositats a la rectoria de Vilatenim.

A l'Arxiu Diocesà de Girona ens hem servit dels repertoris o catàlegs de notularum, manuals i lletes que estan a disposició de tots els usuaris i elaborats pacientment pel director d'aquest arxiu, Mn. Marquès, a més de la consulta de les visites pastorals (1314-1856).

L'Arxiu Històric de Girona conserva els valuosos protocols notarials de Castelló d'Empúries des del segle XIII fins al XVIII, i tot el segle XIX es troba a l'Arxiu Històric Comarcal de Figueres amb prop de tres mil llibres, alguns dels quals hem consultat.

“... empezaba las obras de reparación del local que ocupa la Corporación para Casa consistorial, sita en la parte superior de la sacristía de la iglesia parroquial “

“.. en cuanto a los documentos existentes en el archivo y que obran en armario que a propósito hay en el local con buena cerradura y forrado de madera, que queden en él cerrados bajo llave y precintada la puerta con los sellos de este ayuntamiento y del Juzgado, pues también se guardan los documentos del archivo del Juzgado, habiendo de presenciarse el cierre el Sr. Alcalde y el Sr. Juez”.

Acta del Ple de l'Ajuntament del 23 de juny del 1907 amb motiu d'obres

11

Portada d'una escriptura del segle XVII conservada a l'Arxiu Històric de Girona.

L'Arxiu de la Corona d'Aragó, secció d'ordes religiosos i militars, anomenada també Monacals, conserva una desena de pergamins de Sant Pere de Rodes que fan referència a Fortià (1282-1389) i una quinzena de capbreus del mateix monestir corresponents als segles XVI-XVIII.

L'Arxiu Patrimonial dels comtes d'Empúries, consultable a Castelló d'Empúries, i la documentació original a l'Arxiu de la Noblesa a Toledo, també aporten dades d'interès.

ELS PRIMERS DOCUMENTS

3

12

El fet de no disposar de documents anteriors al segle X no implica de cap manera que el poble de Fortià no existís de més antic, i encara menys que no fos habitat per l'home de molt abans. La gran destrucció de l'aiguat de 1421 obstaculitza la recerca de possibles troballes arqueològiques.

Ocupà la part central de la centuriació emporitana com a terra fèrtil, però resulta decebedor comprovar com no ha aparegut, si més no, fins ara, cap resta romana ni ibèrica, o almenys tardoromana, encara que etimològicament el nom deriva de l'antropònim llatí *Fortius*.

Mapa del geògraf J. Aparici, datat el 1720, on apareixen ben delimitats els estanys de Castelló, de Ponterrons —anomenat així per aquest geògraf, i que al sud creua per un pont que uneix Castelló amb Sant Pere Pescador— i altres més al costat de Tonyà, Siurana i Vilacolum, units entre si per sèquies i desembocant tots al citat Ponterrons. A aquest accedeix també el rec del Molí, d'importància transcendental per a aquesta zona.

L'estudiós Enric Moreu-Rey (1917-1992), així com també un altre expert en toponímia, Pere Balañà, estan d'acord a proposar que prové del llatí *Fortianus*, derivat de *Fortius*, nom propi de persona, i que Fortianell s'originà en un procés, repetit en altres contrades del país, que consisteix en la derivació a partir d'un topònim pròxim on es conserva l'arrel del generador a la qual és afegida una desinència diminutiva.

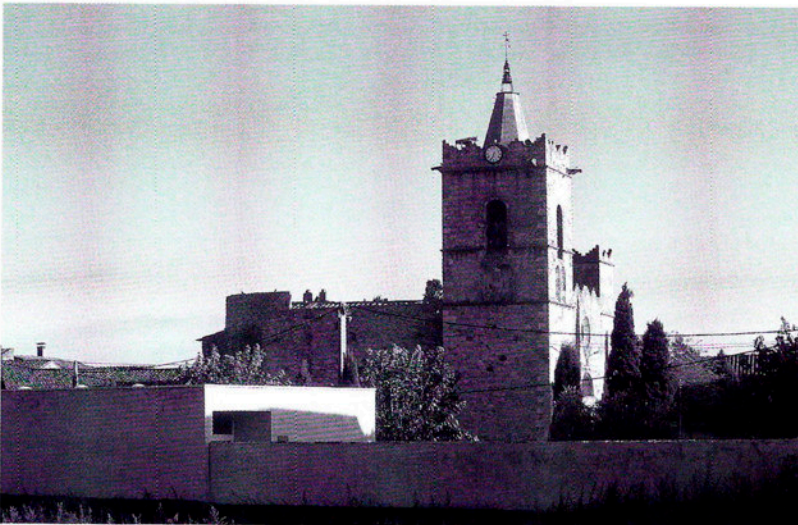
Fortià era travessat per la via Heràclea, que unia Cadis - on hi havia les columnes d'Hèrcules, d'aquí el nom- amb Roma.

Aquest camí sortia d'Empúries per Cinclaus, aviat trencava cap al nord, passant per Pelacalç i Saldet; continuava per la Bomba, Riumors i Fortià fins arribar sinuosament a Castelló d'Empúries i, d'allí, fins a Delfià i Rabós. Superat el coll de Belitres, arribava a Cotlliure seguint els cursos dels rius Orlina, Freixe i Ravener. Posteriorment es va convertir en via Augusta, a la part hispana, i via Domitia, a l'altra banda dels Pirineus.

Fortià fou un lloc del comtat d'Empúries dominat pels monjos de Sant Pere de Rodes des d'època altmedieval. El primer document escrit conegut fins ara que esmenta Fortià és una epistola del papa Benet VI, de 971, adreçada a l'abat Hildesind en què s'al·ludeix ja a Fortià i Fortianell (*in villa Palatioli*

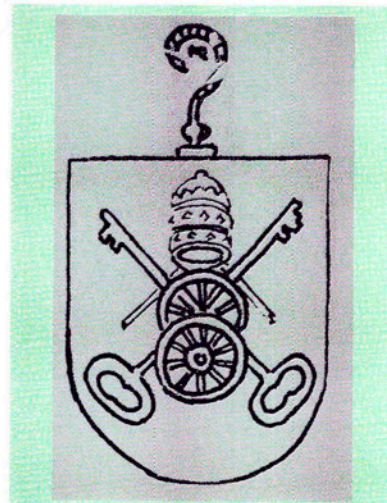
quem vocant Furtianum superiorem et Furtianellum minorem) i igualment en un precepte de Lotari, de 982 i, encara, en una epístola de Joan XV, de 990; en aquesta primera època el poble s'anomena també Palol. S'utilitzava ja en el segle X el diminutiu acabat en -*ellum* per indicar veïnat, en el cas dels llocs poc importants.

En 1305 s'esmenta el *terminio de Furtiano* com a límit occidental d'un alou del terme de Castelló. Aquest alou fou donat per la comtessa emporitana Guisla a l'Església de Girona en 1060; en la carta de donació es fa referència també al seu veïnatge amb Fortià:... *de occiduo in termino de Furcian*.

L'any 1093 féu testament Pere Guerau, que disposà la seva sepultura a Santa Maria de Vilabertran, església a la qual deixa el mas d'Estruc, situat a la parròquia de Sant Julià de Fortià, entre altres donacions fetes.

L'església és esmentada des de 1150, quan fou consagrada l'església de Sant Mamet de Riumors i el bisbe de Girona, Berenguer de Llers, volgué dotar el nou temple amb una extensa possessió situada dins el terme de l'església de *Santi Juliani de Fortiano*, cosa a la qual s'oposà l'abat de Sant Pere de Rodes i altres personatges, entre els quals un tal Ponç de Fortianello. Figura després en les *Rationes*

Escut heràldic de Sant Pere de Rodes.

decimarum de 1279 i 1280 i als nomenclàtors del segle XIV com a parròquia.

D'altra banda, el 1282 el monestir de Sant Pere de Rodes, per fomentar el poblament d'aquestes terres, aconseguí el permís del comte d'Empúries, Ponç V, que tenia la senyoria eminent del lloc, per a atorgar una carta de població. Aquesta carta fou ampliada el 1283 amb noves concessions.

El conjunt de cases al voltant de l'església constitueix la part més antiga del poble.

EL PRIVILEGI DE 1282

4

14

El comte d'Empúries Ponç Hug IV concedí llicència a l'abat del monestir benedictí de Sant Pere de Rodes, l'any 1282, per poder edificar una nova població a la parròquia de Sant Julià de Fortià amb la declaració d'homes lliures dels mals usos i obligacions militars per a tots aquells nou pobladors, així com també l'elecció de batlle i la jurisdicció civil i la meitat de la criminal o penal.

Els mals usos foren un conjunt de drets que exerciren els senyors directes damunt llurs pagesos de remença, com a conseqüència del domini que els era atribuït sobre aquests i que representaven una clara limitació dels drets civils per als habitants

de viles i ruralies per efecte de l'exercici de drets senyorials de diferent ordre, però reconduïbles en definitiva a la dinàmica del règim dominical. Sobre aquests drets civils és on es feia més sensible la tradicional pressió senyorial, i per consegüent la reducció o eliminació total d'aquestes limitacions era una de les aspiracions populars més presents en tot instrument de franquícia.

Els mals usos més estesos d'intestia, exorquia i cugucia que pesaven sobre la gran massa de camperolat de la Catalunya Vella retallaven notòriament la llibertat personal i la facultat de disposició de béns *inter-vivos* o

*Monedes encunyades
pels comtes d'Empúries.*

mortis causa en benefici del senyors. Per la intestia, aquest participava en un terç o la meitat dels béns del rústec mort intestat, segons deixés fills o no. Per l'exorquia, rebia la part equivalent al fill en l'herència paterna, en morir aquell sense descendència. I per la cugucia, s'apoderava de la totalitat dels béns de la muller adúltera, o d'una part d'ells, segons la complicitat del marit en la malifeta.

La franquícia de quèsties, toltes i forces, termes que vénen a significar tota exacció arbitrària i violenta per part del senyor de qualsevol donatiu o préstec demanat forçadament als seus colons o vassalls.

Aquest privilegi del segle XIII es tracta d'una vertadera carta de població i, doncs, un document cabdal per a la història local de Fortià. S'adreça a tots els pobladors tant presents com esdevenidors, és a dir, mostra la nota de permanència pròpia de tota regulació jurídica.

Ignorem si el monestir repoblà Fortià, encara que sembla que més aviat no va ocórrer, però desconeixem les causes que ho motivaren. L'any següent, el 1283, el mateix comte d'Empúries

concedia l'exempció de mals usos i no fa cap referència a cap senyor feudal més. En prendre possessió del comtat d'Empúries el rei Martí I el 1405 confirmà aquesta franquícia.

Aquest privilegi fou publicat per Francesc Montsalvatge i Fosses l'any 1902 a l'obra "Notícies històriques", i l'original és un pergami que es troba a l'Arxiu de la Corona d'Aragó de Barcelona.

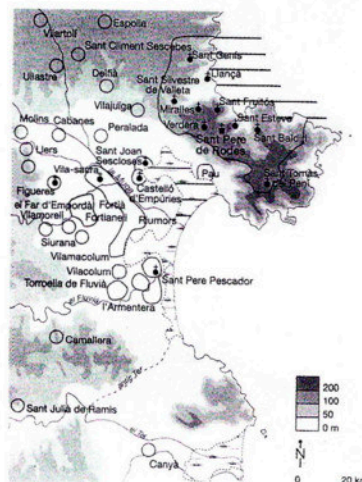
Per a la seva millor comprensió, presentem una traducció resumida el més entenedora possible: Que tothom sàpiga que nos Ponç Hug, comte d'Empúries per la gràcia de Déu, lloem i concedim i donem plena llicència i lliure potestat a vos venerable germà Raimon, abat de Sant Pere de Rodes i al vostre monestir i al seu convent, en el present i en el futur, que pugueu fer construir i edificar una vila, lloc, poble nou i habitatges a la

parròquia de Sant Julià de Fortià, o a la vostra part de terra de prats o al costat on a vós més us plagui. I que ni nos ni els nostres successors no puguem (...) demanar dels habitants del dit lloc ni exigir qualsevol quèstia, toita, forcia, acaptes ni host ni cavalcada ni altra (...) a la força tant de les coses com de les persones que allí visquin.

També que ningú, sigui d'on sigui, no pugui canviar la seva llar ni traslladar-la al dit lloc, ni vos pugueu allí rebre'ls o recollir, per fer-hi habitació.

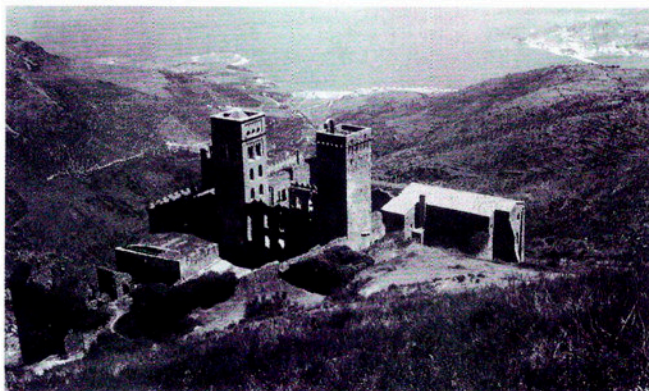
Declarem, lloem, donem i concedim a vós i als vostres successors, la dita vila, lloc i habitatges que en el dit lloc edificareu o fareu, amb els camins, pastures, aqüeductes i aigües entrants i sortints, satisfaccions, justícies i altres sostraccions i serveis, a la vostra voluntat i la dels vostres successors a perpetuïtat.

Prometent que de tot i cadascuna

- dominis del monestir
- dominis amb límits imprecisos
- ▬ drets de pesca
- ⦿ monestir
- ⦿ església
- ▭ zona de maresmes i aiguamolls vers l'any 1000

Dominis empordanesos de Sant Pere de Rodes, segles X i XIV. Hurtado i altres: "Atlas d'Història de Catalunya" (Barcelona, 1995).

Imatge de Sant Pere de Rodes presa als anys 50.

de les coses sobredites tenir sempre, seguretat i confirmació, atendra i complirà i s'observarà plenament i mai es farà altra cosa prometent tenir sempre fermes i segures aquestes coses i atendre-les, complir-les i observar-les plenament i no contravenir-ho mai de dret o de fet, per qualsevol mode o raó. Això fou fet a les II kalendas de setembre (31 d'agost) de l'any 1282.

LA NISSAGA FORTIÀ I LA REINA SIBIL-LA

5

*Casa dita de
la Reina Sibil-la.*

16

La família Fortià apareix com a originària d'aquest lloc ja des de mitjan segle XII. El membre d'aquesta nissaga més antic que podem aportar és un tal Berenguer de Fortià, que ja l'any 1163 apareix citat com a marmessor en el testament de Ponç Adalbert. L'any 1190 és Ponç de Fortià que fa de marmessor a Guillem Dalmau, i així ho recull Mn. Marquès.

Guillem de Fortià fou nomenat pel bisbe notari públic l'any 1295. Mig segle més tard, un homònim seu fa de paraire a Girona, segons cita l'historiador Christian Guilleré.

A partir d'aquesta primera data i durant gairebé dos segles, les notícies d'aquesta família són

prou nombroses. L'any 1323 el bisbe de Girona acceptà la presentació d'un tal Bernat de Fortià per al benefici de Sant Joan de Vilamalla. Dos anys més tard apareix citat com a clergue de Darnius Jaume Fortià, que prometia fer el servei de Guillem Ferrer, sagristà del mateix lloc.

Martí de Fortià, cambrer del monestir de Santa Maria de Roses, i el seu germà, Huguet de Fortià, apareixen citats a la documentació l'any 1343. Dos anys abans, el bisbe fa procura a favor de Francesc de Fortià, canonge de la seu i fill d'Huguet de Fortià, per al concili provincial, i també el comissionà per demanar al rei els terços i els foriscapis del vescomtat de Bas. L'any 1348, Francesc de Fortià

féu testament i instituí com a hereva l'obra de la seu, i també disposà l'edificació d'una capella a l'església de Fortià (capella de Sant Llorenç), en la qual demanà permís per ser enterrat l'any 1380.

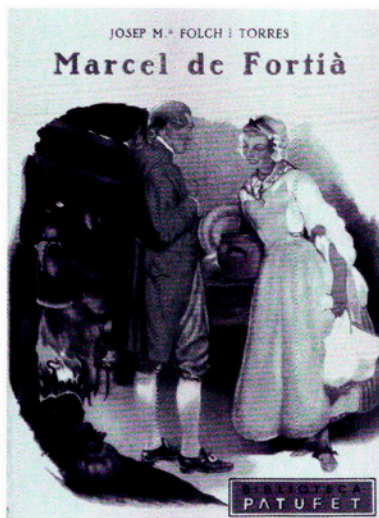
L'any 1351 tenim coneixença que un tal Berenguer de Fortià, canonge de Vilabertran, reconeixia tenir una part del delme de Vilajuïga.

LA REINA SIBIL-LA

Procedeix de Fortià la reina Sibil-la de Fortià, eixida de la petita noblesa de l'Empordà.

Era filla del donzell (cavaller no armat) Berenguer de Fortià i de Francesca de Vilamarí i de Palau, senyora del castell de la Garriga de Roses. Vídua d'Artal de Foces, esdevingué amistançada (1375) i més tard muller (1377) de Pere III el Cerimoniós, i fou així una de les dues úniques reines catalanes que ha tingut el país no pertanyents a llinatge reial; l'altra fou Elisenda de Montcada.

Des del seu lloc de sobirana, Sibil·la, que no sabia llegir però tenia una astúcia extraordinària, protegit i encimbellà els seus

Marcel de Fortià.
Un dels nombrosos títols obra del prolífic escriptor Josep M. Folch i Torres, dins de la col·lecció d'aventures "Biblioteca Patufet" (1915-1925).

parents. El seu germà Bernat de Fortià (? -1424) -senyor de Foixà i la Garriga de Roses- fou primer majordom, després camarlenc reial i més tard lloctinent de governador de Catalunya, i capità general de les tropes que lliutaren contra Joan I d'Empúries. Però el nepotisme de la reina, afavorit per la política del rei contra els magnats, motivà greus tensions dins la família reial i la cort, i a la mort del rei Pere (1386), acusada d'haver abandonat el rei malalt i d'altres crims de lesa majestat, fou reclosa al castell de Montcada. Perdonada per intervenció del futur Benet XIII, ella i el seu germà hagueren de renunciar a les nombroses donacions (viles, castells i rendes) a canvi d'una pensió.

L'edifici conegut per la Casa de la Reina Sibil·la es troba a l'extrem nord de la població. Es tracta d'un gran casal de planta i pis amb notable façana de grans carreus ben escairats i elegants finestrals rectangulars, obra renaixentista però dins una línia senzilla i austera. És possible que el casal medieval dels Fortià s'alcés en aquest lloc i potser fos arrasat el 1421, però l'edifici actual és sense dubte posterior (potser de la segona meitat del segle XVI, encara que una finestra porta la llegenda "Pere Ignasi Ferrer 1628", i fou de la família fortianenca dels Ferrer.

Noble Ramon d'Empúries, senyor del lloc de Fortianell

Dia divendres 7 d'agost de l'any 1411. Bartomeu Joan, de la cúria del lloc de Fortianell, presenta un ban per fer públic entre els habitants de l'esmentat lloc:

"Sie hoiats tot hom generalment qui mana la cort de present lo noble magnífic Ramon de Empúries, cavaller, senyor del loch de Furtianell, que tots aquells que han possessions qui affronten al rech appellat Barramo hagen adobades lurs fronteres e aquelles sturen e hagessin sturades d.açí a la festa de Sant Michael pus prop vinents, sots pena de .L. sous a cascú qui lo contrari farà".

Ítem, mana la dita cort a tots aquells que haieu possessions que dins .XV. dies pub prop vinents haguin adobades lurs fronteres del camí, sots pena de .XXV. sous a cascun qui lo contrari faria".

AHG- Notaria de Castelló d'Empúries, registre de cúria del notari Pere Gener (1409-1416), núm. 1624, s/f.

LLINDES I INSCRIPCIONS

6

Inscripció de la façana de l'església.

18

Fortlà sembla una població més nova del que és en realitat. Els escassos vestigis d'altres temps i l'estructura dels carrers més centrals són les úniques proves de l'antigor. Hem documentat que tingué un hospital de pobres ja a mitjan segle XIII, el qual degué quedar malmès pels aiguats de la centúria següent, però reconstruït arribà fins al segle XIX. En concret, la dada més reculada que hem trobat d'aquest servei benèfic és el testament de 1245, del bisbe Guillem de Cabanelles, en què fa una deixa als infermers de "Fortiano". Era segurament un establiment de pas, que no sols acollia peregrins, sinó que serviria més tard com a etapa en el trasllat

de malalts i expòsits cap a Figueres o Girona.

Als carrers de Fortlà es localitzen un total de sis cases i l'església que presenten inscripcions a les seves llindes de pedra, que tradicionalment es col·locaven a les portes d'entrada o a les finestres. Les inscripcions solien ser en llatí i pretenien deixar constància del nom de la persona que havia finançat les obres i l'any del seu acabament.

Totes elles corresponen als carrers més antics del poble, encara que l'antigor de Fortlà ha quedat prou esborrada amb el pas dels anys. Hi ha poques esperances que en puguin aparèixer més en fer-se obres i neteja de façanes.

La inscripció més antiga de Fortlà és la que figura en la portalada de l'església parroquial de Sant Julià i Santa Basilissa, i que consisteix només en la gravació en la pedra de l'any 1573, que pot referir-se a l'any de l'acabament de construcció de la façana.

Finestra renaixentista del 1597.

La casa del carreró que comunica el carrer del Delme amb el carrer Major conserva una finestra renaixentista que duu gravat el nom de *P. Puix 1597*.

Llindar del carrer Major.

Casa anomenada de la reina Sibil-la.

La casa del carrer Major, núm. 15 conserva la inscripció *Petris Iulià 1692* en la llinda de la porta que dona accés a la casa. La casa dita popularment de la reina Sibil-la és l'edifici més noble de Fortià, encara que està molt malmès actualment. D'estil renaixentista, decoren la façana principal quatre finestres, la més

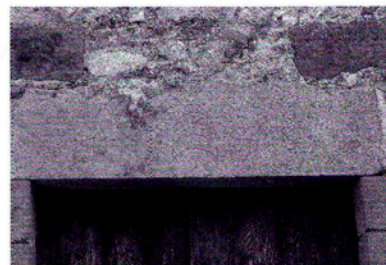
notable de les quals és la del damunt del portal, si bé la situada més a llevant porta gravat l'escut dels Ferrer -tres bandes inclinades i una ferradura-. Aquesta família en fou la posseïdora en l'època en què fou reformada. Enllaçaren amb els Vedruna i més tard amb els Vives i Vivet, per acabar fusionats amb la casa de Travy. Inclou la inscripció *Pere Ignasi Ferrer 1628*. Aquest fou un governador del comtat d'Empúries, tal com ho recull el dietari de Jeroni Pujades (1626-1630).

Ca l'Amorós.

La masia benestant de ca l'Amorós, situada al carrer Tramuntana 1, conserva una pedra allargada que duu gravat el nom de *Francesch Amorós 1689* a la porta que dona accés del carrer i una altra inscripció sobre la porta d'accés a la casa on hi ha gravat *Sabrià Amorós 162[?]*.

La Casa del Delme, situada en el carrer del mateix nom, núm. 2,

Casa del Delme.

porta gravada a la llinda de la porta data 1767, la mitra i les claus abacials amb dues rodes, que revelen la identitat del vell cenobi. Actualment és propietat de la veïna M. Via, que de moment hi ha organitzat alguna exposició de pintura.

El mas Eres, del carrer Major, núm. 10, conserva una interessant finestra que duu gravada una sentència en llatí i les dates 1862-1932, a més de l'escut de la casa Noguer de Segueró.

Mas Eres del carrer Major.

Al llarg d'un procés que començà al segle XII amb les ciutats i viles, i que es pot considerar acabat per a les localitats rurals al segle XVI, els veïns d'una localitat s'organitzaven com una entitat permanent estable, dotada de personalitat jurídica, amb drets i deures i una forma de regiment poc o molt elaborada, dins d'una estructura política i administrativa que, en major o menor mesura, disposava de la facultat de regir els seus afers.

El que eren actuacions esporàdiques dels *probi homines*, en representació dels interessos de tots o d'una part dels habitants, es transformà en el funcionament continu dels òrgans d'una "cosa pública", per modesta que fos, o, per dir-ho amb el terme jurídic tradicional, d'una universitat.

Regnava la més absoluta varietat. El règim de cada municipi depenia dels privilegis acumulats en la seva història, de les ordinacions que havia promulgat i dels usos i costums locals.

L'òrgan bàsic de la universitat era el Consell General, representat, en el quefer diari dels municipis de certes dimensions, pel consell ordinari i auxiliat en determinades qüestions per comissions especials.

Aquest Consell General era originàriament integrat per tots els caps de casa, però fou substituït aviat per un nombre fix de prohoms, consellers o jurats de les diverses mans o estaments, elegits per extracció de sorts. Les seves decisions vinculaven la comunitat, ja que la representaven.

Les universitats pageses eren administrades generalment per un batlle i per dos cònsols, paers o jurats, assistits per un nombre variable de prohoms o consellers que constituïen el

Consell ordinari o estret, el qual "feia, celebrava i representava tota la universitat", llevat dels casos reservats al Consell General, integrat per tots els caps de casa. Normalment es reunien a les esglésies a l'hivern o la plaça major durant els mesos estivals. Constituïen una autoritat col·legiada. Prestaven jurament, en presència del consell general, d'observar i fer observar els privilegis i ordinacions de la universitat. Executaven acords del consell general. Normalment eren nomenats anualment.

Les poblacions que tenien mercats disposaven de mostassaf, que era responsable de pesos, mides i mesures, a més de vigilar les transaccions comercials; el clavari era l'encarregat de les finances i alhora acostumava a fer la funció d'escrivà. Els sobreposats eren jutges rusticals que entenien en conflictes de termes, d'aigües... Sovint s'aprofitava per escollir els obrers parroquials el mateix dia de la bossa comuna, així com també altres càrrecs relacionats amb l'administració parroquial.

Podem aportar dues actes, transcrits per notaris de Castelló d'Empúries, atesa la seva importància. La primera data de 1623, i hi apareixen tots els caps de casa del terme de Fortià -un total de 27 homes- i, tots plegats, prenen la decisió de no fer cap aportació econòmica per al matrimoni d'una filla del comte d'Empúries, ja que no s'hi consideren obligats.

El dia 20 de gener de 1623, convocada i congregada la universitat dels homes i singulars persones del lloc de Fortià i veïnat de Fortianell, en el lloc i manera acostumada, és a dir, la plaça pública on la tradició recorda que es convoquen i congreguen per a actes i negocis del comú, assistiren:

Façana de l'actual edifici consistorial, inaugurat el 1953.

Pere Bonet i Montserrat Vingut, cònsols, Narcís Julià, batlle, Pere Costa, Joan Claramunt, Onofre Sala, Simeó Badia, Bertran Bandoya, Pere Salleras, Esteve Rater, Domènec Callau, Cebrià Amorós, Francesc Salvador, Onofre Carlas, Baldiri Domingo, Pere Ferrers del molí, Ramon Montalvari, Joan Palol, Jaume Barerat, Vicens Sagols, Bernard Bandoya, Joann Speyrada, Joan Vidal, Jaume Castelló, Joan Pau Caulat, Joan Elias, Joan Puig, tots de Fortià, Joan Verdie, Joan del Pont de Fortianell i Fèlix Baix, també de Fortianell e avissat lo dit Consell General en la forma susdita y acostumada hoïda la preposició feta per dits honorables cònsols, lo dit Consell General, tots unànims y conformes, ha determinat, resolt y conclós que no.s donàs cosa alguna a Sa Exma. lo senyor Comte d'Empúries de aquells cent ducats que per dita Sa Exma. ço per sa part poch dias fa se són demanats per lo maridatge de alguna filla sua, atès y considerat que dita universitat y singulars de ella en axò no entenen estar obligats.

AHG- Notaria de Castelló d'Empúries, protocol del notari Pere Ves, núm. 1182 del notari.

La segona data de 1687 i és un atestat notarial d'extracció de càrrecs municipals i parroquials.

En nom de Deu nostre senyor y de la humil Verge Maria, mare sua. Amen.

Vuy que comptat als divuyt de maig de mil siscents vuytanta set convocat y congregat lo concell general de estret del lloch de Fortià a fi y effecte de fer extracció de cònsols, mostesaf, sobreposats y altres officis tocans a la isglésia segons privilegi concedit a dit lloch y conforme és de consuetut [h]jan entrevingut las personas següents y baix escritas.

Lo magnífich Joan Cortada, batlla, y los honorables cònsols Joan Calsat y Joan Ros, Pere Payradas, Antoni Escala, Joseph Aurich, Pere Julià y Francesch Boris, tots del concell estret, és axit en sort de cònsols Francesch Boris y Joseph Aurich; és axit en sort de mostesaf Antoni Escala y Joan Calsa; és axit en sort de sobreposats Pere Julià y Joan Ros; obrers de la present isglésia, Joan Calsa y Joan Ros; pabordres del Santíssim Sagrament lo Sr. domer, Pere Payrada y Joseph Aurich; pabordres de Nostra Senyora, al señor sacristà Francesch Gibert y Antoni Payrada; baciners de la lluminària Maurici Colomer y Gerònim Ferrer; de las antorxas Pere Bosch y Narcís Puig per al siri pasqual; Ramon Mas, per al siri dels estrangers; Joan Demora y Gracià Valent del bací de Sant Isidro y Sant Antoni; Josep Aurich y Bartholomeu Castelló, hospitaler, Gerònim Ferrer y Maurici Colomer; cistelleras de Nostra Señora Marianna Puig y Bassilissa Rosa, donzella, y hospitaleras Maria Valenta y Margarida Puig, aquesta extracció de càrrecs queda anotada en el llibre original del qual hem extret còpia fidelment.

AHG- Notaria de Castelló d'Empúries, manual del notari Miquel Pastell, vol. 1480.

DEMOGRAFIA

7

*Ballada de sardanes
a la plaça de Catalunya.*

22

La situació geogràfica de Fortià és bona per al poblament. El poble es troba situat a la plana empordanesa, prop del litoral, no gaire lluny del mar ni de centres més importants com Figueres i Castelló d'Empúries. La terra és fèrtil i les comunicacions són prou bones. A més, disposa d'aigua, però la proximitat dels estanys de Castelló i altres zones d'aigualleixos propiciava l'aparició cíclica de malalties i periòdiques epidèmies que feien que fos, fins ben entrat el segle XVIII, una zona molt poc salubre per instal·lar-s'hi.

Encara que tenim referències de l'important poblament de Fortià anterior a les

inundacions de 1421, no és fins a final del segle XV que comptem amb dades de població feaents. El primer recompte d'habitants de què disposem és el fogatge reial de 1497. Hi apareixen 27 "focs" o cases habitades a Fortià i 6 a Fortianell. Un altre d'aquests recomptes posteriors, el de 1553, atribueix un augment lleuger, ja que estima un total de quaranta focs. Si ens fixem en aquestes estimacions, Fortià hauria passat d'uns 148 habitants a final del segle XV a 180 mig segle més tard (es calculen 4,5 persones per foc).

Una escriptura notarial de 1623 que transcriu una acta de tots els caps de casa "in platea publica" n'enumera 24 de Fortià

i 3 de Fortianell, és a dir, un total de 121 fortianencs. Amb això es constata un descens de població respecte al segle anterior.

Al segle XVIII, quan les estadístiques són més fiables, Fortià comptava amb 186 habitants l'any 1718 i el 1787 en el cens de Floridablanca es constata un important increment, ja que s'arribà als 327 habitants. La mitjana d'edat era realment molt baixa, de 24 anys i només un 7,5 % de la població superava els 50 anys. Aquest augment tan considerable, igual que en tots els pobles de la contrada,

estigué relacionat amb la bonança econòmica general d'aquest segle.

La Guerra Gran i la del Francès, que tant afectaren l'Empordà, representaren un retrocés demogràfic i econòmic, però molt aviat el país es reféu i durant el segle XIX hi ha una represa i un ascens considerable en ambdós aspectes. L'any 1826 vivien al poble 338 persones. El cens de 1857 dóna la xifra més alta del segle, un total de 484 fortianencs, que esdevindrien una vuitantena menys només

tres anys més tard per continuar en ascendent, encara que de manera lenta, fins l'any 1930, en què sumaven 564 persones, el seu màxim històric.

La guerra civil representà un fre a aquest creixement poblacional sostingut i, en acabar el conflicte bèl·lic, es perderen un centenar d'habitants respecte a només una dècada abans. Es comptabilitzaven 466 persones l'any 1940.

A partir d'aquell moment la població anà baixant fins al 1960 (423 h.), per iniciar

Resum de l'evolució demogràfica de Fortià

Anys	habi- tants	Anys	habi- tants
1497	27+6 focs	1910	484
1553	33+7 focs	1920	543
1623	24+3 focs		
1718	186	1930	564
1787	327	1936	539
1826	338	1940	466
1830	343	1950	475
1857	484	1960	423
1860	402	1970	436
1877	405	1979	470
1887	429	1990	512
1900	470	2000	535

Fogatge de 1497: noms de tots els caps de casa

FORTIÀ:

Preveres

Mossèn Francí Jacme, sacristà
Mossèn Rich, domer
Mossèn Pere Francès

Pere Johan Carrera
Berenguer Ferrer
Sabestjà Arnal
Matheu Serinyà
N'Oriol
Anthoni Puig
Pere Borreça
Pere Zamoan
Johan Puig
Barthomeu Garder
Johan Barrer
Bernat Ferrer

Steve Martí
Anthoni Nadal
Pere Arnal
Pere Ferrer
Bernardí Poch
Joan Vengut
Anthoni Ferrer
Galceran Eres
Lo Sastre Steve
Joan Coubo
Perent Johan Pelafanguer
En Ramonet

FORTIANELL:

En Pagès
En Lanch
En Riba
Anthoni Domènech
En Font
En Julià porter

JOSEP IGLÉSIES. *El fogatge de 1497*. Fundació Salvador Vives Casajuana, 1991.

després una certa recuperació: 1970 (436 h.), 1979 (470 h.) i 535 h. en l'actualitat. S'ha pogut frenar la pèrdua de població provocada per la crisi del camp amb la creació de les urbanitzacions de l'entrada del poble -la Pera i la Vinya Gran- i l'arribada d'immigració cap als seixanta.

Formen el poble dos nuclis de cases, un al voltant de l'església i l'altre a la carretera de Castelló d'Empúries, que forma un agrupament poc compacte d'edificacions; a més, hi ha alguns grans masos dispersos al terme i dues urbanitzacions als afores del poble, de recent aparició.

L'ESGLÉSIA PARROQUIAL DE SANT JULIÀ I SANTA BASILISSA

8

24

Les primeres notícies conegudes de l'església de Sant Julià daten de l'any 1150, moment en què fou consagrada l'església de Sant Mamet de Riumors pel bisbe de Girona Berenguer de Llers. El prelat volgué dotar el nou temple amb una propietat força extensa situada dins el terme de l'església de Sant Julià de Fortià. S'hi oposà, entre altres, l'abat Ramon del monestir de Sant Pere de Rodes, al qual pertanyia el lloc des d'antic.

Apareix posteriorment citada els anys 1279-1280 a les *Raciones Decimarum*, i també en el document de repoblació del comte Ponç Hug IV d'Empúries. Durant el segle XIV s'esmenta en diverses ocasions en els

Aspecte de l'exterior
de l'església parroquial
a final dels anys 60.

nomenclàtors de les esglésies de la diòcesi.

L'església parroquial de Sant Julià de Fortià, que ha arribat als nostres dies, és d'estil gòtic tardà, d'una nau, amb capelles laterals i absis poligonal. La portalada rectangular porta a la llinda una inscripció incisa amb la data de 1573 i a sobre seu hi ha una fornícula gran, ara sense imatge, emmarcada per una arquivolta de mig punt que sobresurt del mur.

Al costat esquerre del frontis s'alça el campanar, torre de planta quadrada de dos pisos d'arcades de mig punt i coberta

apiramidada; a l'altre costat de la façana hi ha una torre de dimensions més reduïdes que és el comunidor o espai destinat a beneir el terme i conjurar del perill de pedregades o altres inclemències meteorològiques adverses.

Al mur lateral de migdia de la nau s'obren dues finestres de doble biaix i arcs de punt rodó, ara encalcinades. Vora la capçalera, en aquest mur, s'hi afegeix un casalot -sagristia i antiga rectoria-. Prop de la unió del mur del temple amb aquesta casa podem veure-hi un petit fragment d'aparell on l'arrebossat s'ha després.

L'absis poligonal té cinc cares; a cadascun dels angles duu contraforts de carreuada. Té tres finestres de doble esqueixada i arcs apuntats.

La nau està dividida en tres crugies per dos arcs torals apuntats. La mateixa forma té l'arc triomfal. Les voltes de la nau, del presbiteri i de la majoria de les capelles laterals són de creueria. Hi ha un cor d'arc rebaixat i volta, també, de creueria.

Sembla que el temple va ser fortificat. Els murs laterals de la nau i el de l'absis superen en alçada el nivell de la teulada. S'hi obren petites sageteres de rajols.

Probablement l'antiga església degué quedar molt malmesa en el gran aiguat de 1421, que enderrocà bona part de la població i l'edifici que ens ha arribat correspon perfectament a una reconstrucció de la segona meitat del segle XVI.

L'any 1527 hi havia en aquest temple, a més de l'altar major dedicat a Sant Julià, els de Sant Joan, Santa Maria i Santa Anna. Gairebé un segle més tard, el 1608, hi consten a més els altars de Sant Pere, Sant Joan i Sant Llorenç. La visita de 1730 hi relaciona també l'altar del

Roser i el de Sant Isidre. Aquest últim abans havia estat dedicat al Sant Crucifix.

Durant l'últim conflicte bèl·lic (1936-39) es destruïren i cremaren les imatges, i l'edifici s'utilitzà com a garatge. Fins als anys 50 no es pogué tornar a reparar, amb l'esforç econòmic de tot el poble. Finalment, l'any 1995 es beneí una nova campana, "Quitèria", apadrinada pels veïns Maria Bolasell i Mitjavila i Joaquim Isern i Vilà.

L'Arxieu Diocesà de Girona conserva documentació que dona notícia de l'existència a Fortianell d'una capella dedicada a la Mare de Déu del Miracle des de 1364, i que es pot identificar, segons Mn. Marquès, com el castell del

Petició als cònsols de Castelló d'Empúries del *Lignum Crucis*

*Magnífichs señors cònsols y consell,
Lo legítim síndich y obrers del lloch y parroquial isglésia de Fortià representa a Vostra Magestat com trobant.se aquella isglésia de molts anys privada de la insigne reliquia de lignum crucis, y aquell lloch y terme tots los anys dominat de las inclemèncias de pedregada, desitjaria mereixer de Vostra Magestat la donació de alguna porció de la dita reliquia a fi de que podent.se venerar en la dita isglésia, ab lo culto degut, se meresqués ab ella lo consuelo de quedar libres de tant deplorables influxos de pedregada y altres.*

AHG- Notaria de Castelló d'Empúries, manual del notari Pere Heras, núm. 1564 de l'any 1715.

Vilar. Posteriorment, en la visita pastoral de 1734 es digué que era la capella de les Onze Mil Verges. De fet, hi havia un benefici intítulat a les santes, almenys des de 1404.

Imatge del dia de la benedicció de la campana "Quitèria", apadrinada per Maria Bolasell i Joaquim Isern, els veïns de més edat del poble en aquell moment, el 1995.

LA VIDA PARROQUIAL

9

Imatge de processó amb el pas portat per Carolina Rustullet i Rosa Vilà Tell.

26

Les visites dels bisbes a les parròquies, a fi d'inspeccionar-ne l'activitat, han estat cosa tradicional en la vida de l'església. La visita més antiga a Fortià enregistrada data l'any 1314, practicada pel bisbe Guillem de Vilamarí.

L'obra era una administració responsable de l'edifici del temple, de conservar les seves joies i ornaments, llibres i campanes i de pagar el campaner i les reparacions necessàries. Feien d'administradors dos feligresos de la parròquia, que tenien el càrrec durant un any. Ells mateixos, en acabar el termini, es buscaven successors i els lliuraven els diners sobrants i els objectes de valor de l'església, amb la clau de l'armari de la plata.

L'obligació d'anar reparant i mantenint l'edifici i una correcta litúrgia és prou constant. Així l'any 1470 hagueren de posar una campana al campanar (suposem que no en tenia cap). Els manaren de fer unes frontisses a l'altar major (1544); foren manats d'adquirir una caixa per posar les almoines amb dues claus: una per al capellà i l'altra per al baciner; segons els ordenà el bisbe l'any 1600 s'havia de reparar la teulada; es necessitaven dos confessionaris el 1606 i tovalloles a l'altar per al servei religiós, el 1610; s'havia de pintar el sagrari decentment i adquirir un vas per a l'aigua del baptisme i una petxina per al sagrament del bateig el 1621; l'any 1688 els prohibí fer servir vi negre en la celebració de la missa ja que embruta els

purificadors; l'any 1700 el bisbe denunciava l'entrada d'animals al cementiri, atès que el mur de separació estava derruït i s'havia de refer amb urgència; el teulat amenaçava ruïna amb la presència d'importants degoters l'any 1734; el 1742 necessitaren un púlpit portàtil de fusta. En més d'una ocasió els cridaren l'atenció sobre "*lo gran abús se té de xarrar y confabular*" mentre es feien els oficis religiosos. A més se'ls recordà que al cor només hi poden ser aquells que canten (1594).

Durant aquests segles medievals i d'època moderna la majoria d'actes de visites pastorals

descriuen l'església parroquial de Fortià com a *debiliter ornatum* o *ornatum nullum*, a part de la necessitat de fer constant obres de reparació i millora. Així, l'any 1413 el bisbe autoritzà el canvi de lloc de l'altar de Santa Anna i l'obligació de construcció d'una escala per poder accedir al campanar. L'any següent, els obrers quedaren autoritzats per poder separar l'altar major, acabat de fer amb la descripció de la vida i miracles de Sant Julià i Santa Basilissa, de la paret, i també hagueren de traslladar de lloc les piques baptismals, que eren col·locades al centre de l'església, en un lloc més apartat.

Tenim constància documental que a la capella de Sant Isidre fou enterrada l'any 1634 Anna Almera i Ferrer, vídua d'un donzell de Camallera, i el 1700 la nena Anna Pastors a la de Santa Anna. Hem pogut llegir una consuetud o

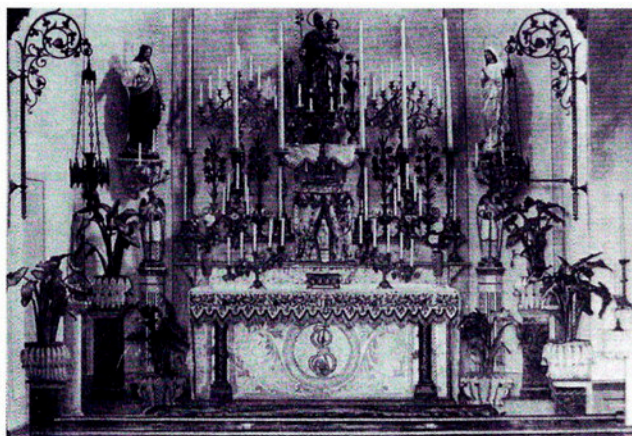
recull dels costums litúrgics que s'imposava als rectors de Fortià. Fou redactat cap a mitjan segle XIX. Aquest interessant document ens informa com a Fortià, seguint el costum de l'època, diverses persones benestants fundaren beneficis, és a dir, institucions destinades a mantenir un sacerdot que havia d'oferir pregàries pels difunts d'una família. N'hi havia dos: un fundat sota l'invocació de la Mare de Déu Antiga i un altre, anomenat diaconil, fundat pel capellaner major i dotat amb un terç dels fruits que es percebien.

Hi havia dues confraries a Fortià: la del Roser i la de la Minerva o del Santíssim Sagrament. El dia de Santa Quitèria, 22 de maig, hi hagué el costum d'anar en processó fins a la capella de Sant Cels, ja que fou el dia, d'ençà el 1715, en què els de

Sagrari de l'església parroquial.

Castelló donaren un tros petit del seu "lignum crucis", atès que els de Fortià havien perdut la seva relíquia.

La granja escola de Fortianell disposà de la seva pròpia capella, dedicada a Sant Josep.

Inventari de les joies de l'església de l'any 1838

- Un cáliz con su pátana de latón dorado
- Una cruz del mismo metal
- Una custodia del mismo metal
- Unos incensarios con su naveta del mismo metal
- Unas crismas de [h]ojalata plateada
- Una conxa para bautizar plateada

AHG- Fons Diputació de Girona.

LA VILA (SEGLES XVI-XVII)

10

*Mas de ca l'Amorós
o Can Xarquella.*

28

El poble de Fortià comptava poc abans d'iniciar el segle XVI, segons el fogatge general que es féu amb finalitat fiscal, cap a 148 habitants, que augmentaren fins a 180 a meitat d'aquell segle, i que passaren a sumar-ne 186 a principi del segle XVIII.

Aquest guany de població, que no sempre s'ha mantingut lineal, es degué en part a la reducció d'epidèmies i crisis de subsistència provocades per males collites que cíclicament afectaven una població mal nodrida, amb especial incidència en la mainada, que apareixen identificats com a "albats", és a dir, infants morts abans de tenir ús de raó. El 1652, segons recull el registre de defuncions (1640-

1733), fou sepultat al cementiri de Fortià Joan Ballart, "*encontrat de pestilència*", i durant els mesos de l'estiu següent moriren del mateix mal vuit persones més.

La presència d'immigrants francesos a l'Empordà és prou coneguda, en especial el cas del veí municipi de Castelló d'Empúries. A Fortià, fent un repàs dels llibres parroquials, la seva presència és nombrosa. En general, són homes joves entre 15 i 30 anys i que fins al 1640 s'ocupaven en feines del camp poc especialitzades, que en el cas de Fortià es concretaven en el treball als molins i de pastors.

El buidatge d'un capbreu datat el 1726 a favor del monestir de

Sant Pere de Rodes ens dona notícia com Fortià estava emmurallat, ja que tres capbrevants reconeixien tenir cases fora de la "força", i que un camí públic, ja llavors mig esborrat, passava vorejant la muralla.

La situació de les finances d'algunes universitats altempordaneses durant el segle XVII ha estat estudiada per Pere Gifre. La situació comuna a totes elles sempre fou la d'uns ingressos ordinaris insuficients per poder afrontar les despeses, que d'extraordinàries passen a ser habituals, sobretot de 1635 a 1720. La solució davant aquest

dèficit estructural serà el recurs al crèdit (censals) o la imposició de càrregues fiscals a alguns queviures i mercaderies. Més endavant hagueren d'arribar a concòrdies amb els creditors censalistes per tal de pagar les pensions endarrerides i lluir els censals de manera progressiva; així ho féu la universitat de Fortià l'any 1666.

La situació d'endeutament no canvià gens amb el pas del temps, ja que una visita pastoral de 1704 diu: *"Ítem mana als cònsols y demás particulars personas que dins lo espai de tres anys [h]agen de tornar y restituir tota aquella suma y cantitat de diner (que en temps de las guerras) traqueren dels bassins y administracions de la present Iglésia"*.

Un capbreu redactat l'any 1630 a favor del comte d'Empúries aplega només set persones capbrevants i reconeixadors de terres i béns de Fortià, així com les prestacions a què estaven

obligats envers el comte. Entre aquests personatges, apareix Pere Ignasi Ferrer, donzell i cavaller, que fou governador i primer oficial del comtat i actuava per delegació directa del comte, domiciliat a Fortià, però que també disposava de casa parada a Castelló d'Empúries.

Hi apareix una diversificació d'oficis. Tot i que eren complement de l'agricultura, formaven el teixit preindustrial característic d'una vila rural. Tenim constància d'Arnald Rocafort, fuster i moliner (1591), Pere Vingut, comerciant (1600), Arnau Pujol (1648) i Bernat Arbós (1653) teixidors de lli, Joan Saus com a carnisser (1654), Sebastià Compte (1631) com a eugasser, entre d'altres.

La universitat d'aquests segles disposava de terres comunals o "prat comú" que l'any 1587 s'engrandiren amb l'adquisició i posterior permuta del Quadró de la Sagristia, de mans del moliner Jaume Orvall.

El fortianenc Jeroni Poch fou capdavanter al segle XVII en el tractament de temes mèdics.

Descripció de les inundacions de 1421

Un document procedent del notari Berenguer Pla de Castelló d'Empúries diu que el 8 d'octubre de 1421: "... cayó sobre el Ampurdán un verdadero diluvio. Las aguas pasaron sobre los puentes de Besalú y de Molins, destruyendo las huertas de Peralada con cuarenta canas de muro, arrasando el lugar de Sant Llogaia d'Alguema, y en Sant Pau de la Calçada produjeron grandes pérdidas. Quedó destruido el lugar de Cabanas y arruinado el de Vilatenim, que constaba de más de 60 fuegos; murió mucha gente y se perdió todo el ganado, víveres y bienes de estos alrededores. Algunos que sobrevivieron se salvaron en la Torre de Cabanas. Quedaron devastados **Fortià**, Vilamacolum, Torroella de Fluvià, Armentera y San Pedro Pescador; quedaron derrumbadas dos grandes torres en Rosas, el puente nuevo de Castelló, las casas de de las calles de San Marcos, los Tins y los Monars, se perdió la siembra en su totalidad y a lo largo de la playa se encontraba toda clase de ganado y piezas de caza, ahogados".

E. RODEJA I GALTER: Figueras. Notas históricas (1387-1753). Girona, 1957, pàg. 39-40.

Casa del Delme, símbol de la presència del monestir de Sant Pere de Rodes.

CONTRACTE NOTARIAL D'ARRENDAMENT DE LA FLECA, TAVERNA, HOSTAL I GABELLA DEL XVII.

L'explotació del proveïment de productes bàsics i serveis per a la població era un dret privatiu de l'antiga universitat, que solia subhastar anualment, amb unes senzilles clàusules. Es vigilava el bon servei i el puntual pagament a l'erari públic, normalment en quatre pagues trimestrals. L'arrendatari havia de satisfer pel seu propi compte les contribucions del cadastre borbònic més endavant i altres impostos anteriors -bagatges i allotjaments de soldats- i dues atxes de cera blanca per Pasqua.

Reproduïm les dotze clàusules de l'arrendament de la fleca, taverna, hostal i gabella de Fortià per a l'any 1691 que s'adjudicaren Joan Ros i Antoni Llach, com a cònsols de la universitat, per 94 lliures barceloneses i 10 sous, a Joan Betzana de Castelló d'Empúries.

No ens podem estar de comentar els trets lingüístics del català de transició i influència del rossellonès amb paraules com *volrrar* i *venrrer*.

1- Primo sàpia lo qui arrendarà que tindrà obligació de vendre vi claret, bo y rebador, a tots los habitants y demás personas que comprar.ne volrran, lo qual vi haze de tenir en una bóta de una càrrega, ab axeta de courer, y antes de buydar.lo, tinga obligació cada vegada de avisar al honorable mostesaf per sagellar dita bóta, y, que axí mateix, tinga obligació de tenir y venrrer per tothom quin volrrà comprar, ço és, sisenas y pa de lliura, y tot ho haze de venrrer en los preus y mesuras de la vila de Castelló á ell primer donats per lo dit

La flequera Maria Bolasell, en la seva botiga del carrer de la Unió.

honorable mostesaf del dit lloch de Fortià, y fent al contrari del demunt dit, cayga en pena de sinch sous per quiscuna vegada, aplicadors la terça part als confrens de Sa. Exa., laltre ters a Lacusador, y lo altre ters a l'official exequant.

2- Ítem, sàpia qui arrendarà que axí matex haurà de tenir oli, ayguardent, arròs, peix salat, tabaco, perdigons y altrás menundarias tocants a dita gavella, y venrrer a todas las personas qui comprar ne volrran, tant habitants com forasteras, en los preus de dita vila de Castelló, y fent al contrari cayga en pena de sinch sous per quiscuna vegada, aplicadors com alt està dit.

3- Ítem, volan los honorables cònsols que lo vi que.s cullirà en lo terme, los habitants pugan vendre a mallals, y a mitgs mallals a bótas, y mitjas bótas sens pagar drets.

4- Ítem, sàpia qui arrendarà que axí matex tindrà obligació de tallar, o fer tallar, bou y moltó per lo die de Sant Julià y Sant Cels

respective, primer vinents, y venrrer a tothom quin volrrà comprar en los preus de la vila de Castelló, y fent al contrari tinga acció dita universitat de fer.ne tallar y venrrer a gastos y despesas de dit arrendador.

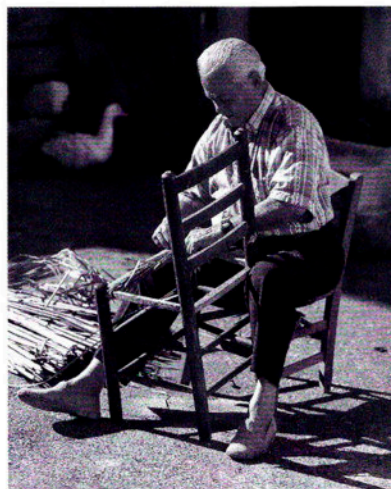
5- Ítem, sàpia qui arrendarà que serà franch de allotjaments, bagatges y somatents, emperò, tindrà obligació de pagar talls per son torn, si se.n fan en lo dit lloch.

6- Ítem, sàpia qui arrendarà que axí matex tindrà obligació de vendrer neu de.n del dit primer die del mes de juny fins lo die de Sant Miquel de setembre de dit any MDCLXXXI, a rahò de quatra diners la lliura, y fent al contrari cayga en pena de sinch sous per quiscuna vegada que estarà sens neu, aplicadors com alt està dit.

7- Ítem, sàpia qui arrendarà que si en dit lloch de Fortià se trobarà vi claret, bo y rebador, per dita taverna y algun habitant ne volrrà venrrer tinga obligació de compar.lo y vendre.l en lo preu li assenyalarà dit honorable mostesaf sots la matexa pena aplicadora com alt està dit.

8- Ítem, que si algun habitant de dit lloch ó algun foraster vonrrà venrrer oli foraster a quartas y mallas y no altrament dit arrendador tinga obligació de dexar.li la quarta pagant.li, emperò, un diner bo per quarta de l.oli que venrrà y que tinga de demanar llicència al dit arrendador a pena de deu sous per quiscuna vegada y la llicència no la pugà negar.

9- Ítem, sàpia qui arrendarà que dita universitat li donerà per sa estada la casa ahont de present hi ha hostel pagant.ne, emperò, quinze lliuras barcelonesas a demés del preu que offerirà al present arrendament y las pagarà en la firma que baix se dirà.

*Embogador de balca o cadiraire.
Aquest fou l'ofici d'Albert Turrà de la plaça.*

10- Ítem, que si algun foraster vol venrrer vi a dit lloch hage de pagar un real de plata per bóta y que tinga de demanar llicència al dit arrendador a pena de deu sous per quiscuna vegada.

11- Ítem, sàpia qui arrendarà que tindrà obligació de comprar dos atxas blancas de pes de quatra lliuras cada una per la Pasqua vinent.

12- Ítem més, sàpia qui arrendarà que pagarà lo preu hi prometrà ab moneda corrent barcelonesa als dits honorables còsols ab quatre iguals pagas de tres mesos por lo que se obligarà en persona y béns y donerà fermanças a coneguda de ells y ademés de tot lo predit pagarà en continent la present lliurada al notari y corredor llurs deguts salaris e diga y qui dir.hi volrrà (...).

AHG- Notaria de Castelló d'Empúries, *manuale* del notari Miquel Pastell, núm. 1486. Castelló d'Empúries, 23 d'abril 1691.

CONFLICTES AMB ELS FRANCESOS

11

32

els conflictes bèl·lics amb els francesos foren freqüents en centúries passades, bàsicament per raons de veïnatge, en especial des del Tractat dels Pirineus, de 1659, en què aquestes terres empordaneses passaren a fer de frontera amb l'estat veí.

Ja poc abans, el 1657, l'església parroquial de Sant Julià de Fortià oficià el servei d'enterrament de Jaume Peja de Riumors "per ésser la de Rimors polluta, perquè los soldats francesos hi maternen a Maria Ribera de dit lloch". Acol·liren els feligresos del poble del cantó fins al 1662.

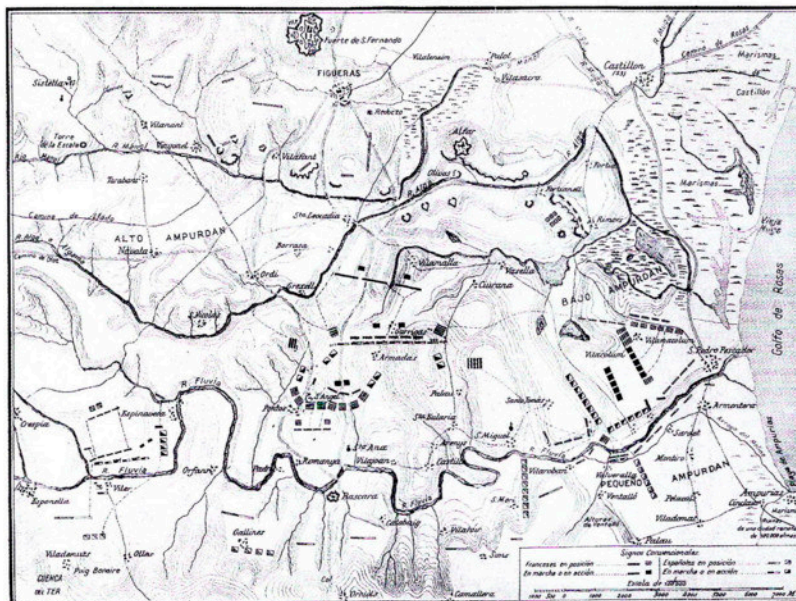
I acabada d'esclatar la Revolta Catalana, el 1641 rebé sepultura

al cementiri de Fortià Francesc Tallñal, natural del lloc de Sant Julià del bisbat de Vic que fou "... scopetejat per la justícia del lloc en lo districte del Ampurdà". No es dona més informació.

La resta del segle XVII l'entrada i sortida de tropes franceses per la comarca fou un fet sovintejat. L'ocupació del territori empordanès començava els mesos de primavera i s'acabava amb els primers freds. Els exèrcits francesos acudien a l'Empordà per viure sobre el terreny, on s'establien petites escaramusses.

La Guerra de Successió (1702-1714) tornà a portar maldecaps als fortianencs. Hem trobat escrit al llibre de defuncions

BATALLA DEL FLUVIA

Mapa de la batalla del Fluvià del 1794.

(1640-1733) com Josep Amiel, àlies Carreter, morí d'escopetada del sometent al terme de Roses i "... sols anomenà de paraula lo Santíssim nom de Maria"; fou enterrat el 1706 a Fortià. El 1721 Miquel Colomer i Ferrer, batlle de Fortià, morí en la vila de Castelló d'Empúries "nafrat de una pistola cerca de la Muga, capturant un apressor", encara que desconeixem més detalls del fatídic incident.

La Guerra Gran (1793-1795) tingué una forta incidència a la comarca. Les campanyes no diferiren gaire de les que s'havien conegut durant el segle

XVII: ocupació del terreny per diferents tropes, reparició d'un exèrcit popular (miquelets, sometents) i obligació de fer els bagatges necessaris a la tropa. La població civil hagué d'abandonar les seves cases i desplaçar-se lluny de les zones d'enfrontament i de perill bèl·lic. Una de les accions més importants fou la batalla del Fluvià, on el general francès Beaufort va acampar prop de Fortianell, fet que provocà la immediata fugida dels pobles veïns del lloc.

El registre parroquial de defuncions de Fortià explica que "... als 29 de novembre de 1794 entraren los exèrcits francesos en Fortià y a la entrada mataren ab armas de foch y arma blanca quatre persones". Aquestes foren: Joan Peronella, pagès, en el camp dit dels Estanyos d'edat 36 anys; Josep Ferrer, carreter de 29 anys; Bernat Colls i Baxert de 42 anys; i Joan Amiel de 18 anys.

Però, els mesos de d'estiu del mateix any, moriren set persones de pobles de la zona nord de la comarca (Agullana, la Vajol, Maçanet de Cabrenys, Capmany) que per temor als francesos s'havien refugiat a Fortià. En l'anotació del registre, el capellà els identifica com a "exiliats" o "expatriats".
 "Lo any 1795 no ha nat en esta parròquia creatura alguna per estar tots expatriats per la

guerra entre los francesos". Així ho explica el mossèn i tot seguit hi relaciona els set fortianencs que durant aquest any moriren fora del poble, a Ventalló, Cruïlles i Parlavà. Hem trobat que durant l'any 1794 només residia una única persona al poble, segurament perquè no devia tenir cap lloc a on fugir. El 30 de gener de 1796 es produeix, per fi, un nou naixement a Fortià: aquell dia es registrava el del nen Pere Martí Ramis i Planas.

El 9 de febrer de 1808 les tropes de Duhesme travessen la

frontera per la Jonquera i inicien l'avanç per la Península. Des d'aquest moment, les poblacions de la comarca hagueren d'assumir el manteniment dels soldats francesos - allotjar-los i alimentar-los-. S'acabava d'iniciar la Guerra del Francès, que s'allargaria fins al 1814. Fortià formà part del Corregiment de Figueres i durant els anys del conflicte no pagà l'import del cadastre, ni se sabia quina quantitat era, ja que el poble havia quedat envaït i, a més, tot els documents els tenien els francesos.

Ban publicat
 en castellà
 i francès el 1810
 adreçat als
 bailles del
 Corregiment
 de Girona.

LA BONANÇA DEL SEGLE XVIII

12

Mapa antic amb els estanys del litoral empordanès encara en ple funcionament.

34

La derrota dels catalans en la Guerra de Successió, encara que també hi hagué simpatitzants filipistes i alhora fou també una guerra civil, comportà la pèrdua d'autonomia política reflectida en la publicació del Decret de Nova Planta, el 1716, per part de les noves autoritats borbòniques, que suposà, entre altres canvis, la substitució dels càrrecs municipals votats pel nomenament a dit dels regidors per part del corregidor corresponent.

Una de les disposicions de l'important decret fou la divisió de Catalunya en dotze corregiments sota la direcció d'un corregidor i un alcalde major, a més de vuit alcaldies

majors i un districte especial -el de la Vall d'Aran. S'implantava així un model territorial castellà, centralista i uniformista.

Fiscalment es creà un nou impost, el cadastre, que gravava els béns immobles (terres i cases); s'establí el servei militar obligatori, que afectava una cinquena part dels homes joves; s'obligava a confeccionar un senzill i esquemàtic pressupost municipal per comprovar la capacitat impositiva dels súbdits.

L'augment important de població de Fortià, com a tots els pobles de la contrada, fou degut en part a la llarga etapa d'absència de conflictes bèl·lics, a l'increment, lent i

continuat, de la natalitat i d'una disminució progressiva de la mortalitat, fonamentalment la causada per crisis epidèmiques. Fortià passà de 186 persones el 1718 a 327 cap a final de segle. Aquest augment comportà la necessitat de construir-hi més cases i de sortir fora muralla amb la seva consegüent demolició.

Tot i que alguns dels estanys desaparegueren per causes naturals, el buidatge d'una gran majoria fou obra de la intervenció directa de l'home. L'estany Robert de Fortià, d'unes deu vessanes, estava situat al sud del terme de Fortià i a ponent de Riumors. Suposem que es dessecaria entrat el segle XIX, ja que

Madoz (1845) encara parla de zones estanyades.

L'any 1729 tingué lloc la venda perpètua de tots els censos, pensions i altres rendes feudals que posseïa el baró d'Esponellà al terme de Fortià a favor del monestir de Sant Pere de Rodes, ja que necessitava diners per pagar les despeses de l'ingrés de la seva filla Marianna al monestir de Sant Joan d'Alguaire de Barcelona.

Segons recull la consuetud a la qual hem tingut accés, l'any 1772 la família Xammar, marquesos de Riumors, signaren una concòrdia amb el monestir benedictí de Sant Pere de Rodes que serví per acabar amb les diferències que havien tingut amb la divisió de la senyoria de Fortià i Riumors.

Restes de l'antic molí d'en Dorra.

Els establiments de vinya a "rabassa morta" per part del procurador del monestir durant la primera meitat d'aquest segle són molt nombrosos. Aquesta producció de vi excedentari possiblement es podria vendre al mercat de Figueres i embarcar al port de Roses, a

més d'altres productes agrícoles.

Guillem Ferrer de Fortià havia dotat un benefici a la capella de Sant Martí per poder construir un hospital, abans de l'any 1377. Aquest s'edificà, i en l'actualitat encara resta dempeus una paret al final del carrer Reina Sibil·la. En canvi, la capella predita ja estava derruïda el 1751, tal com consta en una visita pastoral d'aquell any.

Els protocols notariaus de Castelló d'Empúries recullen arrendaments a pública subhasta dels béns privatis municipals (gabella, carnisseria). Narcís Torrent, traginer de Romanyà d'Empordà, els arrendà força anys seguits (1714-1721) per un preu anual bastant fluctuant i que anà entre les 40 i 107 lliures barceloneses.

Casa del carrer del Delme, un dels més antics del municipi.

EL CEMENTIRI

13

*Interior del cementiri
amb la capella al fons.*

36

Tot i que les primeres gestions per traslladar el cementiri del centre de la població als afores s'iniciaren l'any 1868, quan l'Ajuntament acordà edificar un nou recinte als terrenys que posseïa el municipi a l'indret de l'antiga i derruïda capella de Sant Cels, no va ser fins a les primeres dècades dels anys vint del segle passat que el projecte va començar realment a prendre forma.

En aquelles dates el vell cementiri, situat a redós de l'església parroquial, ja començava a ser petit per a les necessitats del poble, alhora que presentava un estat de conservació molt deficient i s'havia d'ajustar a la nova

normativa sanitària sobre recintes funeraris.

L'any 1928, Carles Casades de Còdol va cedir gratuïtament a l'Ajuntament el terreny per bastir el nou cementiri. L'escriptura es va signar l'any 1932. Tanmateix, i segons consta en una acta del Ple de l'Ajuntament, l'any 1935 encara s'havia de recollir l'escriptura protocol·litzada a la notaria de Figueres i pagar les taxes d'inscripció del solar al Registre de la Propietat.

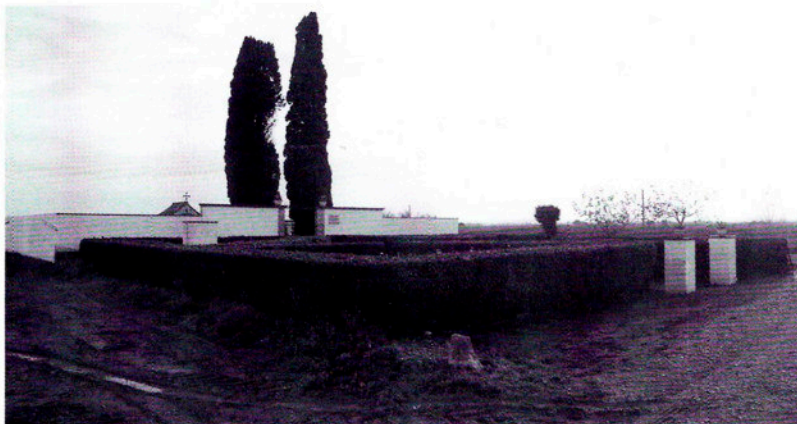
L'any 1935 encara no s'havien iniciat els treballs de construcció. El mes de maig d'aquell any, l'Ajuntament va demanar una subvenció a l'Estat per cobrir el 65 % del cost total de l'obra del nou

cementiri. Per la seva banda, l'Ajuntament hi participava aportant el solar i el 35% restant. L'ajuda va ser desestimada.

Nou anys després, les actes de les sessions del Ple encara es fan ressò de la necessitat de traslladar el cementiri municipal al·legant que no complia les condicions mínimes de sanitat i higiene exigides per la llei, que es trobava enmig d'una població i que el seu estat era, per aquella època, ruïnós. Finalment, el 25 d'abril de l'any 1946, el Consell Provincial de Sanitat va aprovar el projecte

del nou cementiri de Fortià, redactat per l'arquitecte Ricard Giralte i Casadesús.

El 6 de juny d'aquest mateix any, varen sortir a subhasta les obres que comprenien la construcció de la paret de tanca i de les parets divisòries del nínxols, la construcció del cos central i la façana i la construcció del portal d'entrada pel preu de 31.728,80 pessetes. La subhasta la va guanyar el constructor local Alfons Yter.

El cementiri de Fortià es troba isolat al mig dels camps .

El mes d'agost de 1948, el nou cementiri entrà en funcionament, i el mes de setembre d'aquell mateix any, l'Ajuntament acordà adquirir un nou cotxe fúnebre per traslladar els difunts des del poble al cementiri, que quedava a més d'un quilòmetre de distància. Pel que sembla, el

mes de juny de 1949 el cotxe ja s'havia avariat i el Ple va acordar que el fuster Miquel Vila Salleras, de Fortià, i el constructor de carruatges de Figueres Josep Mir l'inspeccionessin i n'avaluessin els costos de reparació. Aquesta va costar 5.500 pessetes.

L'any 1958, el Ple de l'Ajuntament acordà aprovar la construcció d'una taula davant de la capella del cementiri per a col·locar els taüts abans de dipositar-los als nínxols.

Finalment, l'any 1976, es traslladaren les últimes restes de l'antic cementiri al nou, i s'enderrocà el vell. L'any 1987, al nou cementiri, s'hi realitzaren obres per a la construcció de quinze nínxols. I l'any 1990 s'amplià el cementiri seguint el projecte de l'arquitecte Lluís Gratacós.

L'actual plaça de l'església ocupa l'espai de l'antic cementiri.

ELS MOLINS

14

Imatge del molí de la Garriga.

38

La tecnologia del molí fariner va lligada a la força motriu de l'aigua, provinent d'un riu o font propera, emmagatzemada en basses, que, caient d'un alt desnivell, fa giravoltar una sínia que mou una roda de pedra de superfície rugosa que en pressiona una altra de fixa. Així queda mòlt el gra dipositat entre ambdues rodes.

El molí mogut per la força hidràulica és una invenció antiga, però cal esperar l'època medieval per assistir a la seva expansió. Primerament serveix per a moldre els cereals. Més tard, a partir del segle XIII, s'utilitza per a altres feines: fabricació de drap, producció d'oli, etc.

El rec del Molí, també conegut com a rec Corredor, proveeix d'aigua els set municipis per on passa, incloent-hi Fortià. Neix en una mina de Santa Llogaia d'Àlguema i circula soterrat fins a sortir prop del Pont del Príncep; travessa la carretera nacional per dirigir-se al molí de la Torre, després al molí d'en Grau dins del terme del Far d'Empordà, a més del molí del Tornall, el de Vaig i el molí del Pi. Seguidament entra al terme de Fortià pel molí de la Garriga on, passat aquest, les aigües s'escolen pendent avall cap al molí de Fortianell. Després el rec recull les aigües del rec de la Font i del rec de la Mola.

Creuada la carretera que va de Fortià a Castelló, el rec delimita

la propietat del mas d'en Dorra, on es troba el molí d'en Cambras; a continuació segueix dins del terme de Castelló d'Empúries fins acabar desembocant al mar.

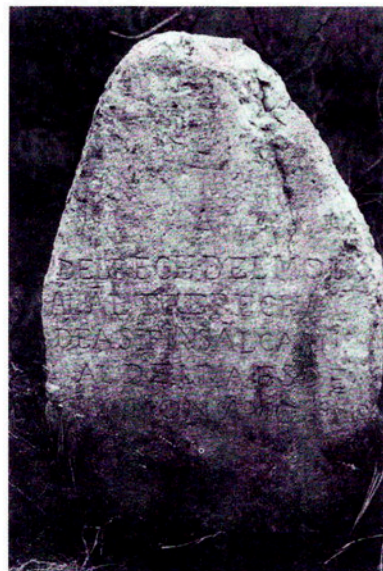
La primera menció de molins als documents que hem trobat data de l'any 1349 i és la venda dels molins d'en Calders, que descriuen com "de moldre i drapejar". Tres segles més tard (1630), Pere Ignasi Ferrer fou propietari d'un molí fariner situat aquí mateix i que prestava per l'ús de l'aigua i de llicència un cens anual de quinze sous melgaresos al comte d'Empúries.

La documentació dels segles XVI al XVIII recull nombroses referències a molins, moliners i recs de molins, però no aporten dades significatives pel que fa a la situació i al seu funcionament. Molts dels moliners citats són de procedència francesa - Arnald Rocafort (1591), Joan Tuel (1593), Bernat Guixens (1597), Joan Petit (1693)... L'any 1592 es vengué un molí fariner propietat del donzell figuerenc Jeroni Castelló a Montserrat Ferrer, comerciant de Fortià, amb tota la maquinària inclosa, per 165 lliures barceloneses.

Un capbreu de 1630 explica que hi havia un molí derruït al pla de l'Horta de Vall, prop del poble, que afrontava amb el camí d'anar a Girona i que havia estat propietat de Sebastià Orvall més d'un segle abans.

D'aquests anys ja es coneixen referències del molí de la Garriga, situat al pla del mateix nom; el molí de casa Ferrer apareix el 1680 en ple funcionament, i és el que més tard apareix amb el nom de molí d'en Carrera, del qual era propietari Ramon Vives i Vivet, hisendat de Figueres el 1726.

La consulta del cens electoral de 1890, amb les limitacions que representa aquesta font, ens informa de dos moliners: Miquel Gispert, de 39 anys, de Fortianell, i Climent Llonch, de 62 anys, del Molí d'en Cambras. El patronímic d'aquest últim procedeix del cognom d'un hisendat de la veïna vila de Castelló d'Empúries, almenys des de final del segle XVIII. El 1907, Lluís Estrada apareix com a propietari del molí de

Pedra que defineix la propietat del mas d'en Dorra, en la qual es pot llegir: "Del rech del molí al altre rech i de así fins al camí al delma és de mon amo".

Fortianell, i Francesc Bach del d'en Cambras. Més tard, el 1931, Josep Jordà Estarriola és propietari del molí d'en Cambras, i Josep Tell Isach del de la Garriga.

Actualment no es conserva cap molí fariner en funcionament, i només resta dempeus part dels edificis, ja que l'arribada de l'electricitat els deixà en desús.

Imatge actual del molí d'en Cambras.

LA PRIMERA MEITAT DEL SEGLE XIX

15

*La cria de cavalls
era una activitat important
l'any 1826.*

40

Quan, l'any 1808, esclatà la Guerra del Francès, Fortià amb prou feines havia tingut temps de refer-se de l'impacte –tant demogràficament com pel que fa a danys materials–, produït a la població pels efectes més directes de la Guerra Gran (1793-1795). Durant els anys de la Guerra de Francès (1804-1814), Fortià patí l'ocupació dels francesos que li impedí fer efectiu l'import del cadastre perquè, segons els membres de l'Ajuntament, els documents en qüestió restaren en mans dels invasors.

Segons el *Diccionario de Miñano* de l'any 1826, Fortià era un centre productor de blat, llegums, vi i oli. Madoz, vint-i-

tres anys més tard, relaciona els següents productes: blat i blat de moro en abundància, llegums i altres fruits amb escassetat; bestiar oví, cavallar i boví, complementat amb la caça de guatlles i perdius i la pesca dels estanys. Quant a l'economia es fa constar que el poble basava la seva riquesa en l'exportació de blat, blat de moro, bestiar i llana; i amb la importació d'oli, vi i efectes colonials. La producció bruta del terme s'estimava en uns 5.510,400 rals de billó.

En aquesta època, la riquesa de Fortià estava repartida d'una manera desigual. Segons un repartiment de la contribució territorial de l'any 1848, el principal contribuent fou

Francesc Pio de Còdol, el qual aportà 2.350 rals del total de 5.640 rals que es recaptaren durant l'exercici. El següent en importància Josep Quintana i Combis, amb 1.128 rals, i Narcís de Bahí, amb 470.

Pel que fa a l'activitat comercial i industrial, sabem que durant bona part d'aquesta primera meitat del segle XIX varen contribuir-hi un sastre –Bartomeu Perxes–, dos carreters –Narcís Colls i Joan Baldoira–, un cirurgià –Jaume Manegat–, dos flequers

–Bartomeu Simon i Andreu Lloveras–, un taverner –Magí Amiel–, i tres moliners –Salvador Pujol, Ramon Puig i Pere Comalat.

Pel Reial Decret de 19 de febrer de 1836 s'inicià la desamortització de Mendizábal, que afectà els béns del clergat regular. En el cas de Fortià es posaren a la venda totes les propietats que posseïa el monestir de Sant Pere de Rodes des de l'època medieval en el terme municipal. Pel que fa a les propietats rústiques, es varen subhastar 22 finques, que sumaren un total de 165,5 vessanes amb un valor de venda de 1.270.230 rals de billó. Entre les propietats urbanes es varen subhastar una casa amb graners al carrer de Baix que va adquirir el veí de Fortià Ignasi Salleras, i l'heretat coneguda

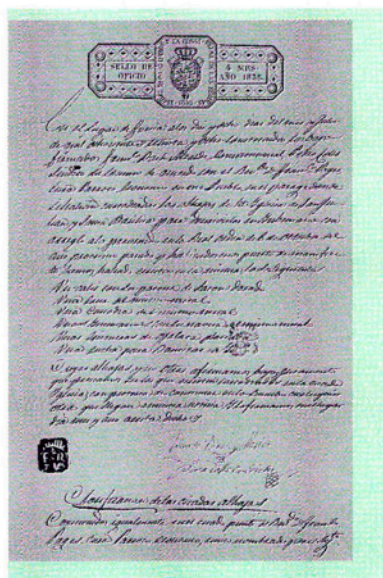
com mas Monaster o Zaimar que va adquirir el veí de Castelló d'Empúries, Josep Gilbert.

L'any 1843 amb motiu de la insurrecció centralista que tingué lloc durant l'estiu i la tardor a diverses ciutats de l'Estat espanyol i Catalunya, un escamot de milicians partidaris d'aquesta facció s'endugueren 1.917 rals de billó corresponents al tercer trimestre de les contribucions diposat a l'Ajuntament de Fortià per proveir els insurrectes centralistes refugiats al castell de Sant Ferran de Figueres sota l'amenaça d'emportar-se emprisonats tots els membres de l'Ajuntament.

Relacionades amb aquesta insurrecció també hem trobat referències del veí de Fortià Pau Cadenas, àlies Avi, que

La casa del Delme.

L'acta més antiga de l'Ajuntament (1838) conservada a l'Arxiu municipal.

juntament amb el veí de Castelló d'Empúries Joan Jordà, àlies Sisí, eren sospitosos d'haver participat en diversos actes revolucionaris al maig de 1843 amb l'escamot centralista de la banda d'en Felip. I també en relació amb aquest fets, l'any 1844 es va inspeccionar una casa deshabitada de Fortià anomenada la Sínia perquè se sospitava que era un amagatall de malfactors. Després de la inspecció es varen trobar alguns pilots de palla a sobre dels quals semblava que s'hi havia dormit.

LA GRANJA-ESCOLA DE FORTIANELL

16

Bouffière, éditeur

Institution Agricole FORTIANELL - FIGUERAS - 13. Cour 1re Division

Patí central de la granja escola de Fortianell.

42

Un petit grup d'hisendats gironins, amb Narcís Fages de Romà al capdavant, formulà un programa agrari per al desenvolupament de l'agricultura l'any 1849, ja que veien perillar les seves rendes davant l'afluència de cereals de l'interior peninsular, de superior qualitat i més barats de preu.

Les reformes a portar a terme incloïen el retorn dels hisendats a la direcció directa de les seves explotacions, l'organització d'associacions agrícoles d'àmbit comarcal, la difusió de les principals innovacions agrícoles a través de reunions periòdiques i, sobretot, mitjançant la impremta i, finalment, la fundació d'una granja-escola.

El programa per a l'establiment de la granja-escola obtingué la conformitat de la Junta Provincial d'Agricultura l'any 1854, i poc després arribà la subvenció de la Diputació Provincial, que en faria possible la realització. Només faltava trobar una explotació que volgués fer-se càrrec de les despeses.

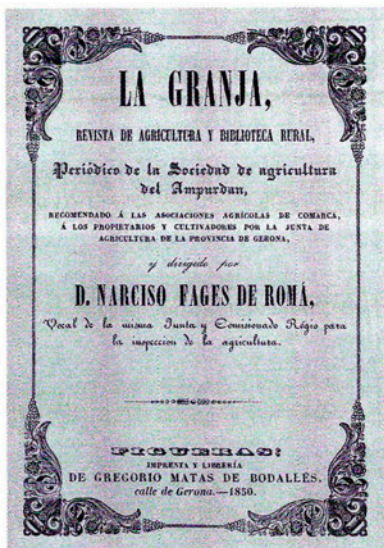
Després d'un concurs públic, Francesc Estrada, comerciant de roba de pana de Figueres, fou l'adjudicatari per a la seva explotació de Fortianell amb 125 hectàrees: 95 de terra de sembradura, 20 de vinya i olivera, 5 d'horta i la resta l'ocupava la casa, era i dependències annexes. El 4 de maig de 1855 fou inaugurada la

granja-escola de Fortianell com a *"un establecimiento de enseñanza profesional de agricultura, en el que se ejercita el cultivo y la economía rural con arreglo a los buenos principios y a las prácticas ilustradas"*.

Tenia per funcions la preparació de la renovació agrícola, que passava per la generalització dels farratges i els prats artificials que permetrien augmentar la ramaderia, i la introducció de nous instruments agrícoles, a fi de millorar les

feines i reduir els costos de producció. L'arada de ferro, en un espai de deu anys, tot i les dificultats inicials, substituï l'arada de fusta. Saberen millorar els sistemes de poda i, en la vinya, a lluitar contra l'oïdium amb bones dosis de sofre. S'interessaren per l'elaboració del vi i l'oli, amb mètodes químics, a fi de facilitar-ne la conservació.

A partir del 24 de setembre de 1861, per una Reial Ordre, la granja escola quedà agregada a l'Institut de Segon Ensenyament de Figueres per possibilitar que els alumnes de la secció

Portada del primer número aparegut de la revista "La Granja" (1850).

d'agrònoms poguessin obtenir la titulació acadèmica d'agrimensors i pèrits.

Disposava d'una petita però ben triada i nodrida biblioteca, així com també d'un laboratori i d'instrumental meteorològic.

El 30 de setembre de 1875 es tanca definitivament i l'ensenyament agrícola es trasllada a l'Institut de Segon Ensenyament de Figueres, a l'horta del qual es fan les pràctiques agrícoles. El canvi d'actitud dels hisendats gironins fou la veritable raó del tancament. La temuda aflluència dels cereals de l'interior no havia provocat la caiguda de preus que esperaven i, a més, es tornà a la parceria com a fórmula contractual d'explotació de la terra, deixant de banda els "conreadors".

Després d'un temps d'una certa incertesa, l'any 1909, els Estrada van tornar a fundar l'escola agrícola a través dels Germans de la Doctrina Cristiana, provinents de França. Aquest nou centre d'ensenyament durà fins l'any 1918 que, per manca d'alumnat, va passar a ser un seminari fins a l'inici de la guerra civil, en què fou requisat i utilitzat com a caserna de les Brigades Internacionals, alhora que acollí un grup nombrós de nens refugiats de Madrid.

Narcís Fages de Romà

(Figueres, 1813 - 1884). Jurisconsult i agrònom. Fundador de la Societat d'Agricultura de l'Empordà (1845), el 1849 fou nomenat comissari d'agricultura de la província de Girona. Fundà les revistes agrícoles "El Bien del País" (1845-1849), primera de caràcter agrícola publicada a tot l'estat, i "La Granja" (1850-1855). Publicà nombrosos llibres sobre problemes agrícoles; cal destacar-ne els *Aforismes rurals* (1849).

Actualment és una explotació particular, de la família Rahola-Estrada, besnèts del fundador.

LA SEGONA MEITAT DEL SEGLE XIX

17

*Vista general de Fortià
a final del s. XIX.*

44

L'any 1857, Fortià era una població que comptava amb 484 habitants, 251 dels quals eren homes i 232 dones. L'any 1898, Fortià comptava només amb 444 habitants, 235 dels quals eren homes i 209 dones.

L'Ajuntament patia una manca de recursos i un endeutament crònics que obligaren el Ple de l'any 1880 a portar a terme un repartiment extraordinari entre els veïns de Fortià per eixugar el dèficit de la corporació. Davant la impossibilitat de cobrir tot el dèficit de cop a causa de les males collites, es va acordar aplicar un recàrrec del 10 % sobre l'impost de consums i de la sal durant sis anys. Tot i així, es feren alguns esforços per assolir

algunes millores en infraestructures i béns municipals.

L'any 1852 es varen realitzar obres a l'edifici de l'hostal, propietat del comú, per la quantitat de 452 rals i 21 maravedisos. L'any 1863 es varen pagar 1.800 rals per arreglar el camí veïnal que portava des de la granja escola de Fortianell fins a Vila-sacra. L'any 1880 l'Ajuntament va acordar condicionar el camí que portava de Castelló d'Empúries a l'estació de Vilamalla al seu pas per Fortià, davant de les innombrables queixes del veïns del municipi.

Amb la Llei general de desamortització, de l'1 de maig de 1855, s'inicià la desamortització de Madoz, que

afectà els béns de l'Estat, del clergat secular, els ordes militars, les confraries, les obres pies i els propis i comuns dels municipis. Pel que fa a les possessions de l'església a Fortià, i segons un document de l'any 1874, aquesta desamortització afectà els següents béns: la casa de la Doma o de la Caritat, la rectoria, dos camps de 5,5 vessanes, dos horts de 12 vessanes, i tres peces de terra més, sense especificar-ne la categoria, de 6 vessanes. Entre les possessions dels propis de Fortià, la incautació afectà la casa de l'hostal.

L'any 1861 l'administració dels drets i propietats de l'Estat a la

provincia de Girona va concedir en subhasta pública la casa de l'hostal a l'Ajuntament per instal·lar-hi la casa de la vila. L'any 1865, l'Ajuntament va renunciar a la possessió d'aquest edifici. L'immoble va ser adquirit finalment pel veí de Fortià Ramon Puig l'any 1872 en pública subhasta.

Posteriorment, l'any 1863, l'Ajuntament va reclamar a l'Estat la casa sagristia per establir-hi l'escola de nenes i la casa de la vila. Sembla que només en va concedir l'arrendament perquè l'any 1865 el Ple va aprovar pagar per aquest concepte la quantitat de 590 rals i 40 cèntims. Finalment, l'any 1884,

Camí de Fortià a Fortianell a final del s. XIX.

Components del sometent armat de Fortià l'any 1891

Josep Salleras Viladrau
Jeroni Feliu Marcó
Josep Isern Salleras
Josep Prats Mir
Joan Tibau Pellicer
Joan Ferreró Bolasell
Vicenç Baldoira Tomàs
Sebastià Busquets Pagès
Vicenç Bru Bosch
Jaume Colomer Ferrer
Joan Mas Jané
Pere Rudó Sagarra

Arxiu Municipal de Fortià.

l'Ajuntament va tornar a reclamar la casa coneguda amb el nom de la Caritat per instal·lar-hi la casa de la vila i, pel que sembla, no l'hi va ser concedida.

L'any 1872, pocs mesos després de l'inici de la Tercera Guerra Carlina (1872-1876), un escamot carlista es va presentar a Fortià i, sota amenaça, s'emportà de l'Ajuntament un trimestre sencer de la contribució. Dos anys després el mestre de Fortià va demanar l'excedència del seu càrrec a causa de les circumstàncies polítiques. Pel que sembla, entre els anys 1874 i 1875 els escamots carlins es presentaren en diverses ocasions al poble.

Així ho feren constar els membres de l'Ajuntament en l'expedient que tramitaren per al·legar l'incompliment en els terminis de pagament de la contribució de consums d'aquests anys. Per altra banda sabem que l'any 1875 el caporal Pujol, veí de Fortià, fou empresonat pels carlistes als voltants de Figueres quan anava al poble a gaudir d'una llicència de tres mesos.

L'any 1877, un cop ja acabada la guerra, una comissió integrada per l'alcalde, Salvi Tibau, Pere Fajol i Jordi Baldoira va anar a Roses en representació de Fortià a rebre el rei Alfons XII, que feia escala en aquesta vila.

L'ENSENYAMENT

18

*Grup de nenes de l'escola
l'any 1915 amb la mestra
Otilia Barón.*

46

La data més reculada que coneixem sobre l'ensenyament és de l'any 1601, quan Joan Malet de Set Cases sol·licità llicència al bisbe per obrir una escola a Fortià. Poc temps després, l'any 1607, sabem que Miquel Casadevall exercia de mestre de gramàtica a Fortià. Ens haurem d'esperar fins l'any 1852 per tornar a trobar notícies sobre l'activitat escolar. Per aquesta data, Pere Sauví ens apareix com a mestre de l'escola de nens. Cinc anys més tard, es constituí la primera junta local d'instrucció pública de Fortià.

L'any 1859 només hi havia una escola depenent del municipi, la de nens, que es trobava emplaçada al veïnat de

Fortianell, en uns locals cedits gratuïtament per Josep Estrada dins de l'edifici de la granja escola. Tres anys abans els ajuntaments de Fortià, Riumors i Vila-sacra havien triat aquest local perquè es trobava al bell mig dels tres pobles, que en aquella època configuraven un únic districte escolar.

Aquest mateix any, la junta local, l'alcalde i la junta de majors contribuents varen decidir no dotar pressupostàriament el mestre nomenat per a Fortianell, com a mesura de força per aconseguir un mestre propi per a Fortià. El Govern Civil no els va acceptar la proposta i els va imposar una multa, contra la qual al·legaren queixant-se dels molts inconvenients que suposava el

desplaçament dels alumnes entre els dos nuclis sobretot en èpoques de pluja i vent.

L'any 1868, ja hi havia dues escoles a Fortià, una de nens i una altra de nenes. Els municipis de Fortià, Riumors i el Far d'Empordà formaven ara un districte escolar. Aquest any va tenir lloc una inspecció. Tot i que es va trobar que el nivell de l'ensenyament era el correcte, es va fer notar a l'acta l'abandonament general de les instal·lacions, la baixa assistència i la falta de mitjans materials.

Set anys més tard, els mestres varen sol·licitar un trasllat de les escoles a un altre edifici. L'Ajuntament s'hi va negar perquè no disposava de cap altre local. La qüestió va acabar amb el trasllat temporal de l'escola de nens a Riumors i la destitució de la mestra. L'any 1894, ja tornem a trobar les dues escoles instal·lades a Fortià en uns locals propietat de Salvi Brugués situats al carrer Castelló.

Pel que fa a l'assistència i al nivell educatiu en les actes de la inspecció de final del segle XIX i principi del XX, es fa notar continuament el persistent problema de la baixa matrícula, el de l'absentisme escolar i el del no gaire bon estat en què es trobava l'ensenyament a Fortià.

L'any 1895, la inspecció troba l'escola de nens amb només 14 alumnes, i la de nenes amb només 12 alumnes. L'any 1904 la inspecció va qualificar de

La granja-escola a principi del segle XX. En aquest edifici s'instal·là la primera escola de nens de Fortià.

47

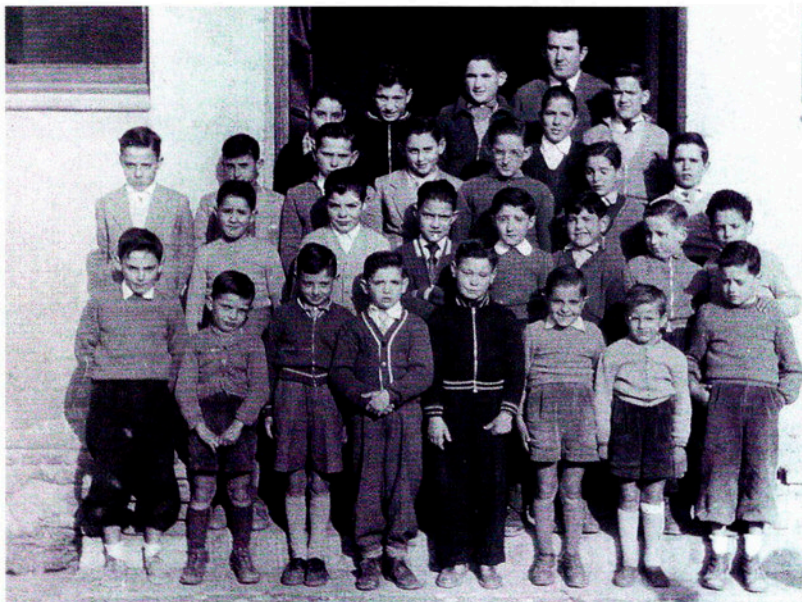
molt dolenta la instrucció dels alumnes.

Quant a les condicions dels locals escolars durant aquest període, la inspecció tampoc n'informa favorablement. Pel que sembla, les condicions, tant higièniques com pedagògiques, dels locals eren molt dolentes i en ocasions varen arribar a ser perilloses per a la salut dels alumnes.

Alumnes de la granja-escola practicant gimnàstica a la primera dècada del segle XX.

L'ESCOLA TERESA DE PALLEJÀ

19

*Grup escolar davant
l'escola als anys cinquanta,
amb el Sr. Bosch.*

48

Les greus deficiències en les instal·lacions escolars que s'arrossegaven des de feia molts anys feren que les autoritats municipals es plantegessin a principi dels anys vint del segle passat la construcció d'un nou edifici. L'any 1925, Teresa de Pallejà va signar l'escriptura de donació a l'Ajuntament d'un solar anomenat del Quadró, de 1.233 metres, prop del camí de Castelló, per construir les noves escoles de Fortià.

L'any 1926 encara no s'havien iniciat les obres. Aquest mateix any la inspecció va qualificar d'inservible el local de l'escola de nens i va amenaçar de clausurar-lo si en el termini d'un any no es feien les gestions

oportunes encaminades a la construcció de les noves escoles. A principi de 1927, l'Ajuntament va desencallar el tema. Va sol·licitar un préstec de 75.000 pessetes a la Caixa de Pensions de Barcelona i va encarregar el primer projecte a l'arquitecte Adolf Florensa i Ferrer, de Barcelona. El mes de novembre d'aquest mateix any, es va sol·licitar el trasllat del transformador que Hidroelèctrica tenia al solar de les futures escoles a efectes de deixar el terreny buit per a la nova construcció.

L'any 1928 les escoles encara continuaven en uns locals de lloguer. Aquest mateix any l'Ajuntament va sol·licitar al Ministeri una subvenció del 72 %

del pressupost total per finançar l'obra. L'Ajuntament es va comprometre a participar-hi aportant el 28 % restant i el solar. L'ajuda va ser desestimada.

L'any 1930 la inspecció va fer efectiva la clausura de l'escola de nens a causa de la perillositat que presentava el local, tant per al propi mestre com per als alumnes. L'Ajuntament va aconseguir finalment aplaçar l'acte de la clausura amb el compromís de tenir acabada l'obra l'any següent. L'inspector Josep M. Villergas fou qui finalment va aconseguir que l'Ajuntament assumís el cost total de la nova

construcció. Va proposar la construcció d' un edifici més senzill que el projectat inicialment i, si era possible, de planta baixa a l'estil dels que per aquells anys s'havien construït en altres pobles de les rodalies. L'Ajuntament, amb una ferma voluntat de tirar endavant l'obra de les noves escoles, va crear una comissió especial per anar a visitar les modèliques i recents inaugurades escoles de Boadella per prendre idees per a les de Fortià.

Aquest mateix any 1930, l'Ajuntament va encarregar un nou projecte a l'arquitecte Claudi Díaz i Pérez de Figueres, i va sol·licitar un nou préstec amortitzable a vint anys i una subvenció de 20.000 pessetes al Ministeri.

A principi de l'any 1931 encara no s'havien iniciat les obres de construcció del nou edifici. El mes de març l'Ajuntament va encarregar un nou projecte a l'arquitecte Emili Blanch. El mes de novembre, l'inspector Josep M. Villergas es va tornar a reunir amb els membres de l'Ajuntament, als quals va recordar el compromís a què havia arribat amb la corporació l'any 1930 per no fer efectiva la clausura de l'escola. El mes següent es varen iniciar els treballs d'alineació de la plaça situada al davant del solar on s'havien de construir les noves escoles.

El mes de gener de 1932, va sortir a subhasta l'obra de construcció de les noves escoles de Fortià, que va guanyar el constructor local

*Sortida cultural
a Castelló d'Empúries
l'any 1967.*

Tomàs Espigulé. L'obra, amb un cost total de 58.000 pessetes, es va finançar amb recursos propis i una subvenció de 20.000 pessetes del Ministeri.

La nova escola no es va inaugurar fins al curs 1933-1934. L'any 1934, i dins dels actes programats per la festa major de Santa Quitèria, es va inaugurar la plaça situada al davant de les escoles amb el nom de plaça de la Llibertat. Fins a l'any 1942 no es va construir la tanca del pati.

*Ambient d'una classe
a final dels anys cinquanta
del segle passat.*

ALCALDES I MESTRES

La conservació dels llibres d'actes de l'Ajuntament de Fortià des de 1852, amb més o menys continuïtat, i altra documentació, permet amb facilitat elaborar una llista de tots aquells homes que han ocupat la màxima responsabilitat política al poble durant gairebé de dos segles. Heus aquí la relació:

Francesc Bach	(1833,1838)
Jaume Estragués	(1843)
Bonaventura Salleras	(1844)
Joan Bru	(1852)
Joan Gelabert	(1853-1854)
Isidre Alay	(1854)
Salvador Moner	(1857)
Pere Colls	(1859) alcalde interí
Bonaventura Salleras	(1859-1863)
Francesc Bach	(1863-1865)
Miquel Pla	(1865-1869)
Pere Salleras	(1869-1872)
Miquel Pla	(1872-1873)
Lluís Amiel	(1873-1874)
Miquel Pla	(1874)
Joan Julià	(1874) alcalde accidental
Josep Ferrer	(1875-1877)
Salvi Tibau	(1877-1879)
Francesc Bach	(1879-1883)
Salvi Tibau	(1883-1885)
Narcís Colls	(1885-1887)
Lluís Amiel	(1887-1889)
Antoni Vidal i Ramis	(1891-1894)
Josep Salleras i Vilagran	(1894)
Pere Budó	(1897-1899)
Joan Tibau i Pellicer	(1899-1902)
Ramon Tell i Fajol	(1902-1904)
Pere Amiel i Colls	(1904-1906)
Joan Ferrer i Colls	(1906-1909)
Joan Tibau i Pellicer	(1909-1912)
Vicenç Bru i Bosch	(1912-1916)
Joan Tibau i Pellicer	(1916-1918)
Joan Llach i Vidal	(1918-1920)
Enric Pla i Salleras	(1920) dimiteix

Srta. Carolina Juandó i Batlle, mestra titular de 1946 a 1955, amb un grup d'alumnes.

Joan Bru i Casellas	(1920-1922)
Salvi Tibau i Gusó	(1922-1923) destituït
Salvador Soler i Tibau	(1923-1924) destituït
Tomàs Pla i Salleras	(1924)
Salvi Tibau i Gusó	(1924-1930)
Josep Feliu i Bret	(1930-1931)
Miquel Pla i Colls	(1931) alcalde provisional
Tomàs Pla i Salleras	(1931-1932)
Josep Planella i Colomer	(1935-1936)
Joan Cabrafiga i Solà	(1936)
Jaume Serra i Frara	(1936)
Miquel Bolasell i Fàbrega	(1936-1938)
Lluís Subirà i Verges	(1938)
Joan Baldayra i Colomer	(1939)
Salvi Brugués i Llobera	(1939-1940)
Josep Via i Prats	(1939) accidental
Teodor Feliu i Llobera	(1940-1941) dimiteix i es trasllada
Conrad Planas i Solà	(1941-1949)
Salvi Tibau i Ferrer	(1949-1958)
Pere Rudó i Casanovas	(1958) accidental
Josep Turias i Carles	(1958-1967)
Josep Prats i Caussa	(1967-1976)
Joan Ferrer i Tibau	(1976-1979)

Salvador Sala i Aumer	(1979)
Joan Ferrer i Tibau	(1979-1983)
Lluís Serra i Subirà	(1983-1987)
Joan Via i Ferrer	(1987-2004)

L'Arxiu Històric de Girona conserva uns registres de tots els mestres -homes i dones- de la nostra demarcació provincial. La seva consulta ha permès l'elaboració d'aquestes relacions:

ESCOLA DE NENS DE FORTIANELL:

Pere Sauvi	(1852)
Ferriol Llobera i Fortià	(1854-1857)
Josep Escapa i Pagès	(1857-1858)
Antoni Ribera i Fort, auxiliar de mestre	(1857)
Francesc Jordi i Romañach	(1857)
Josep Juan	(1867)
Miquel Montaner i Ros	(1867)
Josep Rosquellas	(1867 - 1868)

ESCOLA DE NENS DE FORTIÀ:

Miquel Montaner i Ros	(1871, 1876-1877)
Àngel Prim	(1874-1876)
Esteve Busquets i Capdevila	(1876- 1879)
Ramon Gerguer	(1879)
Esteve Vila i Mir	(1879-1883)
Jaume Vidal i Tomàs	(1883-1884)
Josep Albañà i Serra	(1884-1885)
Francesc Estivill i Rocamora	(1886)
Joan Boix i Mourós	(1886-1895)
Josep Bardí	(1898)
Ramon Figueras i Dalmau	(1899-1932)
Esteve Mou	(1910)
Ramon Alsina i Pous	(1932-1933)
Benet Bosch i Ribas	(1933-1934)
Felip Busquets i Porcioles	(1934-1955)
Martirià Turró i Roure	(1936-1942)
Pere Bosch	(1956-1985)
Narcís Berenguer i Ginabreda	(1956-1959)
Antoni Comas	(1960)

ESCOLA DE NENES DE FORTIÀ:

Flòrència Buscarons	(1862)
Josepa Ferran	(1863-1886)
Ignàcia Rivera i Roger	(1887-1888)
Anna Cabañach i Surribas	(1889-1904)
Assumpció Huguet i Bosch	(1906)
Dolors Araguan i Aguilar	(1906-1908)
Josepa Bach	(1910)
Otilia Barón i Casimiro	(1910-1915)
Mercedes Guixa i Colominas	(1915-1916)
Teresa Torres i Ullastres	(1916)
M. Carme Garriga i Moret	(1916-1917)
M. Mercè Puig i Pasemal	(1917-1918)
Rita Esteva i Busquets	(1918-1919)
Modesta Ferrusola i Estartús	(1919)
Judit Coromina i Ferran	(1919-1922)
Trinitat Serra i Cabañó	(1922-1931)
Pilar Bonmatí i Romaguera	(1931-1932)
Maria Corominas i Funtanú	(1932-1933)
Pilar Fontanet i Coma	(1933)
Anna Plaja i Trull	(1933-1946)
Carolina Juandó i Batlle	(1946-1955)
Roser Saltor i Vila	(1955-1956)
Francesca Pumarola	(1959)
Rosa Rustey	(1959)
M. Carme Simon	(1959-1965)
Rosa Galiano	(1964)

Joan Cabrafiga i Solà, alcalde del 1936, amb la seva dona, Carolina Solà.

ELS MASOS

20

Mas Nou.

52

El municipi de Fortià ha presentat des de sempre un agrupament poc compacte, format per cases i diverses masies esparses. Hi ha masos, tant al poble com repartits pel seu terme. D'alguns d'aquests masos, només en tenim referències documentals i desconeixem la seva ubicació amb exactitud, i d'altres, en canvi, en tenim els seus testimonis arquitectònics.

Entre els primers, trobem citat l'any 1093 el **Mas d'Estruc** com a deixa testamentària de Pere Guerau a Santa Maria de Vilabertran. L'any 1163, Ponç Adalbert va deixar en testament un mas situat a Fortià al seu fill. I l'any 1211, Guillem de Fortià va dotar un aniversari a l'església

de Santa Maria de Vilabertran amb el seu mas de Fortià, del qual era massover Joan Roure. El 1400, Antònia, filla del pagès de Fortià Pere Ferrer, i esposa de Ponç Cristià de Castelló d'Empúries, renuncià als seus drets sobre el mas del seu pare per 165 lliures malgareses. Del nucli de **Fortianell** sabem que fins al voltant de l'any 1855 constava de quatre o cinc masos. A causa de la construcció de la granja-escola alguns varen ser enderrocats, i almenys un fou incorporat al nou edifici.

Pel que fa als masos conservats a Fortià, són típiques construccions formades per l'habitatge amb coberta a dos vessants i façana amb frontó triangular, i una sèrie de

dependències al voltant del pati central. Originàriament eren edificis de dimensions molt reduïdes que han estat ampliat en fases posteriors.

A l'interior del poble en trobem exemples prou interessants com **Can Brugués** (citat en la documentació del segle XVII), **Ca l'Amorós**, el **Mas Eres** (refet a la segona meitat del segle XIX, havia estat propietat dels Noguera de Segaró) o **Can Castanyer** a la cantonada amb la Casa del Delme.

Pel que fa als masos disseminats, els censos d'edificis dels anys 1860, 1887 i 1893 només n'enregistraren dos: el **Mas d'en Dorra** i el **Mas Nou**.

El **Mas d'en Dorra**, emplaçat al sector de llevant del terme i situat a prop de l'antic camí de Castelló i del rec del Molí, presenta l'estructura típica del segle XVIII per a aquestes construccions.

El **Mas Nou** es troba prop del límit amb el terme de Vila-sacra, al sector de llevant, a prop de l'antic camí de Castelló. Avui dia es troba en ruïnes. L'any 1955 en consta com a propietari Joan Godó.

La resta de masos aïllats del terme de Fortià foren construïts durant el segle XX. A aquest grup pertanyen els següents masos:

El **Mas Tell**, emplaçat a llevant i situat a prop de la carretera de Fortià a Vila-sacra, a prop de Fortianell. L'any 1955 consta com a propietat de Ricard Tell; quinze anys més tard ja hi consta Ramon Tell.

Mas Carbó.

*Mas
d'en Dorra .*

El **Mas Radresa**, situat a la banda esquerra de l'anterior, compta amb dos edificis. L'any 1955 constaven com a propietaris Tomàs Radresa i Armand Radresa Font. I hi vivien cinc habitants.

El **Mas Cabrafiga**, emplaçat a enfront de l'anterior i situat en el mateix sector que els dos anteriors. L'any 1955 constava com a propietat de Joan Cabrafiga i Solà. Aquest mateix any s'hi enregistraren set habitants.

El **Mas Vicens**, situat a la intersecció dels antics camins de Vilamalla, Siurana i Riumors. Els anys 1955 i 1970 constava com a propietat de Joaquim Vicens. I entre aquests anys només s'hi enregistraren dos habitants.

El **Mas Carbó** és situat a l'extrem nord-occidental del terme, dins d'un apèndix que conforma el territori de Fortià amb els termes del Far d'Empordà i Vila-sacra.

El **Mas Sol Bert** és situat a uns 300 metres del nucli urbà de Fortià en direcció a tramuntana, a prop del rec del molí i de l'actual carretera a Vila-sacra. L'any 1955 constava com a propietat de Josep Bernaus. L'any 1955 tenia enregistrats com a habitants tres membres de la família Isern, i l'any 1970 dos membres de la família Gifreu.

ESCUTS I SEGELLS EMPRATS

21

54

L'escut municipal de Fortià, com el de tots els pobles, és una representació simbòlica de la institució, que ha anat variant al llarg del temps. El segell és un estri de metall que porta gravat en relleu els signes característics i propis de l'escut, per tal d'estampar-los a

pressió en tinta i que, una vegada imprès en paper, serveix per garantir l'autenticitat o la validesa d'aquell document i també, alhora, per identificar-lo.

El primer segell que coneixem que utilitzava l'Ajuntament és de final del segle XVIII, i presenta una forma quadrada amb la llegenda FOR/TIA en dos rengles. S'utilitzà fins cap a ben entrat el segle XIX, ja que l'any 1845 tenim constància que passaren a emprar-ne un de

rodó on el nom FORTIA estava escrit en cercle.

Almenys entre 1850 i 1939, l'Ajuntament emprà un segell ovalat amb un castell turriforme on a la part inferior figurava el nom del poble. En tingueren més d'un, amb l'única variació que més endavant, ja en el segle XX, hi incorporaren dos arbres, un a cada banda de la torre. Durant la II República, l'escut tingué forma triangular i hi figurava la llegenda "Alcaldia Popular de Fortià".

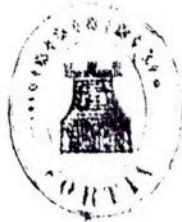
*Segell de Bernat de Fortià
(segle XIV?)*

*Segell més antic, emprat des
del segle XVIII*

*Segell datat
l'any 1845.*

*Segell utilitzat des de meitat
del segle XIX.*

*Segell de l'ajuntament
a l'inici del període franquista.*

Segell datat
l'any 1924.

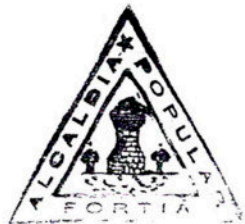
Segell també emprat
durant la II República.

Segell típicament
franquista.

Arran els fets d'octubre de 1934, adoptaren un escut ovalat amb corona reial i quatre camps: Castella, Lleó, Navarra i Catalunya. En acabar la guerra civil, traduïren al castellà el text, i posava "Ayuntamiento de Fortià".

Aquest castell o torre com a senyal propi amb què es dotà el poble de Fortià no tenia cap base mínimament sòlida, ja que no hi ha hagut mai cap constància d'aquest tipus d'edificacions a Fortià.

Segell usat durant
la II República.

Des de principi de la dècada dels quaranta fins l'acabament de l'etapa política franquista, empraren un segell ovalat amb el tradicional escut estatal centrat per l'àliga que envoltava les armes de Castella-Lleó.

Amb l'aprovació de la Constitució de 1978 i l'entrada en l'etapa de transició democràtica, adoptaren un escut municipal amb l'emblema de la Generalitat de Catalunya, molt emprat per tot el Principat. Fins que l'any 1987 aprovaren organitzar i blasonar l'escut de l'Ajuntament amb les armes següents:

Escut partit: al primer faixat d'or i de gules; i al segon d'argent, dues faixes de sabre. Per timbre, una corona mural del poble.

Ferran de Segarra, en la seva obra *Sigil·lografia Catalana* (1922), recull un escut emprat per Bernat de Fortià al segle XIV, procedent d'una carta, escrita

des de Monzó i enviada a Berenguer Morey, on es complia que aquest i sa muller passessin a residir dins dels dominis del castell de Sitges.

Segell actual, aprovat
l'any 1987.

L'evolució dels noms dels carrers de Fortià segueix les mateixes pautes que a la majoria de pobles del país, és a dir, bàsicament noms vinculats a accidents del terreny, senyals o termenals, edificis rellevants o bé indicacions geogràfiques de camins o pobles propers.

Antigament cada casa tenia el seu nom, tots els veïns els coneixien i no calia donar nom als carrers. És més tard, ja ben entrat el segle XX, que els carrers serveixen per a retre homenatge a persones o fets remarcables, fet que els torna vulnerables als canvis quan tenen lloc transformacions polítiques substancials. De la segona meitat del segle

XIX tenim notícia de l'existència del carrers de l'Església, Unió, de Castelló i la Plaça. L'any 1876 la plaça prengué el nom de la plaça de la Constitució.

Més tard, a l'empadronament de l'any 1911, consta l'existència de la Plaça (amb vint-i-dos números), el carrer de Castelló (el més extens, amb quaranta-dos números), el carrer Unió (vint-i-vuit números), i el carrer de l'Església (onze números). L'any 1924, el carrer Castelló ja tenia cinquanta-dos números, el carrer Unió vint-i-vuit, el carrer de l'Església quinze i la Plaça vint-i-dos.

L'any 1931, s'afegí al nomenclàtor la plaça de la República, per denominar l'única plaça existent en aquells anys al nucli urbà. Pel que fa al carrer de l'Església, tot i que

amb la proclamació de la República l'any 1931 mantingué la seva antiga denominació, l'any 1933 prengué el nom de Casades de Còdol. Després dels fets d'octubre de l'any 1934 i fins a l'any 1936, recuperà la seva antiga denominació.

L'any 1934, i amb motiu de la inauguració de les noves escoles, la plaça sorgida arran de les obres d'urbanització del sector situat a davant d'aquest edifici passà a denominar-se plaça de la Llibertat.

El febrer de 1936, amb la reposició dels membres de l'ajuntament destituïts arran dels fets d'octubre de 1934, es procedí a la revisió del nomenclàtor de carrers de Fortià. A partir d'aquesta data trobem els noms de carrer President de la Generalitat (vint-i-dos números), carrer

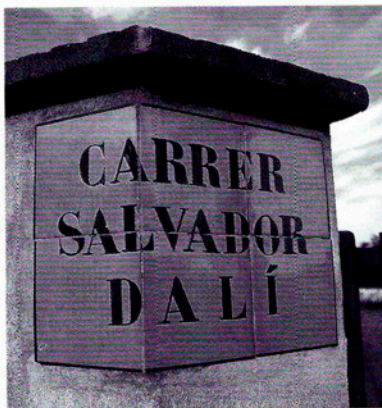
Teresa de Pellejà (tres números), carrer del 14 d'abril (set números), plaça de la Llibertat (dos números), i avinguda Casades de Còdol (divuit números), per denominar diferents sectors de l'antic carrer de Castelló; els carrers Màrtirs de Jaca (setze números) i Ferrer Guàrdia (trenta-cinc números) per denominar a l'antic carrer Església i Unió; i plaça de la República (dotze números) per denominar a l'antiga Plaça.

Després de la Guerra Civil es procedí a canviar totes aquestes denominacions. El 14 de juny de 1939 el Ple aprovà la restitució dels antics noms dels carrers Unió, Castelló i Església; i els canvis de nom de la plaça Major, que passà a denominar-se del Caudillo, i de plaça situada davant de les escoles, que passà a denominar-se de José Antonio. També en aquest ple s'aprovà la creació del carrer Calvo Sotelo.

El padró de l'any 1970 registrà canvis importants i aparegueren els carrers del 9 de Febrer, del 18 de Juliol, i Major, i l'avinguda Teresa de Pellejà. La revifalla del poblament en els anys setanta i la urbanització de nous sectors féu aparèixer dos nous carrers: el carrer de Paradells i la plaça de l'Església.

El Ple del 7 de setembre de 1979 aprovà la catalanització del nomèclator i la substitució dels noms de caire patriòtic imposats pel règim franquista. Així, es canviaren els noms dels carrers del 9 de Febrer, que passà a denominar-se Requesens; el de Calvo Sotelo, que passa a denominar-se de les Cases Noves; el del 18 de Juliol, que passà a denominar-se Tramuntana; i el de les places del Caudillo i de José Antonio, que passaren a denominar-se de Catalunya i de l'Empordà.

Aquesta revisió també comportà la desaparició de dos dels noms més antics del nomèclator de Fortià: el carrer de l'Església, que passà a denominar-se del Delme, i el carrer de Castelló, que passà a denominar-se de la Reina

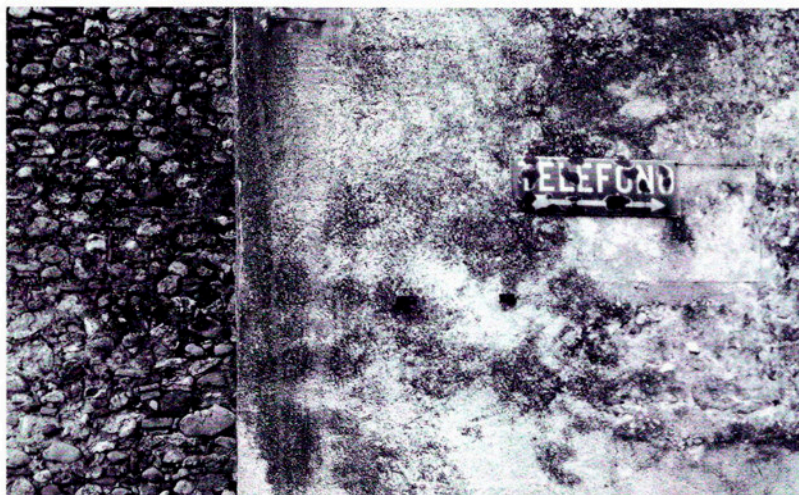
Sibil·la en el seu tram central. I l'aparició de tres noms nous: els carrers Marinada, Canigó i del Forn.

El creixement urbanístic del nucli urbà de Fortià pel seu sector nord-est a la dècada dels anys vuitanta comportà l'aparició de tres nous carrers. Aquests prengueren el nom d'il·lustres empordanesos: Narcís Monturiol, Pep Ventura i Salvador Dalí.

Als anys noranta del segle passat el nomèclator enregistrà quatre noms més: els carrers de l'Antonio Machado, García Lorca, del Far d'Empordà i Primer de Maig; per anomenar diversos vials de la urbanització de la Pera. I més recentment l'avinguda de la Diputació i el carrer Josep Pla.

L'ELECTRICITAT I EL TELÈFON

23

*Rètol anunciant l'antiga
centraleta del telèfon a l'avinguda
Reina Sibil·la.*

58

El mes d'abril de l'any 1922, l'Ajuntament inicià les primeres gestions encaminades a dotar Fortià de subministrament elèctric. El mes següent l'obra s'adjudicà a l'electricista Enric Fàbrega i Bofill, de Figueres, per la quantitat de 7.500 pessetes. La manca de fons per fer front a l'obra obligà l'Ajuntament a concertar, a principi d'agost, un emprèstit amb un interès del 7 % anual amb els veïns de Fortià Juan Tibau Pellicer, Antoni Tibau Gusó i Josep Feliu Bret. El primer aportà 2.000 pessetes, el segon 500 i el tercer 5.000.

A final d'agost ja s'havia construït la caseta del transformador al paratge

anomenat de les Roques, al costat de la casa de Josep Pagès. Al setembre ja s'havien instal·lat pels carrers i els habitatges de Fortià els 27 llums de 25 bugies previstos en el plec de clàusules de la subhasta. Tot i que a mitjan mes d'octubre la instal·lació ja estava completament acabada, no entrà en funcionament fins a final del mes de novembre, quan l'Ajuntament va nomenar encarregat de l'enllumenat Manel Morales i Campos.

El mes d'octubre l'Ajuntament signà amb Hidroelèctrica de l'Empordà la cessió de la instal·lació a favor d'aquesta companyia. Hidroelèctrica l'adquirí en plena propietat a canvi de cedir al municipi el

benefici de consumir fins a 12 kW gratuïts durant un període de quinze mesos, finalitzats els quals l'Ajuntament passava a pagar-ne íntegrament el consum.

Tot i que el subministrament entrà en funcionament el mes de novembre de l'any 1922, no tot Fortià gaudí dels avantatges de l'electricitat. El mes de març de 1923, el rector de la parròquia sol·licità a l'Ajuntament que es fes càrrec de la instal·lació de l'enllumenat a l'església com havien fet altres pobles de les rodalies. I l'any 1936, fou l'administrador de la

colònia de nens de Fortianell qui sol·licità a l'Ajuntament la instal·lació de la línia elèctrica fins a la granja-escola. L'any 1927, i a causa de la futura construcció de les noves escoles de Fortià, l'Ajuntament sol·licità a Hidroelèctrica el trasllat de la caseta del transformador del paratge de les Roques a un nou terreny cedit per la corporació, anomenat el Camp de l'Església. L'any 1934 l'Ajuntament va traspasar la propietat definitiva dels comptadors de llum dels habitatges de Fortià a la societat Hidroelèctrica.

L'any 1958 es varen col·locar els tres primers llums fluorescents de l'enllumenat públic: un a la plaça Major, un altre davant del Centre, i l'altre a davant de l'edifici de telèfons. Entre els anys 1961 i 1963 es va acabar de completar la substitució de llums convencionals per fluorescents a l'enllumenat públic.

Pel que fa al telèfon, el mes d'abril de l'any 1922 l'Ajuntament va iniciar les

primeres gestions per a l'establiment del servei telefònic a Fortià. A final d'any encara no s'havien iniciat els treballs de la instal·lació. A principi de l'any 1923, l'Ajuntament va acordar executar l'obra d'instal·lació del telèfon amb un pressupost total de 175 pessetes. La Mancomunitat de Catalunya va participar en l'obra amb l'aportació de 125 pessetes i les 50 pessetes restants –destinades a pagar els aparells– les va aportar l'Ajuntament.

El mes de novembre de 1923, l'Ajuntament va nomenar encarregat del telèfon Emili

Central de Telefónica situada al carrer del Delme.

Transformador de l'Avinguda Josep Pla.

Carbó, al qual també va concedir l'explotació de la centraleta de Fortià. L'any 1967, la Compañía Telefónica Nacional de España instal·là una nova central interurbana per atendre el servei telefònic del poble.

Dades de subministrament d'electricitat a Fortià. Any 1994

Superfície (km ²)	Habitants (1992)	Densitat (H/km ²)	Nom. de clients	Potèn. Contr. (kW)	Consum Fact. (MWh)	Cons. P.C kWh/habit.	kWh/Client
10,79	516	47,8	345	1.490	1.294	2.508	3.751

Extret del llibre *Cent anys d'electricitat a l'Empordà*, de Josep M. Bernils. (Figueres, 1995).

L'AGRICULTURA I LA RAMADERIA

24

60

L'economia ha estat tradicionalment de base agropecuària. La terra havia estat en mans d'alguns grans propietaris: el monestir de Sant Pere de Rodes, la família Ferrer, de pagesos ennoblits, i els Casades de Còdol. Ja als segles XVII i XVIII es feren una sèrie d'establiments i a la desamortització (1835) es repartí encara més la terra.

Una estadística municipal datada el 1867 declara que es produïren 6.140 faneques de blat, 2.660 faneques de civada, 400 de blat de moro, 6.000 arroves de vi i 81 arroves d'oli, i aproximadament la meitat de tota aquesta producció anual fou considerada excedent i apta per a la seva comercialització fora del poble.

L'arrova equival a 10,4 kg, i la faneca a 40 litres (en el Priorat).

Un recompte de bestiar de 1865 recull que s'han declarat 64 cavalls, 22 mules, 3 ases, 133 vedells, 1.333 ovelles, 178 porcs i 4 cabres. Gairebé un segle més tard, els canvis són molt marcats. L'any 1950 hi figuren 39 cavalls, 41 mules, 1 ase, 58 vedells, 80 porcs, 300 ovelles i 15 cabres. Es constituïren juntes municipals per tractar de temes agrícoles. Així, l'any 1916 tenim coneixença de l'aparició de la "Junta local de Extinció de las Plagas del Campo", presidida per l'alcalde, Joan Tibau.

Les referències a calamitats meteorològiques han estat abundants, en especial fortes

tramuntanades. La més antiga que podem citar és una pedregada del juny de 1910, que va malmetre la collita. Aquesta s'avaluà en 47.004 pta.

A la darrera postguerra molts masovers compraren possessions de propietaris que residien fora del municipi, i actualment només hi ha una explotació de més de 50 ha, l'Estrada-Rahola. La renovació tecnològica que aportà la granja de Fortianell es deixà sentir en el desenvolupament agrari. Al regadiu tradicional, que aprofitava el rec del Molí d'en Dorra ja esmentat (aprofitat també per a molins fariners),

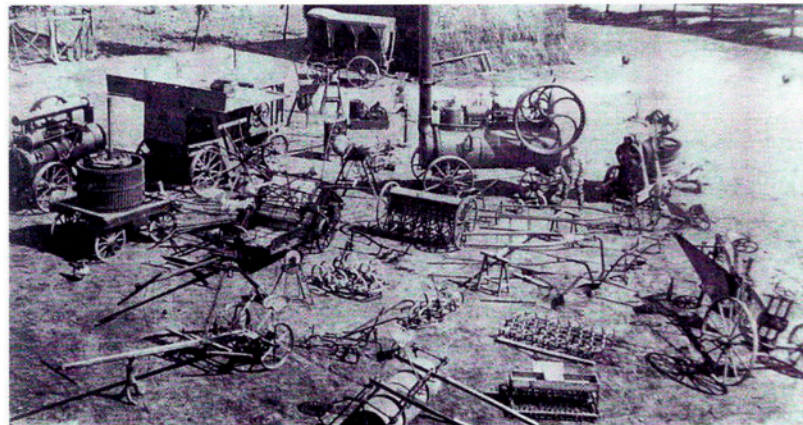
La institució agrícola de Fortianell amb un ramat d'ovelles al davant.

s'afegiren pous artesians o semiartesians. Actualment, els principals conreus són els farratges, l'ordi, el blat de moro, els arbres fruiters -pomeres, albercocs, cirerers, presseguers- i les hortalisses. Però la principal riquesa és la cria de bestiar, especialment boví, amb deu granges d'engreix de vedells i porcs i dues de conills. Davant d'aquesta situació general no sobta gens trobar notícies de les feines agropecuàries en els llibres d'actes de l'Ajuntament. Així, l'any 1964 el consistori aprovà la prohibició de batre cereals a menys de 150 metres de la població.

Els recomptes més recents constaten la davallada del nombre de fortianencs dedicats al sector primari, dins d'una situació general d'abandonament del camp, així com també

d'engrandiment de les explotacions. L'any 1962, en què s'elaborà el primer cens agrari de l'Estat, hi apareixien 84 explotacions amb menys de 10 hectàrees, i només deu anys més tard ja n'eren 33. Així, de 105 explotacions l'any 1962 passen a 55 l'any 1972. L'any 1962 la meitat de les explotacions de Fortià eren de propietat i una quarta part en arrendament i una altra quarta part en parceria. Només un 1,85 %, és a dir, 20 hectàrees, es dedicaven al regadiu.

El tant per cent de superfície conreada del terme és dels més alts de la comarca, amb un 94,5 % d'un total de 1.079 hectàrees l'any 1981, any en què un 76,5 % (781 ha) era de secà i un 23,5 %

(239 ha) de regadiu. En canvi, l'any 1996 es declarà una utilització del sòl molt diferent, amb 601 ha de regadiu i 323 de secà.

Respecte a la vinya, sabem que a principi del segle XIX n'hi havia de plantades, segons s'explica al *Diccionari Miñano* (1826) i de *Madoz* (1847), però després de la plaga de la fil·loxera ja no es replantaren. L'any 1976 només conformen un 0,32% del terme, és a dir, 2 ha. Les oliveres desapareixeren amb l'any del fred, el 1956. S'han replantat ara recentment, però ja dins de la part limítrof amb Vilamalla.

Interessant mostra de maquinària agrícola de la granja-escola.

OBRA SINDICAL
PREVISION SOCIAL

Comarca de FORTIÀ
Província de GIRONA

DATOS PERSONALES DEL CORRESPONSAL

Nombre: 2336 000 Nombre: FORTIÀ
Fecha de nacimiento: 7/30 de Septiembre de 1939 Estado Civil: Soltero
Nombre de familia: Pujol Provincia de: FORTIÀ
Número de los miembros de la obra: miembros: 1
Profesión: Agricultor Situación actual:
Cargos que ha desempeñado al servicio del Estado, Provincia, Municipio o del Movimiento: Secretario Sudo.
de Gremio, Agente Censo de Estadística en Vilabertran.
Fecha de la cosa de posesión cosa correspondiente: 19 de Abril de 1957
Fecha que cosa fue: Motivo:

CARGOS ACUMULADOS	PERIODO	PERIODO	PERIODO
1º Secretario Regional	7,3001--	2º	4º
2º Correspondiente	9,1201--	2º	5º
3º		2º	6º

El suscrito de F. E. T. y O. N. S. P. el Subvenc. estatal. Suscribo. Situación económica: Regular
Gastos: 4 2 2 2

Cargos Sindicales anteriores

Fitxa de Martí Pujol, secretari de la Hermandad Sindical de Labradores y Ganaderos de Fortià.

La toponímia és aquella part de l'onomàstica que estudia els noms de lloc. Està íntimament lligada a la investigació de l'etimologia i l'evolució dels noms de llocs. Molts, amb els pas del temps, s'han perdut per quedar substituïts per altres més adients i actualitzats. Les referències sempre són clares al·lusions al territori: vegetació, accidents geogràfics, nom d'antics propietaris...

El buidatge d'alguns llibres d'escriptures notariales (compravendes, testaments, inventaris), i els capbreus ja esmentats ens han permès l'elaboració d'aquesta llista de topònims perduts o, si més no, molt poc coneguts del terme de Fortià. Entre parèntesi hem posat l'any en què s'hi fa referència. Heus aquí la relació:

- Cagavaques (1509): situat al pla dels Calders o pla del Molí (1726) o camp Feliu.
- Camp de l'Agulló (1621): afronta amb un rec amb el mateix nom dins del paratge conegut com les Lloncs.
- Camp de la Dona (1726): abans dit la Coromina d'en Sala, afrontava al sud amb el Camp Feliu, i estava situat al paratge del Pla de Calders.
- Camp de la Riera (1588): situat al Pla de Sant Cels.
- Camp Llombart (1627): situat al pla dels Passos o pla de Fortià, també dit lo clot de l'Hospital.
- Camp d'en Nava (1726): dins del territori anomenat el pla de les Estarrioles, que afrontava al sud amb la carretera vella que anava de Fortià al lloc de Vilanova de la Muga, i per on llavors només passava el bestiar de Ramon Vivet.
- Carretera dels Paradells (1726): camí públic que anava de la força de Fortià a la capella de Sant Cels.

Pla de Sant Cels.

- Carretera de la Pedra Dreta (1729) o camí dels Prats, que anava a l'estany Badenga.
- Carretera del Pi (1732), que anava o va de Fortià a Riumors.
- Carretera Russinyola (1726): així es coneixia el camí públic que anava de Fortianell a Vila-sacra.
- Closes dels Freixes (1726), dins de l'Arrabassada o Pradet.
- Closa Rasa (1726), que afrontava al sud amb el camí públic que anava a la carretera d'en Morgat.
- Closa de les Soques (1726), dins del pla dels Junyells i que afronta a solixent amb la carretera de la Taula Mitjana o al Ras.
- Codonyers (1726): abans es coneixia com el pla de la Mata.
- Corral de la Garriga (1726): afrontava al sud amb la carretera que conduïa a l'estany Rubert.
- Lo Gorg d'en Barrot (1627), o pla dels Calders o de la Verneda.

- Negarussins (1726), dins del pla dels Estanyils, prop del terme de Riumors i que afrontava a l'est amb la carretera de la Pedra Dreta.
- Olmells (1627) o les Tallades (1535), al pla de Sant Cels.
- Les Padroses (1726), prop del terme del Far d'Empordà, que afrontava al sud amb el rec d'Algama i al nord amb el rec de Barramon.
- Passos o Moletas o Camp Bou (1729), dins del pla dels Estanyils
- Pla de la Fonalleda (1599), que afrontava amb el rec del Restallador i el rec de Barramon; a Fortianell, també conegut com la closa de la Torre.
- Pla de les Hortes (1732), terra erma coneguda també com el prat del Camí Ral.
- Pla dels Junyells o Campdegà o Cortalàs (1729), que afronta amb la carretera que va a l'estany de Badenga i prats comuns, que també es coneixia com lo Ras o Taula Mitjana. Aquella carretera abans era coneguda com la del Prat.
- Pla dels Ramills (1726), també conegut com l'Argilera.
- Prat Espinasser (1726), dins de l'Arrabassada o Pradet o les closes dels Freixes.
- Prat Nadal (1726), que afrontava a ponent amb la carretera pública dita de la Pedra Dreta i prop del pont de la Garriga; també conegut com el Pladevall.
- Puig de l'Arenyó (1627), situat al pla dels Masos i que afrontava amb el camí que anava de Fortianell al molí de la Vall.
- Quadró de l'Hospital (1726). que afrontava a la part sud amb el camí públic que anava de Fortià a l'estany i als prats comuns i al nord amb el camí ral que portava de Castelló d'Empúries a Girona.
- Rec de Barrot (1726), dins del paratge de les Estarrioles i prop del camí de Castelló.
- Vinya dels Cirerers (1726), dins del paratge de la Garriga.
- Vinyassa o Estarriola (1726), dita també la Closa dels Arbres, situada al Pla de Sant Cels.

La riquesa toponomàstica de Fortià al llarg dels anys és molt considerable i molts d'aquests noms, bona part d'època medieval, són plenament vigents: l'agulla del Pla de Sant Cels (1599), els Aspres (1598), el camp de la Pera (1621), Ses Comes o Avalls o Comadevall (1597), els Cossos (1598), la closa de la Torre (1599), estany Robert (1591), la Garriga (1592), Junyells (1726), Matsals (1555), Olmells (1726), Oquera (1726), Padroses (1555), Paradells (1726), pont de la Cellera (1729), pont de la Gola (1629), rec de Barramon (1732), rec de les Campanes (1726), rec Corredor (1732), rec Madral (1726), rec Major o Mescladors (1726), rec del Restallador (1732) les Soques (1583), les Tallades (1535) i molts més.

Vista del poble des de la carretera de Riumors.

PERSONALITATS FORTIANENQUES

25

Andreu Brugués
i Llobera.

l'Acadèmia Orsiana del Far de Sant Cristòbal. Fou president de l'Institut d'Estudis Empordanesos (1976-1985).

Josep Rahola d'Espona va néixer a Barcelona l'any 1918, encara que el seu pare havia nascut a Roses i la seva mare a Vic. Va cursar els estudis primaris i el batxillerat a la Mútua Escolar Blanquerna i va ingressar el 1936 a l'Escola d'Enginyers Industrials de la capital comtal, estudis que va haver d'interrompre a causa de la guerra civil, en la qual s'allistà al bandol republicà.

Va fer tota la retirada de l'exèrcit republicà passant per Figueres on, per casualitat, assisteix a l'última sessió del Congrés Espanyol que se celebra al Castell de Sant Ferran, presidida per Martínez Barrio. Entrà a l'estat francès pel Portús on és tancat al camp de concentració del Voló, del qual s'escapa dues vegades.

Visqué algun temps a França i a Montpeller es va trobar, entre molts altres, Heribert Barrera i Alexandre Cirici. Posteriorment tornà a Catalunya i, passat un temps, l'any 1946 acabà els estudis universitaris.

patrimoni arquitectònic. La seva aportació més singular, però, van ser els vincles que va establir entre la Diputació de Barcelona i l'Alguer (Sardenya). També va donar suport a l'Arxiu de la Corona d'Aragó i va promoure, entre molts altres llibres, la publicació de la monografia *La reina Sibil·la de Fortià*, escrita per l'italià Alberto Boscolo.

Va ser president de l'Ateneu de Barcelona a la mort de l'escriptor Ignasi Agustí, i més tard va ser el primer president de l'època democràtica d'aquesta institució. Durant els últims anys de la seva vida professional va exercir com a jutge i fiscal als jutjats de Figueres i la Bisbal. Era comendador de l'Orde al Mèrit de la República Italiana i membre de

Andreu Brugués i Llobera (Fortià 1916 - Madrid 2001). Va formar part del reduït nucli d'universitaris empordanesos que, procedents de famílies rurals, es van sentir atrets pels ideals falangistes. Brugués hi connectà a Múrcia, on va estudiar Dret, i va participar voluntàriament a la guerra en el front franquista. Tot i així, en els anys quaranta va tenir seriosos problemes amb el governador civil de Girona, ciutat on residia.

Casat amb la periodista i escriptora Pilar Morales, es va traslladar a Barcelona, on va obrir un bufet d'advocats. Des de la ponència de Cultura de la Diputació de Barcelona va afavorir la publicació de llibres en català i la restauració del

Josep Rahola d'Espona.

Un any després se'n va a Anglaterra per aprendre noves tècniques de protecció i enduriment d'acers i ferros. Fou membre del Institute of Metal Finishing. De retorn a Barcelona introdueix el cromat dur a l'estat i munta el primer taller d'aquest tractament. S'especialitzà en els acers inoxidable.

La relació amb Fortià ve donada pel seu matrimoni amb Montserrat Estrada i Gusi l'any 1947, filla del propietari de la granjaescola de Fortianell que més endavant heretaria, amb la qual ha tingut tres fills.

Des del seu retorn a Catalunya participà en la lluita antifranquista. L'any 1977 es fa militant d'Esquerra Republicana de Catalunya, partit amb el qual

sempre havia simpatitzat. A partir de llavors pren part activa en el partit i en els anys 1979 i 1983 és elegit senador per Girona.

Com a polític, lluità per la defensa dels drets nacionals de Catalunya, alhora que prengué la iniciativa perquè la Generalitat fes la carretera de Maçanet de Cabrenys a Costoges la de la Vajol al coll de la Manrella, on la Comissió d'Actes Lluís Companys, de la qual és membre fundador, havia erigit un monument.

A la seva última legislatura aconseguí que el Senat aprovés la constitució d'una comissió d'investigació sobre l'ús de les drogues i la seva xarxa d'introducció i distribució a l'Estat.

Fèlix Noguer i Moret (1914-1996)

Pastor i carnisser d'ofici, fou més conegut com un bon coneixedor dels ossos del cos humà, els quals posava a lloc desinteressadament, durant prop de setanta anys. Cinto Molas i Pons, de can Ramirque de Setcases, pastor que passava part de l'any a Fortià, i que més tard seria el seu sogre, li ensenyà tot allò que cal conèixer de l'ossamenta humana.

L'any 1987, Josep Rahola es jubilà professionalment, encara que continuà treballant per a ERC, partit del qual encara és membre del Consell Nacional.

En l'actualitat es dedica al seu negoci familiar d'explotació de la finca de Fortianell, on resideix quasi sempre amb la seva família.

LA VIDA ASSOCIATIVA

26

66

La importància del teixit associatiu com a element enfortidor de la cultura a Catalunya ha estat i és de primer ordre des de final del segle XIX, en concret, amb l'embranchida que representà l'any 1887 l'entrada en vigor del dret d'associació.

En el llibre del Registre d'Associacions del Govern Civil de Girona, es troben cinc agrupacions corresponents a Fortià. La més antiga és una societat de socors mutus, *Santa Quitèria*, constituïda l'1 de novembre de 1893, encara que legalitzada alguns anys més tard, amb la finalitat d'oferir als "germans associats" auxili econòmic en cas de malaltia o viduitat. S'hi afilià la majoria de famílies del poble, atès el

problema que representava quedar desatesos en cas de malaltia del cap de casa.

Cada soci havia d'abonar una quota mensual i, a més, restaven obligats a vetllar per torns el viàtic amb atxes de cera quan hi havia algun associat malalt greu. El dia de santa Quitèria, 22 de maig, celebraven una funció religiosa "*con el mejor esplendor posible*". Formaven part de la Junta de govern un director, dos vocals, un dipositari, un recaptador, un secretari, un infermer i un caminador; només els dos últims càrrecs eren retribuïts. L'any 1933 quedà absorbida i integrada al Centre Agrícola Social com a mutualitat social. Ignasi Gou en fou president durant molts anys.

Imatge d'una junta del C.E. Fortià de futbol del 1990.

La Societat Recreativa "La Juventud" de Fortià tenia per objecte els concerts i el ball. Només tenim coneixença dels seus estatuts, datats l'any 1911 i reformatos el 1931. Tenia la seva seu al carrer Castelló, núm. 3. Dividien els socis en dues categories: els efectius amb una quota mensual de 0,75 ptes. i els protectors, de 0,25 ptes. La primera junta estava formada per Joan Baldoyra, Pere Puig, Josep Amiel, Ramon Condom i Salvi Tibau.

Es té coneixença de tres associacions polítiques amb representació local:

- a) Federació Republicana Socialista, constituïda el 8 de juny de 1931. Conrad Planas en fou president dos anys més tard.
- b) Centre Agrícola Social, constituït l'1 de setembre de 1931.
- c) Unión Republicana, d'àmbit politicorecreatiu, constituïda el 30 de desembre de 1934.

Hem trobat documentat també que la Unió de Rabassaires ocupà el local de la rectoria abans de la guerra.

Un bon lloc de trobada i esbargiment als pobles sempre han estat els cafès. L'any 1930 n'hi havia dos a Fortià: el de Pere Reverter, situat a la Plaça,

núm. 7, que també tenia l'estanc, i el d'Emili Carbó i Roca, del carrer Castelló, núm. 2. Aquest últim també funcionava com a sala de ball els dies festius i també disposava del servei de telèfon públic. L'any 1939 el fill d'en Carbó el reobrí i es mantingué fins als 60. Actualment hi ha el restaurant Reina Sibila.

El Cafè Dardé s'obrí l'any 1953 al mateix lloc que després ocuparia l'actual Ca l'Albert de la plaça Catalunya.

Acabada la guerra civil, es feren algunes representacions teatrals al Cafè del Centre però de companyies foranes, ja que mai no hi ha hagut cap agrupació teatral al poble.

L'any 1958, el Ple de l'Ajuntament autoritzà a Josep Dardé i Amiel la construcció d'una cabina per a la col·locació

Portada del reglament de la Societat Recreativa "La Juventud" de 1911.

d'una màquina projectora de cine que funcionà fins a meitat de la dècada dels 60, encara que abans ja s'havia fet alguna projecció al Cafè del Centre.

La comissió de festes funcionà de manera intermitent des de 1975 fins a principi dels vuitanta. A l'actualitat és l'Ajuntament, amb un grup de joves i altres representants, qui organitza el carnaval, les festes majors, diada de Reis... però les quines del Nadal són portades per la junta del futbol. Des de 1999 apleguen nombrós públic al local del Centre Agrícola Social.

L'Associació de Pares i Mares de l'escola es constituí l'any 1980 i és, de moment, l'entitat de creació més recent.

ELS PRIMERS 30 ANYS DEL SEGLE XX

27

*Carretera de Fortià
a Riumors.*

68

L'any 1900, la distribució de cases i habitants de Fortià per nuclis de població era de 95 edificis al cap del municipi, amb 427 habitants, i Fortianell, amb 8 edificis i 43 habitants. D'aquests 470 habitants, només 172 sabien llegir i escriure; i, segons aquest mateix cens, 248 eren homes i 222, dones. L'any 1930, el poble ja passà a tenir 564 habitants.

Fortià en aquest període experimentà pocs canvis tant en l'aspecte urbanístic com d'equipaments. L'Ajuntament continuà ocupant el pis superior de la sagristia com a casa de la vila. Sorgiren, però, alguns projectes que generalment no arribaren a prosperar, entre

aquests, la construcció de l'edifici de les escoles de l'any 1922 o el projecte de construcció del ferrocarril de la Guardiola a Roses de l'any 1928, que travessava el terme de Fortià. També és cert que es feren algunes obres importants, com la instal·lació de l'enllumenat elèctric l'any 1922 i el telèfon l'any 1923.

Segons sembla, les condicions sanitàries i higièniques dels carrers de Fortià en aquests anys no foren les més adequades perquè l'any 1904 l'Ajuntament ordenà a tots els veïns que tapessin els forats de les aigüeres que desguassaven directament al carrer per evitar la formació de basses d'aigües residuals. L'any 1916

l'Ajuntament va prohibir definitivament aquesta pràctica amb un ban. L'any 1923, el Ple de l'Ajuntament acordà habilitar la part posterior de la casa amb el núm. 12 del carrer Unió, propietat de Jaume Colomer, com a escorxador municipal per evitar que es fessin les matances d'animals al mig dels carrers.

La manca de camins i el mal estat dels existents fou objecte de preocupació per part de les autoritats municipals. L'any 1909 s'acordà la reparació del

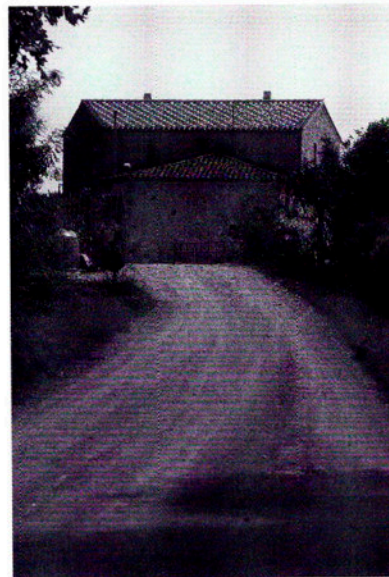
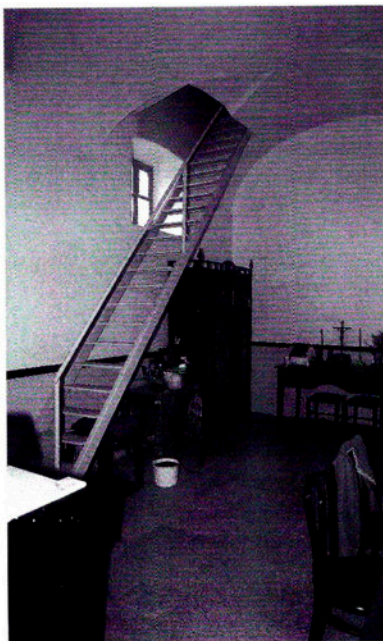
camí de Fortià a Sant Cels; i l'any 1916, la reparació i millora del camí veïnal de Fortià a Riumors (declarat d'utilitat pública l'any 1918).

L'any 1910, s'iniciaren els primers passos per a la construcció de la carretera que de Fortià comunica amb la carretera general de Besalú a Roses per Vila-sacra. Aquest nou vial no entrà en servei fins a l'any 1924. Per a la seva construcció s'hagué de recórrer a l'expropiació forçosa dels terrenys, tot i que alguns propietaris, com els Còdol, els Estrada, els Batlle i els Illa, els cediren de manera gratuïta. Per a la seva construcció l'Ajuntament sol·licità l'any 1919 una ajuda a l'Estat i a la Diputació de Girona.

Paral·lelament a la construcció d'aquesta nova carretera, l'Ajuntament inicià també l'any 1912 els tràmits per a la construcció del vial que de Fortià comunica amb la carretera general de Besalú a Roses per Castelló d'Empúries, que no entrà en funcionament fins a l'any 1914. El projecte s'encarregà al perit agrònom figuerenc Antoni Papell i Camps; l'obra va costar un total de 4.835,80 pessetes.

Del temps de la Dictadura de Primo de Rivera s'han conservat dues actes de destitució dels

membres de l'Ajuntament. El 4 d'octubre de 1923, just un mes després de l'arribada al poder de Primo de Rivera, es presentà a la casa de la vila de Fortià el comandant de la Guàrdia Civil de Sant Pere Pescador per destituir l'Ajuntament, integrat per l'alcalde Salvi Tibau i pels regidors Salvador Cabrafiga, Joan Basi, Pere Puig, Josep Nicolau i Josep Pagés. Foren substituïts pels membres de la Junta Local d'Associats: Salvador Soler – escollit nou alcalde-, Miquel Prats, Miquel Budó, Joan Gelabert i Sebastià Busquets.

*Camí de Fortià
a Sant Cels .*

Cinc mesos després, el 7 d'abril de 1924, aquest consistori fou destituït per l'ordre del delegat governatiu de Figueres, de data sis d'abril, i substituït per un nou ajuntament integrat per Josep Feliu, Florenci Vidal, Josep Ferrer, Esteve Solà, Tomàs Pla –escollit nou alcalde- i Antoni Tibau.

*L'Ajuntament ocupava un pis
construït a sobre de la sagristia
com a casa de la Vila.*

EL CENTRE AGRÍCOLA SOCIAL DE FORTIÀ

28

70

A començament del segle XX, i d'acord amb la Llei de 1906, es varen constituir un nombre important de sindicats agrícoles a Catalunya. A Fortià ja a l'any 1920 en funcionava un, segons Ferrer i Gironès. Però fou en arribar la II República quan el cooperativisme agrari va prendre molta embranzida.

Els estatuts del Centre Agrícola Social de Fortià, datats l'any 1931, tenen com a finalitat primera la defensa i la millora de les necessitats i aspiracions dels homes del camp, amb la vetlla dels contractes agraris dels associats en contra de desnonaments arbitraris i la defensa del repartiment de terres entre els camperols. Era regit per una junta integrada

per vuit membres electes cada dos anys. La primera junta provisional fou presidida per Miquel Pla i els presidents, ja elegits per votació, foren: Josep Jofra i Fajol 1931- 1933, 1934-1935, Joan Cabrafiga i Solà 1933-1934, Josep Jacomet i Falgarona 1935-1936, Florenci Vidal i Brugués 1937 i Salvador Cabrafiga i Solà 1937.

Adquiriren ja l'any 1931 un solar a l'Era d'en Camperol per 1.080 pessetes i pagaren, en terminis, la construcció de l'edifici, obra del constructor de Figueres Joaquim Camps i Rigau per 10.300 pessetes, amb l'esforç de tots els afiliats, els quals col·laboraren físicament en les tragines dels materials i en l'obertura dels fonaments. La col·laboració dels

Construït per la gent del poble, és una típica construcció dels anys trenta, bé que remodelada.

afiliats fou realment important ja que una forta ventada el desembre de 1931 tirà a terra l'edifici quasi acabat, de manera que es va haver de tornar a aixecar.

El primer any d'entrada en funcionament aprovaren unànimement en assemblea l'emissió de 15.000 pessetes de deute en accions de 50 pessetes cadascuna amb un interès del 4 % anual, que s'havien de començar a pagar l'any 1936, per poder iniciar les primeres activitats, l'estatge social i afrontar les primeres despeses.

L'any 1933 s'aprovaren els estatuts de la Secció de Socors Mutus dins del Centre Agrícola Social de Fortià per poder socórrer els socis en cas de malaltia, tant amb l'assistència d'un metge i medecines com econòmicament amb el cobrament d'un subsidi diari, amb excepció de les baixes laborals ocasionades per "baralles, vicis i instints semblants", com recull l'article primer. S'havia de tenir bona salut en el moment d'inscriure's. Signaren 59 socis l'aprovació d'aquests estatuts, majoria més que absoluta. Feia de president Joan Cabrafiga i de secretari Aureli Sala.

El llibre d'actes recull les activitats desenvolupades, totes elles amb un bon esperit assembleista. Algunes activitats portades a terme es concretaren en l'assistència a assemblees de sindicats de Banyoles i Figueres (1933); la coordinació entre tots per poder vendre la producció de cebes a fora (1934); l'ingrés a la UGT com a central sindical (1936). Disposava de caixa de crèdit amb la finalitat d'atorgar préstecs avantatjosos als petits pagesos, segons Ferrer i Gironès.

Organitzaren sessions de ball tots els diumenges al local social amenitzades amb la música d'un piano amb maneta i després amb una radiogramola.

Miquel Pla i Coll

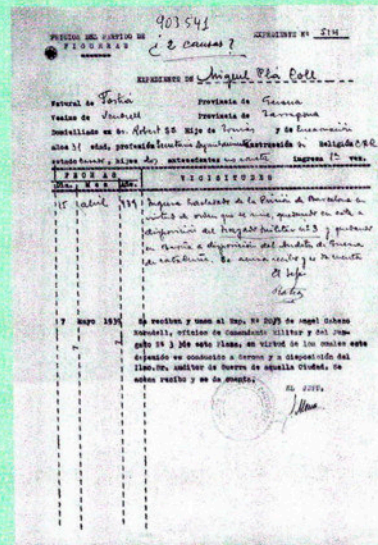
Lluitador pels drets dels pagesos d'ERC a la CNT. President de l'alcaldia i impulsor de la Joventut Republicana de Fortià en proclamar-se la República. Fou membre fundador de la ASA (Acció Social Agrària) en representació de Fortià, vocal de la seva primera junta directiva i firmant del manifest per retenir la meitat de la renda pactada amb els propietaris (agost 1932). Candidat de l'Esquerra Federal Agrària Obrera al Parlament de Catalunya en les eleccions del 20 de novembre de 1932, encara que seria substituït després de la victòria del Front d'Esquerres el febrer del 1936.

Era secretari de l'Ajuntament de Sant Pere Pescador en esclatar la revolució. Autor d'un informe sobre la col·lectivitat d'Empori, en què, junt amb Miquel Saló, va representar als 300 afiliats del sindicat cenetista de Sant Pere Pescador.

També disposaven del servei de cafè i begudes.

Els socis fundadors foren 52, però aviat el nombre de caps de casa afiliats superaren la setantena. La quota mensual a abonar era d'una pesseta.

L'última acta del Centre Agrícola Social de Fortià conservada porta

Fitxa d'entrada a la presó de Figueres de Miquel Pla.

Condemnat a mort el 13 de maig de 1939, fou executat a Girona a les cinc del matí del 12 d'agost d'aquell any.

data del juny de 1937. Fou incautat el 1939 per la Falange i espoliat dels seus béns, atesa la col·laboració amb les institucions republicanes i el seu marcat caràcter col·lectivista. El 1956 va passar a la *Hermanidad Sindical de Labradores i Ganaderos*, i amb un altre decret, de 1976, va ser assignat a l'AISS. L'any 1994 va passar a ser propietat municipal.

LA SEGONA REPÚBLICA (1931-1936)

29

*L'escola "Teresa de Pellejà",
fou l'obra principal
de l'etapa republicana.*

72

El dimarts dia 14 d'abril de 1931, Francesc Macià va proclamar des del balcó del Palau de la Generalitat de Barcelona la República Catalana. Aquell mateix dia a dos quarts d'onze de la nit, i convocats pel polític castelloní Josep Bordas de la Cuesta, una comissió d'aquest poble es va dirigir a Castelló d'Empúries. Tot seguit la comissió, acompanyada d'un nodrit grup de castellonins i de la cobla Els Rossinyols, es dirigiren altra vegada cap a Fortià, on es formà una manifestació que a toc de *La Marsellesa* va recórrer els carrers del poble fins a arribar a la casa de la vila.

A la casa de la vila es constituí la Junta de Defensa de la

República que provisionalment s'havia de fer amb el control efectiu del poder a l'Ajuntament. Després d'una votació celebrada entre tots els presents es va nomenar president i alcalde Miquel Pla; vicepresident i primer tinent alcalde, Joan Cabrafiga; tresorer, Joaquim Oliveres; i vocals i consellers, Aureli Sala, Miquel Mas, Joan Jofre, Miquel Bolasell, Josep Gelabert i Ramon Subirà.

El 23 d'abril de 1931 la nova junta va acordar procedir al nomenament dels consellers electes sorgits de les eleccions del dia 12 d'abril i a la constitució del nou Ajuntament republicà, que va quedar integrat pels següents membres: Tomàs

Pla (alcalde), Joan Moret (tinent alcalde), Esteve Cabrafiga, Antoni Brugués, Esteve Sala, Josep Feliu i Ignasi Gou.

Entre els acords més immediats que va prendre el nou consistori, dies després de la seva constitució, hi trobem el d'anomenar l'única plaça existent al nucli urbà, "de la República" i la col·locació d'un rètol identificatiu en un lloc ben visible. El mes de maig, l'Ajuntament va acordar adherir-se al prec tramès pel president de la Generalitat per a l'aprovació de l'Estatut d'Autonomia.

El sis d'octubre de 1934, Lluís Companys va proclamar l'Estat. El fracàs del moviment va comportar la detenció del govern de la Generalitat, que va ésser jutjat i condemnat a trenta anys de presó, la suspensió de l'Estatut d'Autonomia i de nombrosos ajuntaments catalans.

Catorze dies després dels fets dels sis d'octubre, l'Ajuntament de Fortià va acordar acatar les ordres del nou règim i de les seves institucions, alhora que varen mostrar la seva més ferma adhesió al govern i a les seves autoritats. Dos dies després, una comissió formada per l'alcalde Joan Cabrafiga i el secretari Miquel Pla es

traslladaren a Girona a trametre personalment al comissari de la Generalitat i tinent coronel Jesús Masia l'adhesió de la corporació de Fortià al president de la Generalitat i al general Batet.

El dia 23 d'octubre, per ordre de l'autoritat militar, el sergent de la Guàrdia Civil del lloc de Castelló d'Empúries va procedir a la destitució de l'Ajuntament i va nomenar alcalde gestor Josep Planella.

El dia 30 d'octubre de 1934 es va constituir el nou Ajuntament, presidit pel recentment nomenat alcalde gestor. Entre els acords adoptats en aquesta sessió hi trobem la destitució del càrrec

*Ramon Bordas
de la Cuesta.*

73

de secretari de la corporació, Miquel Pla, i la seva substitució per Joan Simon, veí de Riumors. Miquel Pla no es va tornar a incorporar a la secretaria de Fortià fins el febrer de 1936, amb la reposició dels membres de l'Ajuntament destituït.

*La plaça de l'Empordà
s'inagurà dins dels actes
de la festa de Sta. Quitèria
de l'any 1934.*

LA GUERRA CIVIL

30

A Fortianell s'instal·là la colònia de nens refugiats.

74

Els primers dies posteriors a l'aixecament militar contra la legalitat republicana a Fortià es creà un ambient revolucionari entre alguns elements radicals vinguts de fora. Es feren importants destrosses a l'església, que ocasionaren la destrucció de l'altar major i de diverses imatges religioses. També per aquestes dates, es feren les primeres espoliacions de finques agrícoles i de locals per part del recent creat comitè antifeixista. Entre els locals espoliats trobem el de l'església, la granja-escola de Fortianell i la rectoria. Aquest darrer local l'any 1937 fou cedit per l'Ajuntament a la delegació local de la Unió de Rabassaires.

A finals de juny de 1936, davant de la situació d'atur que patien moltes famílies del municipi a causa de la guerra, es reuní una comissió integrada per Jaume Cairó i Sanchs en qualitat de delegat del Comissari de la Generalitat a Girona, i Josep Jofra, Florenci Vidal, Pere Puig i Joaquim Vicens, a l'efecte de repartir quasi setze vessanes de terra propietat de Carles Casades de Còdol i que, segons consta a l'acta, havia cedit voluntàriament. En total es repartiren set lots de dues vessanes i un lot d'una vessana amb vuitanta-sis cèntims entre els següents veïns: Salvador Carrion, J. Busquets, M. Bolasell, B. Cabrafiga, J. Condom, V. Colomer, S. Cabrafiga, M. Mas, B. Ribas, R.

Subirà, S. Vilanova, R. Bosch, A. Xarles, Planella, Castanyer i Josep Gironella. Sis mesos més tard l'Ajuntament acordà facilitar la sembra d'aquestes terres entregant el blat de sement en préstec a retornar-ne la quantitat un cop recollida la collita.

A principi de setembre del 1936, Baldomer Margenat i Masmitjà, germà de les Escoles Cristianes instal·lades a Fortianell, fou assassinat a Orriols pel sol fet de ser religiós.

El comitè antifeixista de Fortià fou dissolt per decret de la Generalitat el mes d'octubre de 1936. Durant el seu període d'activitat recollí per recaptacions, venda de moresc, palla, blat i fems de les finques incautades la quantitat de 48.884 pessetes, quantitat que després de la seva dissolució entregà a l'Ajuntament. D'aquest fons, l'Ajuntament n'utilitzà 12.000 per a la reparació i millora del local del Centre.

En un primer moment, la guerra es visqué com una cosa llunyana, però a mesura que s'anava mobilitzant més jovent, la gent se n'adonà de la gravetat de la situació. L'any 1938 calgué renovar el consistori perquè la majoria dels

seus membres havien estat mobilitzats per ser incorporats, uns a Obres i Fortificacions, i els altres a l'exèrcit de la República. Durant la guerra, el conflicte bèl·lic es féu notar a la població, d'una banda, amb el control dels recursos per part de l'Ajuntament, sobretot de bestiar i de productes del camp, i de l'altra amb l'acolliment de refugiats. L'any 1937, l'Ajuntament acordà la construcció d'una cooperativa de queviures per garantir el repartiment equitatiu dels proveïments entre els habitants de Fortià.

La finca de la granja escola de Fortianell, requisada a Lluís Estrada, acollí des de començament de la guerra una important colònia de refugiats

L'any 1938, Fortià acollí la jornada comarcal de lluita contra el feixisme.

75

Llista de combatents fortianencs morts a la Guerra Civil

	<i>EDAT</i>	<i>LLOC DE LA MORT</i>
Amiel Nicolau, Joan	32	Front de Lleida
Cabrafiga Palol, Lleonart	—	Belchite (Saragossa)
Calsat Frare, Ramon	31	Front de Terol
Fàbrega Margarits, Ferran	—	—
Gelabert Colomer, Constanç	—	La Faterella (Terra Alta)
Joan "Mateuet"	—	—
Jordà Amiel, Rafael	21	Clínica militar d'Olot
Llorens Condom, Silveri	18	Front de l'Ebre
Molas Vidal, Enric	35	Front de l'Ebre
Sala Vilà, Jaume	35	La Granadella (les Garrigues)

Font: Jordi Oliva i Llorens - Diari *El Punt*, 19 de juliol de 1996.

de Madrid, Toledo i Santander. Compartiren l'edifici tant els refugiats procedents de les ciutats com les anomenades colònies de nens. Tenim notícies de l'arribada a aquesta finca, a mitjan mes d'octubre de 1936, de 30 nens de Santander procedents de Figueres.

L'any 1938, ja a les acaballes de la guerra, Fortià acollí els actes de la jornada de lluita contra el feixisme del primer de maig que organitzà la delegació de Figueres de les Brigades Internacionals.

Amb motiu de la declaració de l'aixecament militar contra la República, el 18 de juliol de 1936, la conselleria de Governació de la Generalitat de Catalunya decretà la destitució dels regidors no inclosos en les llistes de partits integrants del Front d'Esquerres. En aplicació d'aquest decret de la Generalitat, de 22 de juliol de 1936, el 8 d'agost foren destituïts dels seus càrrecs Josep Via i Prats i Salvador Planas i Solà. Els substituïren dos suplents de la llista del Centre Republicà Federal, Ramon Subirà i Tell i Vicenç Colomer Casamitjana. A partir del 8 d'agost i fins al 13 d'octubre formaren part de l'Ajuntament l'alcalde, Joan Cabrafiga i Solà, i els regidors Josep Jacomet i Falgarona, Carmel Colls i Amiel, Ramon Subirà i Tell, Joaquim Gifreu i Colomer i Vicenç Colomer i Casamitjana.

Paral·lelament a la aplicació del decret de la Generalitat de 22 de juliol, es creà a Fortià el Comitè de Milícies Antifeixistes, format per representants dels sindicats i del Front d'Esquerres. La Generalitat decretà la dissolució dels comitès el 9 d'octubre de 1936 i establí la reorganització dels ajuntaments amb els representants de tots els partits i sindicats del Front d'Esquerres de Catalunya.

Arran d'això, el 20 d'octubre de 1936, es constituí un nou ajuntament integrat per Jaume Serra i Frara, Josep Raverter i Saurí i Joaquim Noguera i Moret en representació de la CNT i Aureli Sala Cabrafiga i Fidel Vidal Sala en representació del PSUC. La manca de representants d'ERC, del POUM, d'Acció Catalana Republicana i d'Unió de Rabassaires obligà a ampliar el Consell amb dos membres més extrets de les files de la CNT (Ramon Condom Bolasell) i del PSUC (Julià Fàbrega i Isach). Fou escollit alcalde Jaume Serra i Frara, de la CNT.

CIUTADANS!

El vot és l'instrument de la sobirania popular.

Amb el Carnet les eleccions seran la sincera expressió de la voluntat del poble.

Cartell de les eleccions de l'any 1936.

El 26 d'octubre, l'acta de constitució fou revocada perquè Aureli Sala i Cabrafiga i Fidel Vidal i Sala no havien rebut la corresponent autorització de les seves seccions per formar part del Consell. Aquest mateix dia es constituí el nou ajuntament, integrat per Jaume Serra i Frara, Josep Reverter i Saurí, Ramon Condom i Bolasell, en representació de la CNT; Benvingut Colls i Pujol, Lluís Amiel i Grau, Miquel Mas i Bolasell per ERC; Lluís Subirà i Vergés i Esteve Llorens i Malla pel PSUC; Joan Jofre i Bonaset i Joaquim Gifreu i Colomer per la UGT; i Miquel Bolasell i Fàbrega pel POUM. Fou escollit alcalde Miquel Bolasell i Fàbrega, del POUM.

Aquest consistori exercí fins al 28 de gener de 1937, data en què es formà un nou ajuntament amb la representació de tots els partits i sindicats obrers, i amb el nombre de consellers establerts per la Conselleria de Governació de la Generalitat de Catalunya en el decret

d'octubre de 1936, amb l'excepció de l'Acció Catalana Republicana perquè no hi havia a Fortià cap representant d'aquest partit.

Formaren part d'aquest ajuntament: Ramon Condom i Bolasell, Jofre Raverter i Sauri, i Jaume Serra i Frara en representació de la CNT; Benvingut Colls i Pujol, Miquel Mas i Bolasell, i Joan Jofra i Bonaset per ERC; Esteve Llorens i Malla, i Lluís Subirà i Vergés pel PSUC; Joan Mas i Bolasell per la Unió de Rabassaires; i Miquel Bolasell i Fàbrega pel POUM. Fou escollit alcalde Miquel Bolasell i Fàbrega, del POUM.

El 8 d'octubre de 1937, la Generalitat decretà la constitució de nous ajuntaments amb la exclusió dels representants del POUM. El dia 27 d'octubre, Miquel Bolasell i Fàbrega, representant d'aquest partit al Consell Municipal de Fortià, va cessar en el seu càrrec de conseller i d'alcalde. Tres dies més tard, Bolasell s'incorporà de nou al Consell en representació de la Unió de Rabassaires, adherida a ERC.

El dia 30 d'octubre, l'Ajuntament quedà constituït en la següent proporció: Ramon Condom i Bolasell, Jofre Raverter i Sauri, i Jaume Serra i Frara en representació de la CNT; Benvingut Colls i Pujol, Miquel Mas i Bolasell, i Joan Jofra i Bonaset per ERC; Esteve Llorens i Malla, i Lluís Subirà i Vergés pel PSUC; Joan Mas i Bolasell, i Miquel Bolasell i Fàbrega per la Unió de Rabassaires. Fou escollit alcalde Miquel Bolasell i Fàbrega, en representació de la Unió de Rabassaires.

A principis de l'estiu de 1938, molts dels regidors foren mobilitzats i els càrrecs municipals restaren vacants. En vista de les negatives del PSUC i de la CNT de designar nous representants per al Consell a causa de la manca de components menors de 45 anys, s'acordà constituir

l'Ajuntament seguint les normes establertes en el decret de la Generalitat de data 8 d'octubre de 1937 amb les representacions de les següents entitats: Josep Jofre i Fajol, i Carmel Colls i Amiel per ERC; Amadeu Frigola i Bragulat, Florenci Vidal i Brugués per la Unió de Rabassaires; Lluís Subirà i Vergés i Ramon Condom i Nicolau pel Front Popular. Fou escollit alcalde Lluís Subirà i Vergés.

Josep Via en una imatge de l'època.

LA POSTGUERRA

31

*Processó de la Santa Missió
de l'any 1953 al seu pas
per Fortià.*

78

L'entrada de les tropes nacionals a Fortià s'esdevingué el 9 de febrer de 1939. La primera mesura que adoptà el nou règim fou la constitució de l'Ajuntament provisional presidit per Josep Baldoyra, que exercí fins al mes de juliol. Integraren la comissió gestora, a més del mencionat alcalde, els regidors: Josep Feliu, Josep Via, Josep Nicolau i Salvi Tibau.

A finals del mes d'abril, es constituí la delegació local de les FET i de les JONS de Fortià. Es varen nomenar com a membres de la primera junta Dalmir Carbó, Joaquim Badosa, Jaume Busquets, Josep Pagès, Antoni Tibau i Pere Bolasell. El 31 de maig es presentà a

l'Ajuntament una representació militar que procedí a la depuració de diferents veïns del poble en relació a les seves actuacions i responsabilitats durant l'etapa republicana.

El 21 de juliol, l'alcalde i el secretari es feren càrrec del trasllat fins a Girona de dos nens menors d'edat d'un dels grups que havien arribat a Fortià refugiats durant la guerra, i que un cop acabada aquesta encara restaven al municipi. A l'endemà es constituí el primer Ajuntament de l'etapa franquista, que fou presidit per Salvi Brugués, i que exercí fins a principi de l'any 1940. El succeïren en el càrrec Teodor Feliu (1940-1941) i Conrad Planas (1941-1949).

El mes de setembre de 1939, l'Ajuntament expropià el Centre Agrícola Social per la seva vinculació amb el Front Popular. Sis mesos més tard, la delegació local de la Central Nacionalista Sindicalista va prendre possessió del mencionat edifici amb la presència a l'acte del delegat comarcal de Figueres, Narcís Vidal Sastreguer.

Pel que fa a les execucions, els empresonaments i la repressió, alguns veïns de Fortià en patiren les conseqüències més directes. En dos anys -1939 i 1940-

EL FRANQUISME

32

Inauguració de l'edifici de l'Ajuntament el 22 de maig de 1953, en presència del governador, Luis Mazo.

80

Entre els anys 1949 i 1975 se succeïren en l'alcaldia de Fortià Salvi Tibau (1949-1958), Josep Turias (1958-1967) i Josep Prats (1967-1976). Al llarg d'aquests anys es feren alguns esforços per a millorar les infraestructures, serveis i equipaments del municipi.

En el capítol d'obres destaca la construcció de l'edifici destinat a l'Ajuntament i Jutjat de Pau, tot i que les primeres gestions per traslladar l'Ajuntament de les antigues dependències del pis de sobre la sagristia s'iniciaren l'any 1943, quan el Ple acordà la construcció d'una nova casa de la vila. No fou fins l'any 1949 que es decidí la construcció de l'edifici a l'est de l'actual plaça de Catalunya. L'any següent, el

veí de Fortià Josep Batlle i Rovirola cedí a l'Ajuntament part d'un solar de la seva propietat situat al costat del terreny on s'havia d'ubicar la futura casa de la vila per a un millor emplaçament de l'edifici.

A principi de l'any 1951 encara no s'havien iniciat les obres. El mes de setembre d'aquest mateix any, Carles Casades de Còdol va fer una aportació a l'Ajuntament de 10.000 pessetes per a les obres de construcció del nou edifici municipal. L'octubre de l'any 1952, va sortir a subhasta l'obra de construcció de la nova casa de la vila amb un pressupost de 37.617 pessetes, segons el projecte redactat per l'arquitecte municipal Claudi Díaz. La subhasta la va guanyar

el constructor local Alfons Iter López per la quantitat de 37.430 pessetes.

A principi del mes d'abril de 1953, la planta baixa on s'havia previst la ubicació de les oficines municipals ja estava disponible per a la seva utilització. El 22 de maig d'aquest mateix any, i durant els actes de la festa de Santa Quitèria, s'inagurà el nou edifici amb la presència del governador civil de la província.

El primer pas per a la urbanització de l'actual plaça de Catalunya s'inicià a principi de

l'any 1956 amb la construcció del mur de contenció del Rec de les Campanes. A final d'aquell mateix any s'acordà la construcció d'unes voreres al voltant del nou ajuntament i d'un jardí a un dels laterals. L'any 1967, es realitzaren els treballs d'urbanització de la resta de la plaça, segons projecte de l'arquitecte Ricard Giralt i Casadesús. I també entre els anys 1965 i 1967 es realitzaren les obres de la primera fase de pavimentació dels carrers de la població.

Rebuda d'autoritats amb motiu de la inauguració del nou Ajuntament.

L'any 1962, l'Ajuntament sol·licità una ajuda per condicionar la carretera de Fortià a Vila-sacra en el punt conegut amb el nom del Pont dels Burros, perquè en època de pluges aquest vial quedava totalment inundat en un tram de 200 metres, ja que la

carretera era més baixa de nivell que les cunetes i el rec de Fonalledes.

L'any 1963, Fortià va participar en la *III Campaña de Embellecimiento de los pueblos rurales*, organitzada per la

Jefatura Provincial del Movimiento amb l'objecte de millorar l'aspecte de petits pobles de pagès de menys de 500 habitants. Per trobar propostes, l'Ajuntament va organitzar una reunió extraordinària amb els mestres, el capellà, el president de la *Hermandad* i d'altres persones destacades del poble. Entre les millors proposades s'acordà la col·locació d'un portal de ferro i una tel·la metàl·lica a la tanca del pati de l'escoles, i enblanquinar l'edifici escolar.

**La Jefatura Provincial del Movimiento de Gerona, al promover la
III CAMPAÑA DE EMBELLECIMIENTO DE PUEBLOS RURALES...**

ha pretendido la anulación de:

las enconadas ambiciones particulares
el excesivo interés por lo personal
las habladurias demagógicas
el aislamiento espiritual
las caciquerías

estimulando la labor de:

ayuntamientos
hermandades sindicales
vecindario
centros de enseñanza
empresarios y comerciantes modestos
pequeños propietarios

Díptic de la Campaña en què va participar Fortià l'any 1963.

Us presentem els resultats d'algunes de les convocatòries electorals, en concret des de l'entrada de la democràcia. La majoria han estat guanyades pels socialistes en el cas de municipals, i per CiU i PSC-PSOE, amb resultats similars, les del Parlament de Catalunya i espanyoles. El cens electoral ha oscil·lat entre els 347 votants de l'any 1979 fins als 454 de l'última convocatòria electoral municipal. La mitjana de l'abstenció és de l'entorn del 25,6 %.

ELECCIONS MUNICIPALS

Partit	1979	1983	1987	1991	1995	1999
Independents	39 (11,2 %)	—	—	—	—	—
CC-UCD149	(42,9 %)	—	—	—	—	—
CiU	—	195 (49,3 %)	174 (44,7 %)	91 (26 %)	—	—
ERC	144 (41,4 %)	—	—	—	—	—
PSC-PSOE	—	150 (37,9 %)	177 (45,5 %)	251 (71,7 %)	217(87,8 %)	193
Cens	347	395	389	414	428	468
Votants	332 (95,6 %)	351 (88,8 %)	355 (91,2 %)	357 (86,2 %)	258 (60,2 %)	248
Abstenció	15 (4,3 %)	44 (11,1 %)	34 (8,7 %)	57 (13,7 %)	170 (39,7 %)	220

ELECCIONS AL PARLAMENT DE CATALUNYA

Partit	1980	1984	1988	1992	1995	1999
AP/PP	—	5 (1,6 %)	4 (1,4 %)	8 (2,8 %)	28(10,2 %)	13(4,5 %)
CiU	36(13,2 %)	162 (52,6 %)	142 (52 %)	131(47,2 %)	105(38,3 %)	130 (45,4 %)
UCD	114 (41,9 %)	—	—	—	—	—
CDS	—	—	18 (6,5 %)	—	—	—
ERC	32 (11,7 %)	8 (2,6 %)	4 (1,4 %)	23 (8,3 %)	38(13,8 %)	29 (10,1 %)
PSC-PSOE	46 (16,9 %)	114 (37 %)	87 (31,8 %)	92 (33,2 %)	86 (31,3 %)	99 (34,6 %)
PSUC-IC	33 (12,1 %)	6 (1,9 %)	12 (4,4 %)	10(3,6 %)	11(4 %)	5 (EUiA)
Altres	10	13	5	12	2	7
Cens	375	391	382	417	435	449
Votants	272 (72,5 %)	308 (78,7 %)	274 (71,7 %)	281 (67,3 %)	274(63 %)	289 64,3 %)
Abstenció	103 (27,4 %)	83 (21,2 %)	109 (28,2 %)	136 (32,6 %)	161(37 %)	160(35,6 %)

ELECCIONS ESPANYOLES

Partit	1977	1979	1982	1986
AP/PP	22 (6,5 %)	—	41 (13 %)	26 (6,3 %)
CiU	—	23 (6,1 %)	75 (23,8)	120 (29,1 %)
UCD	115 (33,8 %)	117 (31,5 %)	7 (2,2 %)	—
CDS	—	—	25 (7,9 %)	1 (0,24 %)
ERC	9 (2,6 %)	32 (8,6 %)	7 (2,2 %)	2 (0,48 %)
PSC-PSOE	31 (9,1 %)	58 (15,6 %)	128 (40,7 %)	115 (27,9 %)
PSUC/IC	46 (13,5 %)	32 (8,6 %)	11 (3,5 %)	3 (0,72 %)
Altres	65	16	18	20
Cens	340	371	380	411
Votants	291 (85,5 %)	280 (75,4 %)	314 (82,6 %)	289 (70,3 %)
Abstenció	49 (14,4 %)	91 (24,5 %)	66 (17,3 %)	122 (29,6 %)

	1989	1993	1996	2000
AP/PP	30 (10,1 %)	65 (21,1 %)	59 (18,4 %)	53 (20 %)
CiU	113 (38,3 %)	101 (32,7 %)	106 (33,1 %)	83 (31,3 %)
UCD	—	—	—	—
CDS	5 (1,6 %)	—	—	—
ERC	2 (0,6 %)	17 (5,5 %)	12 (3,7 %)	19 (7,17 %)
PSC-PSOE	117 (39,6 %)	102 (33,1 %)	119 (37,1 %)	87 (32,8 %)
PSUC/IC	7 (2,3 %)	7 (2,2 %)	14 (4,3 %)	7 (2,6 %)
Altres	18	7	4	13
Cens	405	421	435	454
Votants	297 (73,3 %)	311 (73,8 %)	321 (73,7 %)	268 (59 %)
Abstenció	108 (26,6 %)	110 (26,1 %)	114 (26,2 %)	186 (40,9 %)

Actual equip de govern municipal (esquerra a dreta): Moisès Vidal, Joan Mesas, Josep Sala, l'alcalde Joan Via, Josep Ramis, Albert Turrà i Ramon Tell.

EL CLUB ESPORTIU FORTIÀ

33

Imatge dels anys 20 presa a l'estany Robert.

84

Els orígens del futbol a Fortià s'han de cercar cap a final de la dècada dels anys vint, quan s'organitzava més d'un partit entre colles d'amics o entre pobles veïns més com a diversió que no pas competició, però, a principi de la dècada següent els partits, de manera més seriosa, ja eren de campionat i es jugaven a l'estany Robert. Es jugadors eren portats per un remolc, sense baranes, propietat d'en Gispert, i el viatge costava 15 cèntims per persona. D'aquesta primera etapa hi jugaven: els germans Via -que feien de porters-, Ramis, Rius, Feliu, Jofre, Prats, Gifreu, Carles Amiel...

Poc després d'acabada la guerra civil, l'any 1941, Joan

Llach i Tarrés, al front d'un grup d'afecionats, inscriu el club en la Federació. Successives juntes presidides per Miquel Vila i Salleres, Fidel Vidal i Sala, Josep Via i Prats, Jaume Busquets, Pere Busquets i Bolasell i Joan Via i Ferrer segueixen mantenint el club a empentes i rodolons, fins al darrer terç dels anys setanta, en què el club es desfà.

La junta presidida per Josep M. Tell i Poch, amb Pau Puig, Francesc Viñolas, Josep Sala, Ramon Tell, Miquel Ferrer, Josep Sala, Pere Ramis, Joan Maza i Josep Colls, amb en Bernard Recio com a entrenador i en Josep M. Manera com a massatgista, refunden el club, i s'integra al

Campionat d'Afeccionats, on romandrà fins la temporada 1984-85, que aconsegueix l'ascens a la Tercera Regional. Finalitza en un meritori tercer lloc. Encara que en més d'una ocasió ha sabut pujar a Segona Regional, no s'hi ha mantingut més d'una temporada.

Inauguraren un nou camp municipal d'esports el diumenge 17 de novembre de 1990, després de fer ús d'anteriors camps improvisats: un primer a l'estany Robert, per passar després a un camp de Fortianell i al camp d'en Bach, enfront de l'anterior, durant prop de quatre

Aspecte del camp del C.E. Fortià.

dècades. A més, també habilitaren diferents camps en parcel·les que eren de rostoll, fins inaugurar les magnífiques instal·lacions de la carretera de Riumors, a la sortida de Fortià.

Sempre ha estat tradicional jugar un partit la tarda del dia de la festa major amb equips de pobles veïns.

Han vestit la samarreta del Club Esportiu Fortià l'Isidre Sala, olímpic a Mèxic 68; l'Antoni Carbonell, més tard jugador de la Unió Esportiva Figueres i de l'Espanyol i l'Hércules a Primera Divisió; en Miquel Juncà jugador de Roses, Figueres, Banyoles i Palafrugell. Fins i tot en Pere Vilarrodà, en un amistós davant del Figueres, va jugar amb el C.E. Fortià.

El Club ha sabut crear una infraestructura de futbol base que, en la temporada 2000-01, encara que compta només amb un equip situat en Segona Regional, en total, mou cap a vint-i-cinc joves a partir dels divuit anys que practiquen aquest esport. Hi col·laboren jugadors de fora, és a dir, no tots són del poble, i sempre ha estat així; en especial en el cas del poble veí de Riumors, que

Imprès de la inauguració del nou camp de futbol el 1990

mai no ha tingut equip de futbol propi, però s'ha integrat al de Fortià. La massa social de l'entitat és de poc més de tres-cents socis l'any 2002. Actualment el president és Xavier Arnau Serrat i l'entrenador Xavier Arnau Serrat. Disposen de pàgina web pròpia amb l'adreça: www.ce-fortia.com.

Equip de la temporada 2001-02.

LA TRANSICIÓ I LA DEMOCRÀCIA

34

*Entre 1979 i 1983
es pavimentaren pràcticament
tots els carrers de Fortià.*

86

La mort del general Franco el novembre de 1975 va obrir una etapa d'importants canvis polítics que portaren el país cap a la democràcia. A Fortià, l'any 1976, Joan Ferrer i Tibau substituï Josep Prats i Causa en l'alcaldia. Ferrer continuà en el càrrec fins a principi del mes de març de 1979, quan renuncià per poder presentar-se a les primeres eleccions municipals democràtiques. El substituï provisionalment Salvador Sala i Aumer.

L'any 1977, el Ple aprovà la realització de la segona fase de les obres de pavimentació dels carrers de la localitat, amb un pressupost total de 3.054.960,20 pessetes, segons

projecte redactat per l'enginyer de camins, canals i ports Agustí Palau i Vaquero.

Les primeres eleccions municipals democràtiques d'ençà de la Guerra Civil se celebraren el 3 d'abril de 1979. Es presentaren a aquestes eleccions tres candidatures: la d'UCD-Centristes de Catalunya, encapçalada per Joan Ferrer i Tibau; la d'ERC-FNC, encapçalada per Josep Via i Ferrer, i la d'Independents per Fortià, encapçalada per Joan Arnau i Oliveras. Guanyà les eleccions la candidatura encapçalada per Joan Ferrer i Tibau.

Durant els anys 1979 i 1983 es portaren a terme diferents obres

entre les quals cal destacar la pavimentació de pràcticament tots els carrers del municipi, la urbanització de la plaça de l'Església i la instal·lació de l'enllumenat als sectors de la Vinya Gran, la Pera i carretera de Vila-sacra.

El primer ajuntament del període de la democràcia visqué moments d'incertesa a causa de les tensions polítiques creades entre els diversos grups municipals. A causa dels aldarulls que tingueren lloc en el Ple del dia 6 de maig de 1980, i que obligaren a suspendre la

sessió, l'equip de govern acordà celebrar les sessions a porta tancada. Aquest acord provocà que els representants municipals d'ERC-FNC deixessin d'assistir als plens.

A principi de juliol de 1980 renuncià al seu càrrec Miquel Jordà i Suñer, regidor en representació de la llista de la UCD-Centristes de Catalunya; que fou substituït per Lluís Serra i Subirà, de la mateixa candidatura. I a principis de setembre els tres representants d'ERC-FNC - Josep Via i Ferrer, Josep Sala i Oliveras, i Miquel Oliveras i Puigdevall - presentaren també la seva renúncia, i en aquest cas no foren substituïts perquè la resta de membres integrants d'aquesta candidatura també renunciaren a ocupar els càrrecs vacants.

L'any 1983 hi hagué noves eleccions municipals, en les quals es presentaren les candidatures de CIU, encapçalada per Lluís Serra i Subirà, i la del PSC-PSOE, encapçalada per Joan Via i Ferrer. Guanyà les eleccions la candidatura encapçalada per Lluís Serra i Subirà. Durant el seu mandat s'inicià la tramitació de les obres d'instal·lació de la xarxa de sanejament i pavimentació del carrer Canigó, i nuclis de la Pera i carretera de Vila-sacra.

A les eleccions de l'any 1987 es presentaren les candidatures de CIU, encapçalada per Joan Ferrer i Tibau, i la del PSC-PSOE, encapçalada per Joan Via i Ferrer. Sortí escollit alcalde Joan Via i Ferrer. Durant aquesta legislatura es tramità la cessió a l'ajuntament de l'edifici del

Carretera de Fortià a Vila-Sacra.

87

Centre propietat de la Cambra Agrícola Local, la compra dels terrenys de la zona esportiva i la redacció dels projectes d'ampliació del cementiri i del nou dispensari municipal. En el capítol d'obres destaquen la cobertura i canalització del Rec de les Campanes, l'endegament i protecció del Rec del Molí, la finalització de les obres de sanejament i pavimentació dels nuclis de la Pera i Pont Martí, i la construcció dels vestidors de la zona esportiva.

La Pera.

EL CONVENT DE LES CLARISSES

35

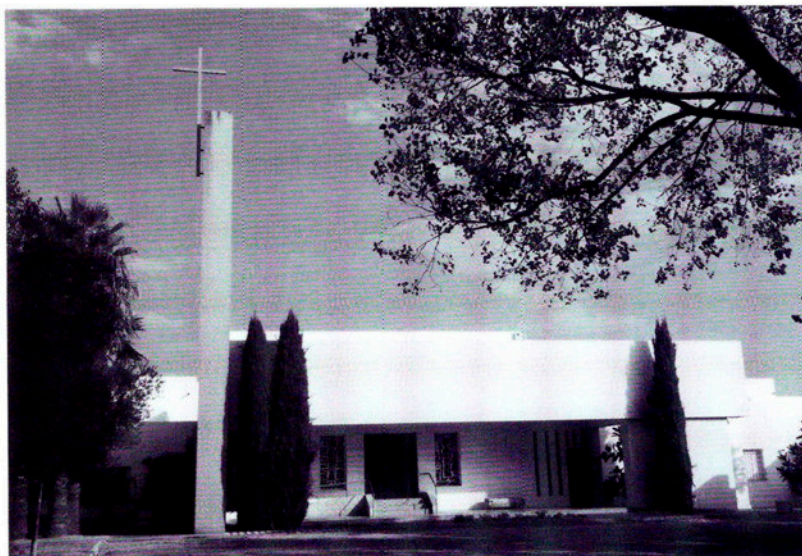
88

La història d'aquest monestir de Fortià és molt curta, ja que comença l'any 1973. Dos anys abans, la senyora Carme Nin, veïna de Castelló d'Empúries, n'havia cedit el terreny a les Clarisses. El mal estat del convent de Castelló, el cost elevat de les obres i la falta de vocacions aconsellaren arribar a un acord amb les monges del mateix orde de Figueres i construir un nou convent, que ocuparia la comunitat resultant de la fusió de les dues anteriors.

Aquesta congregació de religioses té unes arrels moltes fortes a l'Empordà ja que s'havia instal·lat, però, a Castelló d'Empúries al segle XIII (1267), on s'estigueren set segles, encara

que l'hagueren d'abandonar en diverses ocasions a causa de les guerres. Es desconeix on tenien ubicat el primer convent, que quedà arrasat cap a l'any 1655 per l'exèrcit francès. El segon es construí al carrer Carbonar. Les monges clarisses de la Divina Providència de Figueres, pel contrari, s'havien instal·lat a la capital altempordanesa durant els primers anys de la segona meitat del segle XIX, a la cruïlla dels carrers Santa Llogaia i González de Soto, on es dedicaren en especial a l'ensenyament.

El nou edifici, obra de l'arquitecte figuerenc Alexandre Bonaterra, es troba amb precisió a dos quilòmetres passat el poble de Vila-sacra, al costat esquerre de la carretera de Figueres a Roses.

*Església del convent
de Santa Clara, amb
el modern campanar.*

L'entrada està al peu de la carretera i ja a pocs metres es troba el portal d'accés.

El 15 de juny de 1973, tot i que l'edificació no estava acabada del tot, les religioses de Castelló -les germanes Agnès Armero, Francesca Goñi, Nativitat Jordana, Maria Eulàlia Monlleó, Remei Panella, Adelina Pujades, Teresa de Ros- i les de la Divina Providència de Figueres -Josepa Riembau, Florència Ruiz, Cèlia Fernández, Joana Chicote, Maria Mora, Anna Blancafort, Agustina Saiz i Clara Vidal- entraren al nou monestir. Solemnitzaren la fundació amb una missa concelebrada amb la presència

de tres pares franciscans i tres sacerdots seculars.

La propietat ocupa aproximadament uns 47.000 metres quadrats voltats per una tanca, i abasta camps de cultiu, una granja de 20.000 pollastres i el monestir. A part de tenir cura de l'aviram, porten un taller d'enquadernació i de planxat i emmidonat de roba blanca i roba d'esglésies, tasques que els porten de fora.

Una activitat complementària és la del servei d'hostatgeria. Diposen de set habitacions amb dotze llits que tenen sempre ocupats els mesos d'estiu i caps de setmana. L'única condició d'admissió és que els hostes respectin la norma de vida de les religioses. En l'actualitat la priora és sor Clara Vidal i Pagès que, en

compliment dels estatuts de l'orde, fou elegida per votació en una sessió extraordinària presidida pel bisbe de la diòcesi per temps d'un trienni. Formen la comunitat un total de nou religioses, la més jove de les quals és una germana mexicana. Han tingut acollit el bisbe emèrit de Sogorb-Castelló, monsenyor Josep M. Cases i Deordal des de 1996, fins que morí l'any passat. Nascut a Santa Eulàlia de Riuprimer fou sacerdot a Salt, la Bisbal i Girona, fins que el 1971 fou elegit bisbe de la diòcesi Sogorb-Castelló, a la comunitat valenciana. Fundà els Grups d'Oració i Amistat, estesos a dinou diòcesis d'Espanya i a diversos països d'Amèrica.

El 8 de desembre de 1993, festa de la Immaculada, va tenir lloc la solemne consagració de l'altar de l'església del monestir de

Imatge de Santa Clara, talla del segle XVI o XVII, que portaren del convent de Castelló d'Empúries.

89

Santa Clara de Fortià per part del vicari episcopal de l'Empordà, Mn. Enric Sala i Villegas, en commemoració del vuitè centenari del naixement de Santa Clara d'Assís (1193-1993).

Celebren misses els diumenges i festius a la una del migdia i diàriament a les set del vespre. Aquests resos comunitaris estan oberts a tothom que vulgui assistir-hi.

Aspecte de l'entrada principal amb aquest cuidat enjardinat.

FESTIVITATS I L'AGERMANAMENT

36

90

La festa major de Fortià se celebra el dies 7 i 8 de gener en honor dels seus sants, Sant Julià i Santa Basilissa. És una festa com la de gairebé tots els pobles, amb el seu ofici, les seves sardanes, concerts, festa per a infants... Quan s'escau en diada laborable és traslladada al cap de setmana més pròxim per tal de facilitar la participació de parents i amics que no viuen al poble.

Hi han actuat orquestres gironines com l'Orquestra Ritmos de Figueres (1955), Orquestra Gerunda (1992), La Principal de la Bisbal (1998), Orquestra Marimba (2000-01) i Amoga de Vidreres en moltes ocasions, i a vegades, han cantat havaneres Terra Endins

Rodolí de Festa

—D'ont vens Paper!

—Ja ho pots suposar,
c'è fer un bon sopar
barat i bé
en el Cafè Carbó.

—Que t'han dit
que vingus ton engriscat.

—De primer m'han portat
un vermut gelat,
olmejes moll fresques,
tot plegat quatre pessetes.
Un plat de vadello entonxonado
amb una salsa

que hi he fet lo gran «sucada».
Un plat d'ouca amb bolles
que me n'he llebat els morriquets.

Per postres, un «melocotó»
que era d'olló més bé.
Pa i vi a discreció,
una copa de moscatell de pom.

(olló sí que era miom)
Dance o, Pistoles,
tot plegat divuit pessetes.

Com que el sopar a onat bé,
he prats un café.

Café esport, especial,
(olló sí que es café natural)
i una copa de conyac,

tres pessetes tot plegat.

—Ja pots dir Paper!
que t'han fet un regal!

Si vols beure i menjar bé
ves a n'el Cafè Carbó.

(1990) i Els Pescadors de l'Escala (1989).

Tradicionalment, la festa sempre s'ha celebrat a la plaça de Catalunya, en un espai ampli, i ha estat organitzada per l'ajuntament mitjançant, fins fa pocs anys, la col·laboració d'una comissió de festes on podia participar tot aquell que ho volgués.

La notícia més reculada que hem documentat data de 1927, any en què s'instal·là una làmpara a la plaça tot coincidint amb la festa major. Però la informació sobre festivitats a Fortià més antiga de què disposem fou la celebració de la Festa de l'Arbre

Rodolí de festa d'Edelmiro Carbó i Tomàs, on feia propaganda del Cafè del Centre (1944).

l'any 1915, és a dir, el mateix any que el rei Alfons XIII l'havia declarada obligatòria per a tots els pobles de l'estat. Segons recullen les actes de l'ajuntament, una comissió especial organitzà la plantació de 21 plàtans al paratge Paradells, i un a la plaça. La diada acabà a la tarda amb repartiment de berenar entre la mainada.

No se celebrà durant els tres anys de la guerra civil, atès que els joves eren al front, però, en canvi, l'any 1937, l'escola va celebrar el dia primer de maig o dia del Treball.

L'altra festa local que se celebra és la diada de Sant Cels, el dia 28 de juliol, en honor al sant a qui havien dedicat una capella situada al paratge del mateix nom, però que actualment només ha quedat el topònim d'una finca rústica dita "La capella". Atès que té lloc a l'estiu, es poden fer tots els actes a l'aire lliure.

Les festivitats del calendari litúrgic sempre han estat presents, com a tots els pobles i viles del país. L'any 1864, segons diuen les actes de l'ajuntament, mossèn Josep Bosch demanà dos-cents rals

per a la celebració de la funció de la festa de Sant Julià, però el consistori acordà que, com cada any, només en pagaria noranta-sis, els quals el capellà no va voler cobrar.

Les actes de l'ajuntament recullen també com l'any 1924 assistí la corporació municipal a la processó del Corpus amb l'acompanyament del Santíssim Sagrament per la població.

Unes ordenances municipals conservades de principis del segle XX prohibeixen cantar amb música pels carrers després de les onze de la nit, excepte les revetlles de Sant Joan, Sant Pere, Nadal i altres dies que se'n tingui costum (art. 110). També recullen la prohibició d'anar amb màscares o amb la cara coberta, excepte el dia de Carnestoltes, que era permès, però *"no se permitirán disfraces que imitan trages de magistratura, religión, orden militar ni uniformes de los que están concedidos a determinada clase"*.

Actes d'agermanament amb Terraube.

Fins als anys 50, el jovent de Fortià cantava goigs i caramelles pels carrers del poble, amb la música d'acordió de Pere Puig, i la gent els obsequiava amb ous i diners.

En la sessió del 21 de juny del 1990 l'ajuntament aprovà per unanimitat l'agermanament, o *jumelage*, amb el municipi de Terraude, pertanyent al departament de Gers (França). El mes de febrer següent una representació municipal fortianenca, que sumava una cinquantena, i encapçalats per l'alcalde Joan Via, va visitar el poble de Terraude, fet que fou correspost a finals d'abril, en què els de Terraude tornaren la visita.

Els actes oficials d'agermanament tingueren lloc a Fortià durant la festa major d'estiu, i a Terraude durant un cap de setmana del mes de setembre. Des de llavors, Fortià rep, el cap de setmana de la festa de Sant Cels, una comissió

Programa de teatre de 1942 amb la representació de la sarsuela La del Soto del Parral.

que s'hi desplaça i que, en nombroses ocasions, és acollida en cases particulars.

El compromís d'agermanament té la intenció de fomentar l'amistat entre els dos pobles a través de les bones relacions humanes, culturals i esportives, alhora que contribueix al desenvolupament d'una Europa unida amb un esperit de llibertat i pau.

Terraube és un poble de poc menys de 500 habitants, dedicat majoritàriament, igual que a Fortià, a l'agricultura. El nucli urbà conserva encara les antigues muralles, a més d'un bonic castell.

L'alumnat del CEIP Teresa de Pallejà de Fortià (2002).

92

Si donem una ullada només a les dues últimes dècades del segle XX, el que més destacaria serien les millores urbanístiques i d'infraestructura, en general, realitzades a Fortià.

D'entrada compta amb dues noves urbanitzacions que facilitaren l'arribada i empadronament de nous veïns des dels anys 60. La Pera i Pont Martí estan situades abans d'entrar al nucli urbà des de la carretera GI V- 6212 venint de Vila-sacra. L'expresident de la Generalitat Josep Tarradellas havia d'inaugurar l'any 1988 la plaça que porta el seu nom -on hi havia hagut l'antic cementiri-, però no hi pogué assistir per malaltia i poc després morí.

L'any 1989 s'aprovà la urbanització del Camp de l'Església, amb 24 noves parcel·les destinades a habitatges unifamiliars. També es pavimentaren els carrers, es cobrí el rec de les Campanes i es pogué substituir l'antic rellotge del campanar per un nou equip de sonorització electrònic.

L'any següent es construí un pont nou a la carretera de Sant Cels per evitar inundacions en cas d'aiguats. Es plantaren dos-cents arbres de diverses espècies al cementiri, al camp de futbol i a la zona verda de la urbanització del Camp de l'Església.

Al llarg de l'última dècada, s'han fet obres de millora en

sanejament i enllumenat públic, així com també dels accessos al poble, tant pel sector de Vila-sacra com el de Riumors, i també s'ha construït una marquesina per a autobusos.

L'any 1991 concloueren les obres d'enllumenat públic als barris de la Pera, Pont Martí i la carretera de Vila-sacra, així com l'arranjament de l'edifici del Centre Agrícola.

El mes de maig de 1994 s'inaugurà el dispensari mèdic i una pista poliesportiva. Quatre anys més tard es construí un mur de contenció amb millora de serveis i construcció de voreres a l'avinguda de la Diputació, i s'amplià la carretera.

Una de les últimes obres importants del poble, l'any 2000, ha estat la instal·lació de la xarxa d'abastament d'aigua, juntament amb Riumors. El diumenge 7 de gener de 2001, Sant Julià, Cepsa inaugurarà la instal·lació de la xarxa de gas juntament amb el municipi veí.

El pressupost municipal ha augmentat molt considerablement. Així, l'any 1971 fou de 302.000 pessetes, l'any 1979 ja pujà a 1.250.000 pessetes, el 1981 a 2.060.000 pessetes, el 1984 a 4.200.000 pessetes, i el 2001 ha estat de poc més de 41 milions de pessetes.

Les llicències fiscals municipals concedides han estat importants per al desenvolupament de la vida al poble. L'any 1977 s'atorgaren 13 llicències, el 1980 foren 18, el 1983 pujaren a 23, el 1984 sumaren 25. L'any 2001

Inauguració del dispensari i pista poliesportiva amb l'assistència del delegat del govern a Girona.

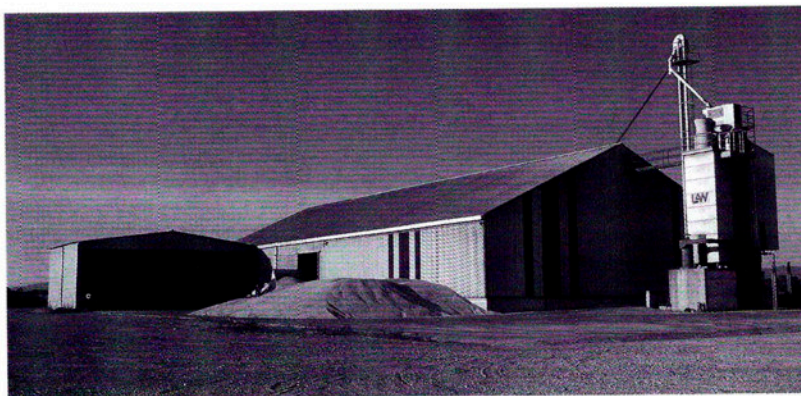

s'aprovaren les llicències per a l'entrada en funcionament de dues cases de turisme rural. Les estadístiques elaborades per l'Institut d'Estadística de Catalunya més recents ens informen que Fortià compta l'any 2001 amb 549 habitants. El 10,5 % té entre 0-14 anys, 65,8% de 15 a 64 anys i el 23,7% més de 65 anys (1996). La població activa és de 189

persones, un 25,9% de les quals treballa al sector primari. Hi ha 524 vehicles de tracció mecànica censats i 218 telèfons.

L'activitat que ocupa més població activa són els serveis, encara que també hi ha un taller de reparació de maquinària agrícola i una serralleria. Tenen instal·lat el seu negoci a Fortià: una botiga de queviures - Alimentació i Tabac Tibau-; una carnisseria i cansaladeria -can Noguera; una fleca- Victòria Barneda i Rost; un cafè -Ca l'Albert; i dos restaurants dins del poble -Reina Sibil·la i el Trull de Fortià- i una perruqueria. Fora del nucli urbà hi ha instal·lades dues benzineres Agip, una botiga de mobles i l'assegador de cereals comunitari de l'Empordà.

Assecador de cereals comunitari de l'Empordà.

Bibliografia

ARMENGOL CUSTAL, Dolors. "La agricultura en el Alto Ampurdán a mediados del siglo XIX", a *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos*. Figueres. Institut d'Estudis Empordanesos, XIV (1979-1980), pàgs. 11-138.

ARNALL I JUAN, Josefa. "Un manual de Sant Pere de Rodes del segle XVII", a *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos*. Figueres. Institut d'Estudis Empordanesos, XVIII (1985), pàgs. 69-96.

BOLÒS, Jordi i HURTADO, Víctor. *Atlas dels comtats d'Empúries i Peralada (780-991)*. Barcelona. Rafael Dalmau, editor. 1999.

BÓSCOLO, Alberto. *La reina Sibil·la de Fortià*. Barcelona. Rafael Dalmau, editor. 1971.

Estado Mayor Central del Ejército. Servicio Histórico Militar. *Campañas en los Pirineos a finales del siglo XVIII (1793-95)*. Volumes I-IV- Campaña del Rosellón. Madrid, 1949-1959.

FERRER GIRONÈS, Francesc. *Els moviments socials a les comarques gironines*. Girona. Diputació de Girona, 1998.

GIFRE I RIBAS, Pere. "Hisendats i renovació agrícola: la granja-escola de Fortianell", a *Revista de Girona*. Girona, XXXVII (1991), núm. 44, pàgs. 72-80.

GIFRE I RIBAS, Pere. "Universitats endeutades i fiscalitat comunitària. Les universitats del comtat d'Empúries, 1659-1705", a

Recerques. Història, economia, cultura. Barcelona. Curial Edicions, XXXIII (1996), pàgs. 53-78.

Gran Geografia Comarcal de Catalunya. Barcelona. Fundació Enciclopèdia Catalana, (1992), vol. 4: Alt Empordà.

JUHERA I CALS, Miquel. *Petjades franciscanes a les comarques gironines*. Figueres. Gràfiques Canigó, 1994.

MARQUÈS I PLANAGUMÀ, Josep M. *Esriptures de Santa Maria de Vilabertran (968-1300)*. Figueres. Institut d'Estudis Empordanesos, 1995.

MONTSALVATGE I FOSSAS, Francesc. *Notícies Històriques*. Olot, 1902, vol. XII.

VAYREDA i TRULLOL, Montserrat. "Fortià (Fortianell)", a *Els pobles de l'Alt Empordà*. Figueres. Art-3, 1978, núm. 46.

VILA I COMAPOSADA, Marc-Aureli. "Fortià, un municipi empordanès. Notes geogràfiques", a *Treballs de la Societat Catalana de Geografia*. Barcelona, núm. 38, vol. IX, pàgs. 147- 171.

VILANOVA i RIBAS, Mercè. *Atlas electoral de Catalunya durant la Segona República*. Barcelona. Fundació Jaume Bofill i Edicions de la Magrana, 1986. Col·lecció Estudis electorals 5.

VVAA. *Història de l'Alt Empordà*. Girona. Diputació de Girona, 2000.

Agraïments

Els autors volen manifestar el seu agraïment a Josep Rahola, Maria Molas Vidal, Albert Turrà, Pere Busquets, Montserrat Via, Marisa Roig, Toni Godoy, Montse Grau, Pilar Morales, vda. d'Andreu Brugués, Salvador Famoso, Pere Buixeda, Esteve Cabrafiga, Marciano Cárdbaba, Antoni Egea, Antoni Cobos, i especialment a l'Elisenda Turias i Joan Via, sense oblidar un moment de record per a Josep Temporal, primer arxiver que tractà la documentació municipal de Fortià (1988).

Procedència de les fotografies i il·lustracions

Josep Algans Colls, fotògraf de Figueres, ha realitzat les fotografies de les planes 9, 13, 16, 18, 19, 27, 28, 29, 31, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 52, 53, 56, 57, 59, 62, 63, 68, 69, 72, 73, 85, 86, 87, 93.

Del Grup Cultural Comtat d'Empúries és la fotografia de la plana 8.

Del Convent de les Clarisses de Fortià són les fotografies de les planes 88 i 89.

La fotografia de la plana 10 és d'Erika Serna.

Les de les planes 15, 42, 47, 60 i 61 són de la Col·lecció d'imatges de l'Arxiu Històric Comarcal de Figueres.

De l'Arxiu municipal de Castelló d'Empúries és la de la plana 73.

Les fotografies de les planes 21, 25, 48, 49, 66, 70, 91, 92 i 93 són de l'Ajuntament de Fortià.

D'Esteve Cabrafiga són les de les planes 22, 25, 26, 50, 51, 78, 80 i 81.

La fotografia de la plana 25 és de Pere Buxeda.

De Pere Busquets Bolasell la de la plana 30.

De Salvador Famoso la de la plana 39.

Les fotografies de les planes 44, 45 i 74 són de l'Àlbum Rubaudonadeu de la Biblioteca Comarcal de Figueres.

D'Elisenda Turias són les de les planes 46 i 83.

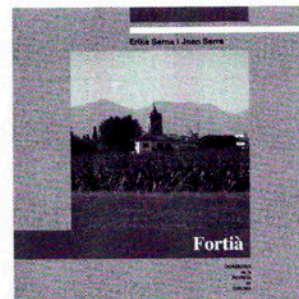
De Joan Serra les de les planes 58 i 59.

La de la plana 64 és de Pilar Morales.

Les de la plana 65 són de Josep Rahola i de la vídua de Fèlix Noguer.

De Joan Via és la de la plana 77.

Del Club Esportiu Fortià és la de la plana 85.

Quaderns de la Revista de Girona és una publicació de periodicitat bimestral dedicada exclusivament a temes de les comarques gironines. S'estructura en dues sèries, que es distingeixen pel color de la portada i per les planes interiors: Guies, en vermell, i Monografies locals, en verd. La primera és dedicada al tractament de qüestions d'abast general relatives a la història, l'economia, la cultura i les tradicions. La segona vol anar oferint una panoràmica sobre el passat i el present de les ciutats i dels pobles gironins, amb especial atenció a l'època contemporània.

Monografies locals

Darrers títols publicats

Sant Jordi Desvalls

per S. Planas i N. Puigdevall

Ribes de Freser

Per Miquel Sitjar

Salt

per X. Alberch i J. Burch

Sant Joan de les

Abadesses

per J. Albareda i J. Ferrer

La Vall de Bianya

per J. Murlà Giralt

Capmany

per A. Egea i M. Roig

Gualta

per Ramon Alberch

Platja d'Aro

per Pere Barreda

La Vajol

Albert Juanola

Vilobí d'Onyar

per Dora Santamaria

Vilafant

per J. M. Bernils

Osor

per F. Bruguera i N. Ramió

Maçanet de Cabrenys

per Pere Roura i Sabà

Santa Coloma de Farners

per J. T. Grau, J. Mestre i R. Puig

Riells i Viabrea

per J. Collell i C. Escudé

Siurana d'Empordà

per Antoni Egea i David Pujol

Les Lloses

per J. Gordi i R. Llimós

La Vall de Campmajor

per Joan Fort

Santa Pau

per Salvador Reixach

Jafre

per R. Alberch i J. Viñas

Llançà

per Josep Clavaguera

Llanars

per Agustí Dalmau

Llívia

per R. Garriga, M. Vilaseca i J. Vinyet

Riudellots de la Selva

per Elvis Mallorquí (coord.)

Boadella d'Empordà

per David Serra i Busquets

Vilanant

per Pere Borrat i Antoni Egea

Bàscara

per Albert Riera

Cabanes

per Josep M. Bernils

Sant Feliu de Pallerols

per Xavier Solà

Lladó

per Joaquim Tremoleda

Sant Pere Pescador

per Marisa Roig

Castellfollit de la Roca

per Jesús Culebras

Sant Joan les Fonts

per Xavier Valeri

Miànigues

per Pau Viladiu, David Sala

Darnius

per Josep M. Bernils i Mach

Torroella i l'Estartit

per Antoni Roviras i Enric Torrent

La Bisbal

per Jordi Frigola i Arpa

Guies

Darrers títols publicats

Els volcans

per Josep M. Mallarach

Els indians

per Rosa Maria Gil

Els Pirineus, del

Puigpedrós al Puigneulós

per Josep Clara

Cristians de Girona

per Josep M. Marquès

L'estany de Banyoles

per M. Coma i J. Gratacós

Els rellotges de sol

per M. Gil

Els maquis

per J. Clara

Els monuments

megalítics

per J. Tarrús i Júlia Chinchilla

El pessebrisme

per J. Dalmau i Corominas

La ceràmica

per Andreu Bover

La farga

per Jordi Mascarella

Castells vius

per C. Vinyoles, M. Torns i P. Lanao

La pesca

per J. Sala i J. Domènech

La ramaderia

per P. M. Parés i T. Vilaró

Els protestants

per Josep Clara

La tramuntana

per J. M. Dacosta i X. Febrés

El Montseny

per J. M. Rueda i J. Tura

L'electricitat

per M. Pous i J. Callol

El periodisme

per Lluís Costa

Els glacials

per Jordi Fernández

L'excursionisme

Per Jordi Dalmau

La Girona dolça

per J. V. Gay i N. Puigdevall

Les campanes

per Carles Sapena

La Ciutadella de Roses

per C. Díaz, H. Palou i A. M. Puig

El Teatre

per Pep Vila

Els Museus

per G. Alcalde i J. M. Rueda

Els refugiats

per Mercè Borràs

Per les Esglésies

per J. M. Marquès

Les Guïlleries

per Emili Rams i Josep Tarrés

El Modernisme

per Pilar Soler

El Contraban

per M. Aguilar, J. Maymí, J. Ros i X. Turró

Els Centres d'Estudis

per Carles Sapena

Cementiris i sepelís

per Dolors Grau

Balnearis i aigües

minerals

per J. Ferrer i J. V. Gay

Els Molins

per Lídia Donat i Xavier Solà

Aquesta monografia té com a objectiu oferir al lector una síntesi de la història del poble de Fortià, des dels primers documents on apareix citat, al segle X, fins a l'actualitat. És fruit de la recerca a diferents arxius que dona com a resultat el present estudi en clau divulgativa, però que esperem que serveixi d'impuls per a altres investigacions posteriors sobre el ric passat fortianenc.

Erika Serna i Coba (Wasserlos, 1963).
Llicenciada en Història Moderna per la Universitat Autònoma de Barcelona. El 1988 organitzà i inventarià, juntament amb J. Temporal, l'Arxiu Municipal de Fortià. Des de 1991 és directora de l'Arxiu Històric Comarcal de Figueres. Ha publicat diversos treballs d'investigació tant de temàtica històrica local com d'arxivística. En especial destaquen el Catàleg dels Protocols Històrics del districte de Figueres i alguns estudis sobre retaules barrocs altempordanesos.

Joan Serra i Perals (Vilajuïga, 1967).
Licenciat en Història de l'Art i màster en arxivística per la Universitat Autònoma de Barcelona. Des de l'any 2000 és responsable de l'Arxiu Municipal i de la Biblioteca "Pere Calders" de Llançà, i anteriorment havia treballat a l'Arxiu Històric Comarcal de Figueres. És coautor de diversos treballs, principalment publicats als Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos, i de la monografia Vilamalla, mil anys d'història (974-1975) amb Marisa Roig i Antoni Egea.

ISBN 849518762-0

9 788495 187628

MONOGRAFIES LOCALS

Diputació
de Girona

Caixa de Girona